

ГЭР БҮЛИЙН ХАРИЛЦААН ДАХЬ ЖЕНДЭРИЙН ЭРХ ТЭГШ БАЙДАЛ, ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЗАРИМ АСУУДАЛ

Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх
23 дахь илтгэлийн дөрөвдүгээр бүлэг

“ГЭР БҮЛИЙН ХАРИЛЦААН ДАХЬ ЖЕНДЭРИЙН ЭРХ ТЭГШ БАЙДАЛ, ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЗАРИМ АСУУДАЛ”

Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх
23 дахь илтгэлийн дөрөвдүгээр бүлэг

Улаанбаатар хот
2024 он

ННА 67
ДАА 340
Х-543

ГЭР БҮЛИЙН ХАРИЛЦААН ДАХЬ ЖЕНДЭРИЙН ЭРХ ТЭГШ БАЙДАЛ, ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЗАРИМ АСУУДАЛ

**Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх
23 дахь илтгэлийн дөрөвдүгээр бүлэг**

Эмхэтгэсэн: Хүний эрхийн Үндэсний Комисс
Хэвлэлийн эх бэлтгэсэн: П.Номинцэцэг
Хавтасны дизайнер: Ш.Гантуул
Цаасны хэмжээ: 70х100/16
Хэвлэлийн хуудас: 7.7 х.х
Хэвлэлийн "Соёмбо Принтинг" ХХК-д хэвлэв.

НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөр БНСУ-ын Олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллага (КОЙКА)-ын санхүүжилтээр хэрэгжүүлж буй "Шийдвэр гаргах түвшинд жендэрийн тэгш байдал, эмэгтэйчүүдийн оролцоог дэмжих нь" төслийн дэмжлэгтэйгээр хэвлэв.

Илтгэлийн агуулга, арга зүй, зөвлөмж нь НҮБ-ын Хөгжлийн Хөтөлбөр болон холбогдох байгууллагуудыг төлөөлж эсвэл тэдгээрийн үзэл санааг илэрхийлээгүй болно.

ISBN 978-9919-9007-7-9

© Зохиогчийн зөвшөөрөлгүй хэвлэн олшруулахыг хориглоно.

ГАРЧИГ

4.1.	Танилцуулга	5
4.2	Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэрийн эрх тэгш байдал	6
4.2.1.	Гэрлэх, гэрлэлт цуцлах тэгш эрх.....	6
4.2.2.	Гэр бүл дэх эрх мэдлийн хуваарилалт.....	18
4.2.3	Хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх-эцэг эхийн хамтын үүрэг, хариуцлага.....	29
4.2.4	Гэр бүл төлөвлөлт, нөхөн үржихүйн асуудал	42
4.2.5	Гэр бүл дэх хөлсгүй хөдөлмөр.....	50
4.2.6	Гэр бүлийн боловсрол	58
4.3	Гэр бүлийн хэв маяг ба хүний эрхийн зарим асуудал.....	67
4.4	Дүгнэлт	86
	Санал	88

“Улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй. Гэрлэлт нь хуулиар тогтоосон насанд хүрсэн эрэгтэй, эмэгтэй хоёрын тэгш эрх, сайн дурын харилцаанд үндэслэнэ. Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална”

(Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 11 дэх заалт)

“Гэр бүл бол нийгмийн жам ёсны үндсэн нэгж мөн бөгөөд нийгэм, төрөөр хамгаалуулах эрхтэй”

(Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглалын 16 дугаар зүйл)

“Хэний ч хувийн болон гэр бүлийн амьдралд хөндлөнгөөс дур мэдэн буюу хууль бусаар оролцох, орон байранд нь буюу захидал харилцааных нь нууцад дур мэдэн буюу хууль бусаар халдах, эсхүл нэр төр, алдар хүндэд нь хууль бусаар халдахыг хориглоно”

(Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 17 дугаар зүйл)

“Нийгмийн жам ёсны үндсэн нэгж болсон гэр бүлд, ялангуяа түүний үүсэх үед, бие дааж амжаагүй хүүхдийг халамжлах, хүмүүжүүлэх хариуцлага хүлээж байгаа үед, боломжийн хэрээр халамжлан хамгаалж тусална. Гэрлэгсэд чөлөөтэй, харилцан зөвшөөрөлцсөний үндсэн дээр гэрлэнэ”

(Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пактын 10 дугаар зүйл)

“Оролцогч улсууд хүүхдийг, түүний эцэг эх, хууль ёсны асран хамгаалагч болон гэр бүлийн бусад гишүүний байдал, үйл ажиллагаа, үзэл бодол болон итгэл үнэмшлийг үндэслэн аливаа хэлбэрээр алагчлахгүй бөгөөд шийтгэхээс хамгаалах бүх зохистой арга хэмжээг авна”

(Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын 2 дугаар зүйл)

“Энэхүү Конвенцод оролцогч улс гэрлэх доод насыг хуулиар тогтоох бөгөөд ийнхүү тогтоосон насанд хүрээгүй этгээдтэй гэрлэх явдлыг хууль ёсны хэмээн тооцохгүй. Эрх бүхий байгууллага гэрлэгсдийн ашиг сонирхлыг хамгаалах үүднээс, онцгой шалтгааныг харгалзан үзэж дээрх заалтыг хэрэгсэхгүй болгож болно”

(Сайн дурын үндсэн дээр гэрлэх, гэрлэх насны доод хязгаар болон гэрлэлтийг бүртгэх тухай конвенцын 2 дугаар зүйл)

4.1 ТАНИЛЦУУЛГА

Гэр бүл нь нийгмийн амьдралын анхдагч орчин бөгөөд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 11 дэх хэсэгт “улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй. Гэрлэлт нь хуулиар тогтоосон насанд хүрсэн эрэгтэй, эмэгтэй хоёрын тэгш эрх, сайн дурын харилцаанд үндэслэнэ. Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална” гэж заасан.

Гэр бүлийн тухай, Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай, Зөрчлийн тухай, Эрүүгийн хууль, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль, Хүүхэд хамгааллын тухай хууль, Хөдөлмөрийн тухай хууль зэрэг хуульд гэр бүлийн харилцаанд тэгш байдал, хүний эрхийг баталгаажуулж, гэр бүл дэх хүүхэд хамгааллын асуудлыг тусгасан. Мөн Хууль зүй, дотоод хэргийн яамнаас Гэр бүлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулан УИХ-д өргөн барьсан байна.

Монгол Улсад “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого”, “Монгол Улсыг 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэл, “Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”, “Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах салбар дундын стратеги төлөвлөгөө (2022-2031)” зэрэг бодлогын баримт бичигт гэр бүлийн хөгжил, хамгааллын болон хүн амын амьдралын чанарыг сайжруулах, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг дээдэлсэн, нийгмийн бүх бүлгийн оролцоог хангасан, хүний хөгжлийн цогц бодлогыг хэрэгжүүлэх талаар зорилго, зорилтуудыг тусган хэрэгжүүлж байна.

Сүүлийн жилүүдэд нийгэмд гарч буй гэмт хэрэг зөрчлийн дийлэнх нь гэр бүлийн орчинд үйлдэгдэж, цагдаагийн байгууллагад ирсэн дуудлага мэдээллийн эхний 4-т гэр бүлийн хүчирхийллийн дуудлага, мэдээлэл эзэлж байгаагаас гадна хүүхдийн эсрэг үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг, зөрчлийн дийлэнх нь гэр бүлийн орчинд үйлдэгдэж, эцэг эхийн хариуцлагагүй үйл ажиллагаа, үл хайхрах байдлаас үүссэн байна.

Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.1.4.б-д Комисс “Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах талаарх хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн төлөв байдал, жендэрийн ялгаварлан гадуурхалттай холбоотой гомдлын хянан шийдвэрлэлтийн талаарх илтгэл”-ийг 2 жил тутам УИХ-д хэлэлцүүлж байна.

Иймээс жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлд заасан гэр бүлийн харилцаан дахь жендэрийн эрх тэгш байдлын баталгааны хэрэгжилтэд дүн шинжилгээ хийж, “гэрлэх, гэрлэлт цуцлах тэгш эрх”, “гэр бүл

дэх эрх мэдлийн хуваарилалт”, “хүүхдээ өсгөн хөгжүүлэх эцэг эхийн хамтын үүрэг, хариуцлага”, “гэр бүл төлөвлөлт, нөхөн үржихүйн асуудал”, “гэр бүл дэх хөлсгүй хөдөлмөр”, “гэр бүлийн боловсрол” “гэр бүлийн хэв маяг ба хүний эрхийн зарим асуудал” гэсэн 7 багц сэдвийг тусгалаа.

Энэхүү бүлгийг Комиссоос 2023 онд “Хууль судлал хөгжлийн төв” НҮТББ-тай хамтран хийсэн “Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал” судалгаа, холбогдох байгууллагуудын хийсэн судалгаа, дүн шинжилгээ, Комисст ирүүлсэн мэдээлэлд үндэслэн боловсруулав.

Бүлэг 2 үндсэн хэсгээс бүрдэнэ. Үүнд:

Нэгдүгээр хэсэг. Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэрийн эрх тэгш байдал сэдвийн хүрээнд гэрлэх, гэрлэлт цуцлах тэгш эрх, гэр бүлийн хүрээн дэх шийдвэр гаргалт, эрх мэдлийн харилцаа, гэр бүлийн хүчирхийлэл, эд хөрөнгө захиран зарцуулалт, тэгш эрх, гэр бүл төлөвлөлт, үр хүүхдээ хүмүүжүүлэх, асран хамгаалах эцэг, эхийн хамтын үүрэг, хариуцлага, хүүхдийн эрх, хамгаалал, нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, гэрийн ажил-хөлсгүй хөдөлмөрийн үнэлгээ, гэр бүлийн боловсролын талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал, дүгнэлт, зөвлөмжийг боловсрууллаа.

Хоёрдугаар хэсэг. Гэр бүлийн хэв маяг ба хүний эрхийн зарим асуудал сэдвийн хүрээнд дан, нийлмэл, өрөөсгөл, залуу, дунд, ахмад насны, байнгын архины хамааралтай, байнгын хүчирхийлэлтэй, малчин, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнтэй, олон хүүхэдтэй, улс дамнасан, олон соёлт, хамтран амьдрах, гэрээт зэрэг гэр бүлийн хэв маягуудын талаар онцолж, эдгээр гэр бүлүүдийн ялгаатай байдал, тулгарч буй хүний эрхийн зарим асуудлыг тоймлолоо.

4.2 ГЭР БҮЛИЙН ХАРИЛЦААН ДАХЬ ЖЕНДЭРИЙН ЭРХ ТЭГШ БАЙДАЛ

4.2.1. Гэрлэх, гэрлэлт цуцлах тэгш эрх

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн “Гэрлэлт нь хуулиар тогтоосон насанд хүрсэн эрэгтэй, эмэгтэй хоёрын тэгш эрх, сайн дурын харилцаанд үндэслэнэ”, Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.2 дахь хэсэгт “Эрэгтэй, эмэгтэй хүний гэрлэх, гэрлэлтийн гэрээ байгуулах, өөрчлөх, гэрлэлтээ сайн дураараа цуцлуулах, хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх, гэр бүлийн харилцаанд оролцох зэрэг хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихийг хориглоно” гэж заасан нь гэр бүлийн хүрээнд хүний эрхийг баталгаажуулж өгсөн. Хүн ам зүйн шинжлэх ухаанд гэр бүл болох нь гэрлэх, салах, бэлэвсрэх, тусгаарлах, дахин гэр бүл болох гэсэн ухагдахууныг цогцоор авч үздэг.

Монгол Улсад 2023 оны жилийн эцсийн байдлаар 983485 өрх бүртгэгдсэнээс нийслэлд 465059 өрх, орон нутагт 518426 өрх амьдарч байх бөгөөд шинээр

бүртгүүлсэн гэрлэлт 17574, гэрлэлт цуцалсан 4553, үрчлэгдсэн 1421 хүүхэд, өрх толгойлсон 66648 эх, өрх толгойлсон 15089 эцэг байна.¹

Өрх гэдэг нь “Нэг орон байранд хамт амьдардаг, нэгдмэл төсөвтэй, хүнс, амьдралын наад захын хэрэгцээгээ хамтран хангадаг нэг буюу хэсэг бүлэг хүмүүс”-ийг хэлэх бөгөөд өрх нь дотроо гэр бүлийг багтаасан өргөн ойлголт юм. Монгол Улсын хэмжээнд гэр бүл гэдэг ойлголтоор илэрхийлсэн нэгдсэн статистик тоон үзүүлэлт гардаггүй, зөвхөн өрхийн болон гэрлэлт бүртгүүлсэн хүний тоогоор статистик гарч байгааг цаашид анхаарах шаардлагатай байна.

Хүснэгт 4.1 Суурин хүн амын 15 ба түүнээс дээш насны тоо, насны бүлэг, гэрлэлтийн байдал, тооллого явагдсан он²

Статистик үзүүлэлт	Хүйс	1969 он	1979 он	1989 он	2000 он	2010 он	2015 он	2020 он
Хүний тоо	Нийт	619006	778732	1051952	1524372	1905969	2074486	2152109
	Эрэгтэй	-	-	-	749890	937271	-	1039588
	Эмэгтэй	-	-	-	774482	968698	-	1112521
Огт гэрлээгүй хүн	Нийт	139823	179748	265476	505067	596085	691611	678901
	Эрэгтэй	-	-	-	274457	322497	-	366417
	Эмэгтэй	-	-	-	230610	273588	-	312484
Батлуулсан/ Батлуулаагүй гэр бүлтэй хүн	Нийт	399370	509126	692476	880444	1146238	1218616	1303751
	Эрэгтэй	-	-	-	438585	568943	-	633932
	Эмэгтэй	-	-	-	441859	577295	-	669819
Цуцалсан/ Тусгаарласан хүн	Нийт	13430	14449	17148	41444	59007	50530	51507
	Эрэгтэй	-	-	-	15776	25172	-	20295
	Эмэгтэй	-	-	-	25668	33835	-	31212
Бэлэвсэн хүн	Нийт	66383	75409	76852	97417	104639	113729	117950
	Эрэгтэй	-	-	-	21072	20659	-	18944
	Эмэгтэй	-	-	-	76345	83980	-	99006

Монгол Улсад хүн амын тооллогыг Статистикийн тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 1 дүгээр хэсгийн “а”-д заасны дагуу 10 жил тутам, завсрын тооллогыг 5 жил тутам явуулдаг бөгөөд 15 ба түүнээс дээш насны нийт хүн амын гэрлэлт батлуулсан/батлуулаагүй гэр бүлтэй хүн 2020 онд 1303751 болсон байна.

Дээрх хүснэгтээс үзэхэд бэлэвсэн хүн амын тоо 1969-2020 оны хугацаанд 43.7 хувиар өссөн нь 2000, 2010, 2020 оны тооллогын дүнтэй харьцуулахад бэлэвсэн эрэгтэй хүний тоо 10.1 хувиар буурч, эмэгтэй хүний тоо 29.6 хувиар өссөн нь эрэгтэй, эмэгтэй хүний дундаж наслалттай холбоотой гэж үзэхээр байна.

¹ YCX, https://www.1212.mn/mn/statistic/statcate/573051/table-view/DT_NSO_0300_033V1

² YCX, Хүн ам, орон сууцны тооллого, УБ, 2021 он.

Нийгэм, эдийн засгийн хөгжил, хүн амын боловсролын түвшин, амьдралын хэв маяг зэргээс шалтгаалан анхны гэрлэлтийн дундаж нас хойшилсоор байна. Хүн ам, орон сууцны 2020 оны улсын тооллогын дүнгээр эмэгтэйчүүд дунджаар 26.7 насандаа, эрэгтэйчүүд 28.6 насандаа анх гэр бүл болж байна. Хүн ам, орон сууцны 1979-2020 онуудын 5 удаагийн тооллогын дүнгээс харахад эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн анхны гэрлэлтийн дундаж насны ялгаа ойролцоогоор хоёр насны зөрүүтэй, эрэгтэйчүүдийн анхны гэрлэлтийн дундаж нас өнгөрсөн 30 гаруй жилийн хугацаанд 5.3 насаар, эмэгтэйчүүдийнх 5.6 насаар нэмэгджээ.³ Харин 40-44 насны гэр бүл цуцалсан/тусгаарласан болон 60-аас дээш насны бэлэвсэн хүн амын хувьд эмэгтэйчүүд давамгайлж байв.

Хүн ам, орон сууцны 2020 оны ээлжит тооллогоор огт гэр бүл болоогүй хүмүүсийг насны бүлэг, хүйсээр судалж үзэхэд 20-44 насны бүлэгт эрэгтэйчүүд их байна. Олон улсын нийтлэг жишгээр 40-44 нас хүртлээ огт гэр бүл болоогүй хүмүүсийг цаашид гэр бүл болох магадлал багасдаг гэж үздэг. 40-44 насны хүн амд огт гэр бүл болоогүй хүмүүсийн эзлэх хувийн жин эрэгтэйчүүдийн хувьд улсын дундаж 11.0 хувь, эмэгтэйчүүдийн улсын дундаж 8.2 хувь байна.⁴

Өмнөх тооллогын дүнтэй харьцуулахад хотод ганц бие эрэгтэй, эмэгтэйчүүд 82 орчим хувь өссөн байхад орон нутагт ганц бие эрчүүд 2 дахин өсжээ⁵.

Нийт хүн ам дахь эмэгтэйчүүдийн боловсролын түвшин эрэгтэйчүүдийнхээс өндөр болсны улмаас боловсролтой эмэгтэйчүүдийн дийлэнх нь өөрөөсөө боловсролын түвшин зөрүүтэй эрэгтэйтэй гэр бүл болсон байна. Тухайлбал, 20-34 насны докторын зэрэгтэй эмэгтэйчүүдийн 93.4 хувь, магистрын зэрэгтэй эмэгтэйчүүдийн 85.1 хувь, техник мэргэжлийн боловсролтой эмэгтэйчүүдийн 63.5 хувь нь өөрөөсөө боловсролын түвшин бага эрэгтэйтэй гэрлэжээ.⁶

Үүнээс үзэхэд ганц бие эрэгтэйчүүдийн тоо олширч байгаа нь эрэгтэйчүүдийг өрхийн тэргүүн, мөнгө олох ёстой гэсэн хэвшмэл ойлголтоос улбаатай нийгмийн дарамт, ачаа үүрүүлэх хандлага нөлөөлөх, нөгөө талаар эрэгтэй эмэгтэйчүүдийн боловсролын түвшин зөрүүтэй байгаа нь нөлөөлөх гол шалтгаан хэмээн мэргэжилтнүүд тайлбарлаж байна.

Гэр бүлийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.1 дэх заалтад “гэрлэлт” гэж хуулиар тогтоосон насанд хүрсэн эрэгтэй, эмэгтэй хоёр, сайн дурын, чөлөөтэй, тэгш эрхийн үндсэн дээр гэр бүл болох зорилгоор хуульд заасны дагуу төрийн эрх бүхий байгууллагад бүртгүүлэхийг, мөн 6 дугаар зүйлийн 6.1 дэх хэсэгт “Энэ хуулийн 9.1-д заасан харшлах шалтгаангүй бол 18 насанд хүрсэн Монгол

³ ҮСХ, Өрх, гэр бүлийн байдал, УБ, 2021 он.

⁴ ҮСХ, НҮБ-ын Хүн амын сан, “Жендэрийн тэгш бус байдал”, УБ, 2020 он.

⁵ ҮСХ, НҮБХАС, ШХА, “Жендэрийн тэгш бус байдал”, УБ, 2020 он.

⁶ ҮСХ, Өрх, гэр бүлийн байдал, УБ, 2021 он.

Улсын иргэн эрэгтэй, эмэгтэй хоёр буюу Монгол Улсын иргэн нь гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүнтэй харилцан зөвшөөрөлцсөнөөр Монгол Улсад гэрлэж болно, 9 дүгээр зүйлийн 9.1.2 дахь заалтад “гэрлэгчид хоёулаа, эсхүл хэн нэг нь энэ хуулийн 6.1-д заасан насанд хүрээгүй бол гэрлэхэд харшлах шалтгаан болно” гэж тус тус заасан.

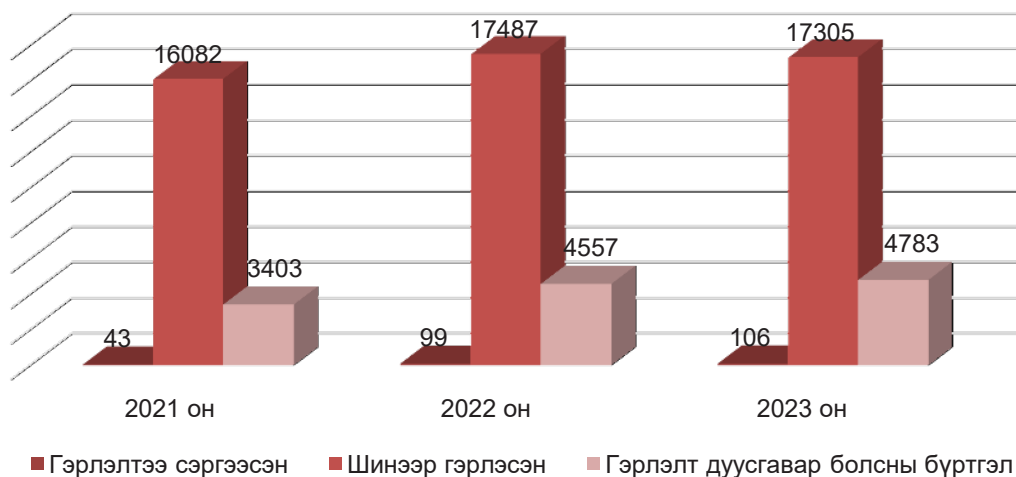
Мөн Иргэний хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.2 дахь хэсэгт “Хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу шүүх 16-аас 18 хүртэлх насны иргэнийг, түүний хүсэлт, эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн зөвшөөрлөөр иргэний эрх зүйн бүрэн чадамжтай гэж тооцож болно, мөн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.1 дэх хэсэгт “Насанд хүрээгүй буюу 14-өөс 18 хүртэлх насны этгээд иргэний эрх зүйн бүрэн бус чадамжтай байна” гэж заасан байна.

Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын 1 дүгээр зүйлд “тухайн хүүхдэд хэрэглэх хуулийн дагуу тэрээр 18 наснаас өмнө насанд хүрсэнд тооцогдоогүй бол 18 нас хүрээгүй хүн бүрийг хүүхэд гэнэ”, Хүүхдийн эрхийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1 дэх хэсэгт “Хүүхдийг төрсөн цагаас нь эхлэн 18 насанд хүртэлх эрхийг нь хангахад энэ хууль үйлчилнэ” гэж заажээ.

Энэ нь хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу шүүх 16-18 хүртэлх насны этгээдийг иргэний эрх зүйн бүрэн чадамжтай гэж тооцсон тохиолдолд л Гэр бүлийн тухай хуульд заасан гэрлэхэд харшлах шалтгаангүй болсноор гэрлэлтээ бүртгүүлэх боломжтой юм.

Монгол Улсын Үндэсний Статистикийн хороо хүн ам, орон сууцны тооллого, гэр бүл, гэрлэлтийн байдлыг 15 ба түүнээс түүнээс дээш нас, 15-19 насны бүлгээр судалгаа, мэдээлэл гаргаж байгаа нь дээрх хууль эрх зүйн зохицуулалтад нийцэхгүй байна. Харин шүүхээс иргэний эрх зүйн бүрэн чадамжтай гэж тооцож гэрлэлтийг бүртгэсэн 16-18 насны бүлгээр ялган тооллого статистик, судалгаа, мэдээллийг гаргах нь эрт гэрлэлт, гэр бүлийн байдлыг хуулийн хүрээнд бодитой илэрхийлэхэд ач холбогдолтой.

Бүдүүвч 4.1 Шинээр гэрлэсэн, гэрлэлт сэргээсэн, гэрлэлт дуусгавар болсны бүртгэл (2021-2023 он)⁷

Гэрлэлт цуцлалт сэргээсэн болон шинээр гэрлэсэн бүртгэлийг нэгтгэж үзвэл 2021-2023 онд 51122 гэрлэлт бүртгэснээс гэрлэлтээ сэргээсэн нь 248, шинээр 50874 гэрлэлт бүртгүүлжээ.

Хүснэгт 4.2 Гэрлэсний бүртгэл, 2021-2023 он⁸

Гэрлэлтийн төрөл	2021 он	2022 он	2023 он	Нийт
Гэрлэлт сэргээсэн	43	99	106	248
Шинээр гэрлэсэн	16082	17487	17305	50874
Нийт	16125	17586	17411	51122

Гэрлэлт сэргээсэн тоон үзүүлэлт 2021 онд 43, 2022 онд 99, 2023 онд 106 болж өссөн дүнтэй байгаа нь гэрлэлтээ цуцлуулсны дараа эхнэр нөхөр эргэн нийлж, гэр бүлийн харилцаагаа сэргээснээр гэр бүлийн гишүүдийн эрх, үүрэг хариуцлага нэмэгдэж байгаа сайн тал ажиглагдаж байна.

Гэрлэлт цуцлалт гэдгийг хуулийн талаас нь тодорхойлбол эрх зүйн үүднээс баталгаажсан гэр бүлийн харилцаа хууль эрх зүйн үндэслэлтэйгээр төгсгөл болох үзэгдэл юм. Сүүлийн 11 жилийн хугацаанд 55-64 насны хосын дунд салалт 2.5 дахин өссөн байна.

Жендэрийн Үндэсний Хорооноос 2021 онд хийсэн “Монгол Улсын Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ”-д гэрлэлт цуцлалтын өнөөгийн статистик мэдээлэл, энэ чиглэлээр хийсэн судалгаануудаас харахад гэр бүлээ сайн дураараа цуцлуулж байгаа талаарх мэдээлэл, судалгаа байхгүй байна. 2010-2019 оны хугацаанд нийтдээ

⁷ УБЕГ-ын 2024 оны 02 дугаар сарын 06-ны өдрийн 3/1650 дугаар албан бичиг.

⁸ Мөн тэнд.

163.1 мянган гэрлэлт, 36.3 мянган гэр бүл цуцлалт бүртгэгдсэн бөгөөд энэ нь дунджаар 4-5 гэрлэлт тутмын нэг нь гэр бүл цуцлуулжээ.

Гэр бүлийн тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1 дэх хэсэгт “Гэрлэгч нас барсан болон түүнийг нас барсан гэж зарласан шүүхийн шийдвэр хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн гэрлэлт дуусгавар болсонд тооцогдоно”, мөн зүйлийн 11.2 дахь хэсэгт “Гэрлэлтийг захиргааны буюу шүүхийн журмаар цуцалсан, эсхүл хүчин төгөлдөр бус гэж тооцсон бол гэрлэлт дуусгавар болно” гэж хуульчилсан.

Хүснэгт 4.3 Гэрлэлт цуцлах болсон шалтгаан, 2021-2023 он⁹

Цуцлалтын шалтгаан	2021 он	2022 он	2023 он	Нийт
Албан ажил мэргэжил нөлөөлсөн	7	14	28	49
Архи хэт хэрэглэдэг	150	196	166	512
Бусад	474	603	630	1707
Гэр бүлийн талаар тогтворгүй	154	249	311	714
Зан харьцаа таарахгүй	2520	3431	3584	9535
Сураггүй алга болсон	2	4	5	11
Тодорхойгүй	37	2	5	44
Хадамтай таараагүй	5	13	7	25
Хорих газар ял эдэлдэг	7	8	10	25
Хүүхэдгүй	31	26	22	79
Эр эмийн харьцаа таарамжгүй	16	11	15	42
Нийт	3403	4557	4783	12743

Гэрлэлт цуцлалт 2021-2023 онд жил бүр өсөж, нийт 12743 болсон бөгөөд 2021 оныг 2023 онтой харьцуулахад 28.8 хувиар өсжээ. Гэр бүл цуцлалтын 9535 нь зан харьцаа таарамжгүй гэх шалтгаан эзэлж байгаа нь нийт гэрлэлт цуцлалтын 74.8 хувь буюу хамгийн өндөр дүн байна. Эдгээрээс зан харьцаа таарахгүй, гэр бүлийн тогтворгүй байдал болон бусад шалтгаанаар гэрлэлт цуцалж байгаагийн цаана ямар шалтгаан, асуудлууд нуугдаж буй талаар нарийвчилсан судалгаа, мэдээлэл байхгүй байна.

“Зан харьцаа таарахгүй” гэх шалтгааны цаана эрэгтэй эмэгтэй хүмүүсийн гэр бүлд гүйцэтгэх үүрэг, үр хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх хамтын хариуцлагын талаарх хосуудын ойлголт, хандлагын зөрөөтэй байдал, гэр бүл дэх эрх мэдлийн тэнцвэргүй байдал, жендэр, гэр бүлийн харилцаан дахь тэгш байдлын талаарх ойлголт мэдлэг хангалтгүйгээс үл ойлголцол, маргаан, зөрчил үүссэн байх талтай хэмээн мэргэжилтнүүд үзэж байна.

⁹ УБЕГ-ын 2024 оны 02 дугаар сарын 06-ны өдрийн 3/1650 дугаар албан бичиг.

Гэрлэлтээ цуцалсан болон тусгаарласан хүмүүсээс тухайн салалтын санаачлагчийг тодруулахад эмэгтэйчүүд өндөр ба 50.7 хувь байна. Харин хосууд хамтран салах шийдвэрийг гаргах тохиолдол цөөн 17.9 хувь байгаад¹⁰ дүгнэлт хийх нь зүйтэй.

Тохиолдол 4.1

...Дийлэнх тохиолдолд буюу 60-70 хувьд нь эмэгтэйчүүд гэрлэлтээ цуцлуулахаар өргөдөл өгдөг. Эргээд эвлэрэх шийдвэрийг ч эмэгтэйчүүд ихэнхдээ гаргадаг. Хэрэв эрчүүд гэр бүлээ цуцлуулах өргөдөл өгсөн тохиолдолд эвлэрэх магадлал маш бага. Эрэгтэй хүмүүс “эвлэрэхгүй” гэсэн л бол шийдвэртээ тууштай. Харин эхнэр түрүүлж өргөдөл өгсөн маргаанд ихэнх тохиолдолд эрчүүд буулт хийдэг. Эрчүүдээс “Хамгийн сүүлд эхнэрээ хэзээ баярлуулсан бэ” гээд асуухаар анх танилцахдаа, үерхэж байхдаа гэж хариулах нь олон...

(Иргэний хэргийн анхан шатны шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлагчтай хийсэн ярилцлагаас)

Комиссын судалгаагаар гэрлэлт цуцлалтын талаар ямар санал бодолтойг тодруулахад “Үнэхээр үзэл санаа нийлэхгүй бол салж болно” гэж 41.7 хувь, “Нэгэнт гэр бүл болсон бол хамтдаа амьдралаа үргэлжлүүлэх ёстой” гэж 38.4 хувь, “Гэрлэлт бол сайн дурын асуудал” гэж 31.7 хувь, “Үр хүүхдийнхээ төлөө өөрсдийнхөө хүсэл, сонирхлоо өөрчлөх ёстой” гэж 28.4 хувь хариулт өгсөн¹¹ нь өнөөгийн гэр бүл болж буй хүмүүсийн үзэл бодол, гэр бүлийн боловсролын ялгаатай байдлыг харуулж байна.

Хосуудад өгөх зөвлөгөө мэдээлэл хангалтгүй, гэр бүлд чиглэсэн үйлчилгээ сул, ялангуяа сэтгэл зүйч хангалтгүй, төлбөр нь хэт өндөр, гэр бүл цуцлалтаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авахгүй байгаа нь гэр бүл салалтад нөлөөлж байна.

Гэрлэлтийг захиргааны журмаар цуцлуулах бол гэрлэлтээ цуцлуулахыг харилцан зөвшөөрсөн, 18 хүртэлх насны хүүхэдгүй, эд хөрөнгийн маргаангүй гэрлэгчид хүсэлтээ улсын бүртгэлийн байгууллага, хилийн чанадад ажиллаж байгаа бол Монгол Улсын Дипломат төлөөлөгчийн газарт гаргаж шийдвэрлүүлэхийг Гэр бүлийн тухай хуулийн 13 дугаар зүйлд заажээ.

Харин гэрлэлтийг шүүхийн журмаар цуцлах гэдэг нь Гэр бүлийн тухай хуулийн 13 дугаар зүйлд зааснаас бусад тохиолдолд гэрлэгчдийн харилцан тохиролцсон буюу тэдний хэн нэгний, эсхүл иргэний эрх зүйн эрхийн бүрэн чадамжгүй гэж тооцогдсон эхнэр, нөхрийн асран хамгаалагчийн нэхэмжлэлийн дагуу, гэрлэгчид эвлэрэх боломжгүй бол шүүхийн шийдвэрт заасан хугацаа дуусмагц, гэрлэгчдийн хэн нэгний байнгын хүчирхийлэл, дарамтаас болж гэр

¹⁰ ХНХЯ, ХНХСИ, Монголын гэр бүлийн харилцааны хэв шинж, өөрчлөлт, УБ, 2019 он.

¹¹ ХЭҮК, “Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал” судалгаа, дүн шинжилгээний тайлан, УБ, 2023 он.

бүлийн гишүүдийн амь нас, эрүүл мэнд болон хүүхдийн хүмүүжилд ноцтой хохирол учирч болзошгүй, эсхүл учирсан нь тогтоогдсон бол шүүх энэ хуулийн 14.2-т заасан эвлэрүүлэх арга хэмжээ авахгүйгээр гэрлэлтийг цуцална гэжээ.

Хүснэгт 4.4 Гэрлэлт цуцлалтын бүртгэл¹²

Цуцлалтын төрөл	2021 он	2022 он	2023 он	Нийт
Захиргааны журмаар	1107	1484	1448	4039
Шүүхийн шийдвэрээр	2296	3073	3335	8704
Нийт	3403	4557	4783	12743

2021-2023 онд нийт 12743 гэрлэлт цуцалсан ба захиргааны журмаар 4039, шүүхийн шийдвэрээр 8704 гэрлэлт цуцалсан нь захиргааны журмаар гэрлэлт цуцалснаас 2.1 дахин их байна. 2021-2022 онд 777, 2022-2023 онд 262-оор нэмэгдсэн нь гэрлэлт цуцлалт жил бүр өссөн байна.

Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэрийн тэгш бус байдал, ялгаварлан гадуурхалттай холбоотой маргааныг Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан журмаар шийдвэрлэнэ гэж заасан хэдий ч гэр бүлийн хэрэг маргаан дотор гэр бүлийн харилцаан дахь жендэрийн тэгш байдал, ялгаварлан гадуурхалттай холбоотой хэрэг маргааныг ялгаж авч үзэх боломжгүй байна.

Монгол Улсад 2012 оны 5 дугаар сарын 22-ны өдрөөс Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хууль батлагдан хэрэгжиж эхэлснээр гэр бүлийн маргааныг тус ажиллагаагаар шийдвэрлэдэг болсон. Эвлэрүүлэн зуучлалыг иргэний эрх зүйн маргаан, хөдөлмөрийн ганцаарчилсан маргаан, гэр бүлийн харилцаанаас үүссэн маргаанд хэрэглэхээр хуульчилсан. Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 132 дугаар зүйлийн 132.4 дэх хэсэг буюу Гэр бүлийн тухай хуульд заасны дагуу “гэрлэгчид эвлэрэх боломжгүй буюу хэн нэгний байнгын хүчирхийлэл дарамтаас болж гэр бүлийн гишүүдийн амь нас, эрүүл мэнд, хүүхдийн хүмүүжилд ноцтой аюул, хор уршиг учирч болзошгүй, эсхүл учирсан”-аас бусад гэр бүлийн харилцаанаас үүсэн маргааныг эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаагаар хэрэгжүүлнэ гэж тусгажээ.

Анхан шатны шүүх дээр орон тооны болон орон тооны бус эвлэрүүлэн зуучлагч ажилладаг ба улсын хэмжээнд анхан шатны 41 шүүхэд 44 эвлэрүүлэн зуучлагч, туслахын хамт ажиллаж байна. Төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоо үйл ажиллагааныхаа чиглэлийн дагуу тухайн салбарын эрх зүйн харилцаанаас үүссэн маргааныг шийдвэрлэх эвлэрүүлэн зуучлагчийг ажиллуулж болох бөгөөд улсын хэмжээнд орон тооны бус 800 гаруй эвлэрүүлэн зуучлагч эрх авч, үйл ажиллагаа явуулж байна. Гэр бүлийн маргаанд эвлэрүүлэн зуучлагч сургалт хийх чиг үүрэг хүлээдэггүй, шаардлагатай тохиолдолд сэтгэл

¹² УБЕГ-ын 2024 оны 02 дугаар сарын 06-ны өдрийн 3/1650 дугаар албан бичиг.

зүйчийг санал болгож, талуудын хүсэлтээр тэдний гэр бүлийн гишүүн, төрөл, садны хүн болон холбогдох бусад этгээдийг эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаанд оролцуулдаг.

Шүүхээс гадуур урьдчилан шийдвэрлэх журмын дагуу явуулсан эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаа амжилтгүй болсон нь шүүхэд иргэний хэрэг үүсгэснээс хойш гэр бүлийн холбогдолтой маргаанд эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаа дахин явуулахаас татгалзах үндэслэл болохгүй ба шүүхээс тогтоосон хугацаанд гэрлэгчид эвлэрээгүй бол шүүх гэрлэгчдийн хооронд үүссэн гэрлэлт цуцлахаас бусад тэтгэвэр, тэтгэлэг, тэтгэмж, дундын хөрөнгө хуваахтай холбогдсон маргаанд шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлагч, эсхүл гэрлэгчдийн сонгосон эвлэрүүлэн зуучлагчийг оролцуулж болно.

Тохиолдол 4.2

...Гэрлэгчид гэрлэлтээ цуцлуулахаар шүүхэд хандахад шүүхийн мэдээлэл лавлагааны ажилтан өргөдлийг хүлээн авахдаа хүчирхийлэл байгаа эсэх талаар тодруулах ажиллагаа хийж хүчирхийлэлгүй бол Эвлэрүүлэн зуучлалаар шийдвэрлүүлэх талаарх мэдээллийг өгч ажилладаг.

Жилд дунджаар аймгийн хэмжээнд 70 гаруй, улсын хэмжээнд 2000 гаруй гэрлэгчид ханддаг тоон судалгаа бий. Үүнээс гэрлэгчдийн 10 орчим хувь нь эвлэрч цаашдын амьдралаа үргэлжлүүлдэг. Сүүлийн 5 жилд гэрлэгчид үргүйдэл, хадмын болон найз нөхдийн хандлага, гэр бүлийн үнэнч бус байдал, хардалт, эдийн засгийн хүндрэл бэрхшээл, архидалт зэрэг шалтгаан, нөхцөлийн улмаас гэр бүл цуцлуулахаар өргөдөл гаргаж байна...

(Иргэний хэргийн анхан шатны шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлагчтай хийсэн ярилцлагаас)

2021-2023 онд эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаагаар 10727 гэр бүлийн эрх зүйн маргаан шийдвэрлэжээ.

Тохиолдол 4.3

...Хуулийн хугацаа 30 хоног, үүнийг нэг удаа сунгаж болно. Нийтдээ 60 хоногийн хугацаанд эвлэрүүлэх үйл ажиллагаа явуулна. Хүчирхийлэлтэй тохиолдолд эвлэрүүлэх хугацаа өгөхгүй шууд шүүхэд шилжүүлдэг. Гар хүрдэггүй ч сэтгэлзүйн хүчирхийлэл үйлдсэн хүмүүс байна. Зарим хүн "Надад дахиад бодох хугацаа хэрэгтэй байна" гээд хугацааг сунгах тохиолдол ч бий...

(Иргэний хэргийн анхан шатны шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлагчтай хийсэн ярилцлагаас)

2021 онд улсын хэмжээнд шүүхийн эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаанд нийт 12369 өргөдөл шийдвэрлэснээс гэр бүлийн эрх зүйн маргааны хувьд 3172 маргаан буюу нийт өргөдлийн 25.6 хувийг эзэлж байна. Үүнээс амжилттай 511 өргөдөл буюу 16.1 хувь, амжилтгүй 2661 өргөдөл буюу 83.9 хувь¹³ бол 2022 онд нийт 14646 өргөдөл шийдвэрлэснээс гэр бүлийн маргааны хувь 3861 өргөдөл буюу нийт ирсэн өргөдлийн 26.4 хувийг эзэлж байна. Үүнээс амжилттай 414

¹³ Монгол Улсын шүүхийн 2021 оны бүтэн жилийн шүүн таслах ажиллагааны нэгдсэн дүн мэдээ.

өргөдөл буюу 10.7 хувь, ажилтгүй 3447 өргөдөл буюу 89.3 хувийг шийдвэрлэсэн байна.¹⁴ Дээрх 2 жилийн үзүүлэлтээс дүгнэхэд шүүхийн эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагааны шатанд гэр бүлийн маргаанд эвлэрсэн тохиолдол 18.9 хувиар буурсан үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 4.5 Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн мэдээлэл¹⁵

Он	Гэр бүлийн тухай хуулиар								Эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаагаар шийдвэрлэгдсэн гэр бүлийн эрх зүйн маргаан
	Гэрлэлт цуцалсан /14-р зүйл/	Эцэг тогтоосон /23-р зүйл/	Эцэг эх байх эрх хассан /30-р зүйл/	Хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах /38-42-р зүйл/	Тэтгэлэг тогтоолгосон хүүхдийн тоо	Гэрлэлт болон гэрлэлт цуцлалтыг хүчин төгөлдөр бус гэж тооцох /16-18-р зүйл/	Бусад	Бүгд	
2021	2823	331	16	1297	1034	23	200	4690	3172
2022	3790	350	36	1774	2499	39	274	6263	3861
2023	2755	296	16	1162	2654	15	193	4432	3694
Нийт	9368	977	68	4233	6187	77	667	15385	10727

Гэр бүл салалт жил бүр өсөж байгаа нь гэр бүлийн гишүүд, гэр бүлийн амьдралд таагүй байдал үүсгэж, хүүхдийн эрх ашиг, хүмүүжилд сөргөөр нөлөөлж, нийгмийн олон сөрөг үр дагаврыг бий болгож байна. Тухайлбал сүүлийн 3 жилд нийт 9368 гэрлэлт цуцалсны 4233 хэрэгт эцэг, эх хүүхдээ тэжээн тэтгэх үүргийг нь биелүүлэхээр 6187 хүүхдэд тэтгэлэг тогтоосон нь гэр бүл салалтын хохирогч нь хүүхдүүд болж байна.

Эндээс үзэхэд Монгол Улсад 4 гэр бүл тутмын 1 нь гэрлэлтээ цуцлуулж, гэр бүл тогтворгүй байгаа шалтгаан, нөхцөлийг нарийвчлан судалж, суурь шалтгааныг арилгахад чиглэсэн үр дүнтэй арга хэмжээ авах шаардлагатай төдийгүй гэр бүл цуцлахаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг сайжруулах хэрэгтэй байна.

Иймд хүүхдүүдэд ерөнхий боловсролын сургалтын хөтөлбөрөөр, иргэдэд гэр бүл болохоос өмнө гэр бүлийн гишүүний эрх, үүрэг хариуцлага, тэдний тэгш эрх, гэр бүл төлөвлөлт, хүүхдийн эрх, хамгаалал, хүүхдийн хүмүүжил, хүүхдийн өмнө хүлээх эцэг эх, асран хамгаалагчийн үүрэг, хариуцлага зэрэг агуулгаар тохирсон арга зүй, аргачлалаар гэр бүлийн боловсролыг тасралтгүй олгох шаардлагатай байна.

¹⁴ Монгол Улсын шүүхийн 2022 оны бүтэн жилийн шүүн таслах ажиллагааны нэгдсэн дүн мэдээ (2023 оны нэгтгэл гараагүй байна).

¹⁵ Шүүхийн Ерөнхий Зөвлөлийн 2024 оны 01 дүгээр сарын 19-ний өдрийн 01/197 дугаар албан бичиг

Мөн гэр бүл болсны дараа гэр бүлийн гишүүдэд гэр бүлийн бүтэц хэв маяг, амьдралын мөчлөгт тохирсон гэр бүлийн боловсрол давтан олгох болон гэр бүлд зориулсан үйлчилгээ, ялангуяа сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгөх үйлчилгээг хүртээмжтэй болгоход төрөөс нэн тэргүүнд анхаарах нь гэр бүлийн гишүүдийн маргаан, үл ойлголцол, зөрчил, гэр бүл салалтаас урьдчилан сэргийлж, хариуцлагатай гэр бүлийг нэмэгдүүлэхэд чухал алхам болох юм.

Гэрлэлтийн гэрээ

Гэр бүлийн дундын эд хөрөнгийн эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд гэрлэгчдийн эд хөрөнгийн гэрээний зохицуулалт анх Франц, Англи зэрэг Улсаас үүсэлтэй гэж судлаачид үздэг ба эмэгтэйчүүдийн болон түүний садангийнханд гэрлэлтээс өмнөх хөрөнгийг захиран зарцуулах, өмчлөх, эсвэл ашиг орлогын хувь хүртэх эрхийг нөхрийн талтай тохиролцон баталгаажуулах нь энэхүү гэрээ бий болох шаардлага болжээ.¹⁶

Манай улсын хувьд 1926 оны анхны Иргэний хуульд “Эр, эм хоёр аливаа хогшлын тухай засварт хууль ёсоор гэрээ, хэлэлцээр байгуулж болмой” гэж заасан нь тухайн үед гэрлэгчдийн эд хөрөнгийн гэрээ байгуулах эрх зүйн боломж байсныг гэрчилж байна. Харин үүнээс хойших 1963, 1994 оны Иргэний хууль, 1956, 1973 оны Гэр бүлийн тухай хуулиудад энэ талаар зохицуулалт байгаагүй болно. Улсын Их Хурлаас 1999 онд Гэр бүлийн тухай хуулийг холбогдуулан тухайн үед даган мөрдөж байсан Иргэний хуульд 2002 онд нэмэлт өөрчлөлт орсон бөгөөд гэрлэгчдийн эд хөрөнгийн гэрээний зохицуулалтыг шинэчлэн найруулсан нь практикийн ач холбогдолтой зүйл болсон гэж дүгнэж болно.¹⁷

Иргэний хуулийн 125 дугаар зүйлийн 125.2 дахь хэсэгт “Гэрлэгчдийн хөрөнгийн зарим харилцааг гэрээгээр зохицуулж болно” гэж, мөн хуулийн 132 дугаар зүйлийн 132.1 дэх хэсэгт “Гэрлэгчид гэрлэгч тус бүрээс өрхийн төсөв, зардлыг хариуцах журам, гэрлэлтийг цуцалсан нөхцөлд ногдох хөрөнгийг тодорхойлох, хөрөнгийн эрхтэй холбогдсон бусад нөхцөлийг энэ хуульд нийцүүлэн байгуулсан гэрээний үндсэн дээр зохицуулж болно” гэж заасан хэдий ч гэрлэгчид төдийлөн ийм гэрээ байгуулахгүй байна. Учир нь гэрлэлтийн гэрээ гэх нэр томьёог хэрэглэдэггүй, хэрэглэж хэвшээгүй, ойлголт мэдээлэл дутмаг байгаа төдийгүй Гэр бүлийн тухай хуульд энэ талаар тусгаагүй байгаатай холбоотой гэж хууль санаачлагчид үзжээ.¹⁸

¹⁶ Монгол Улсын Их Сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн Олон улсын эрх зүйн тэнхим, Судалгааны илтгэлийн эмхэтгэл, УБ, 2006 он, 41-44 дэх тал.

¹⁷ ХЭҮК, “Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал” судалгаа, дүн шинжилгээний ажлын тайлан, УБ, 2023 он.

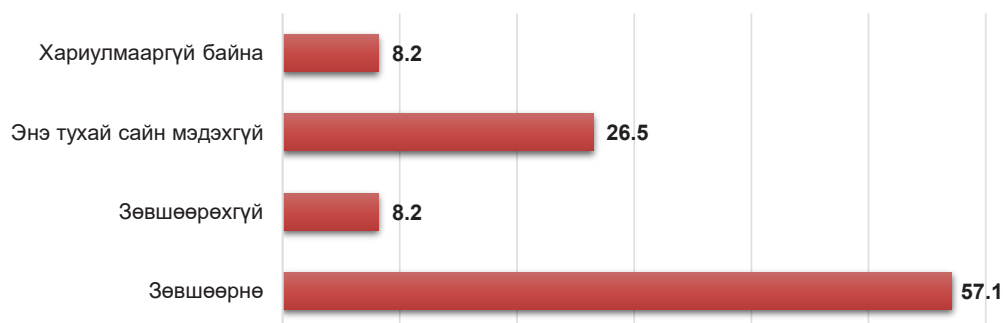
¹⁸ Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2023 оны 10 дугаар сарын 09-ний өдрийн 1/5214 дүгээр албан бичгийн хавсралт, Гэр бүлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын үзэл баримтлал.

Гэр бүлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд гэрлэлтийн гэрээтэй холбоотой зохицуулалтыг шинээр нэмж тусгасан нь гэрлэгчид эрх ашгаа хамгаалах, гэр бүлийн харилцаанд болон гэрлэлт цуцалсны дараа эд хөрөнгийн эрхээ хамгаалах боломжийг бий болгожээ. Өөрөөр хэлбэл, гэрээг гэрлэгчид хоорондоо харилцан тохиролцсоны үндсэн дээр байгуулах, нэмэлт өөрчлөлт оруулж, дуусгавар болгож болох бөгөөд дундын эд хөрөнгөөс ашиг хүртэх, хуваах, хуваарьт хөрөнгийг тодорхойлох, гэрлэлт дуусгавар болсны дараа дундын эд хөрөнгийг шилжүүлэх, хамтран өмчлөх, гэр бүлийн хэрэгцээний зардлыг хуваарилах зэрэг хууль тогтоомжоор хориглоогүй гэр бүлийн харилцааны бусад асуудлыг зохицуулахаар тусгажээ.

Ийнхүү гэрлэгчдийн эд хөрөнгийн гэрээний зохицуулалтыг хуульд тусгаснаар гэр бүлийн харилцааг тогтвортой байлгах, эхнэр, нөхрийн хүлээх эрх, үүргийг тодорхойлох, эд хөрөнгөө тэгш хуваарилахад хүнийг хүйсийн шинжээр нь ялгаварлахгүй, адил тэгш хүртэх боломжоор хангах нь чухал байна.

Нөгөө талаас гэрлэлтийн гэрээгээр зохицуулахгүй харилцааг уг хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд тусгаж өгснөөр эхнэр, нөхрийн хууль тогтоомжоор хүлээсэн зайлшгүй биелүүлэх шаардлагатай үүргээ хэрэгжүүлэхгүй байхаас урьдчилан сэргийлсэн байна. Тухайлбал, хуулийн төслийн 23 дугаар зүйлийн 23.3-т гэр бүлийн гишүүдийн эрх, эрх чөлөөг хязгаарласан эсхүл дордуулсан, хөгжлийн бэрхшээлтэй эхнэр, нөхөр, хүүхдээ тэжээн тэтгэхгүй байх, эцэг эх байх эрхийг хязгаарласан, хассан, агуулгыг гэрлэлтийн гэрээнд тусгахыг хоригложээ.

Бүдүүвч 4.2 Эмэгтэй, эрэгтэй хүний гэрлэх, гэрлэлтийн гэрээ байгуулах талаар (хувиар)¹⁹

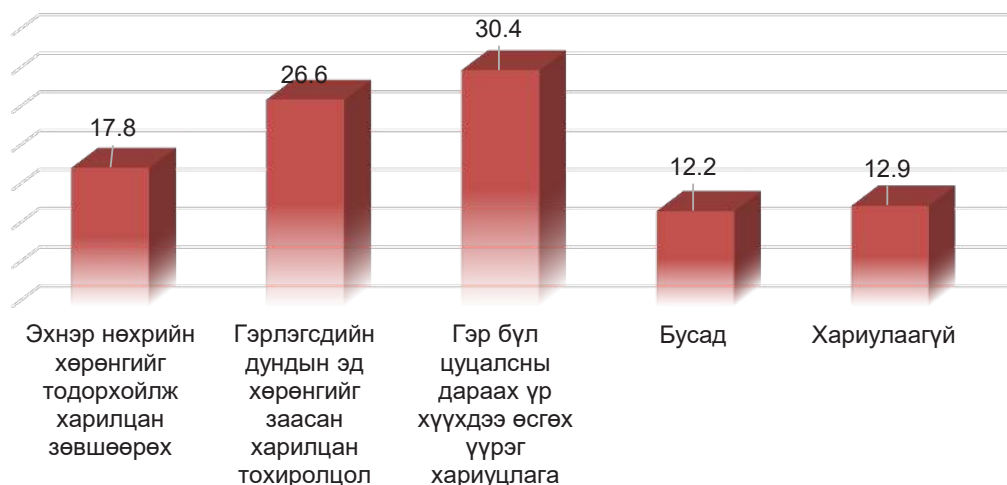

Комиссын судалгаагаар гэрлэлтийн гэрээ байгуулах эсэхийг хэр дэмжиж буйг судалгаанд оролцогчдоос тодруулахад 57.1 хувь нь зөвшөөрнө гэсэн нь практикт үүнийг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй гэж үзэж байгаа бол 26.5 хувь буюу

¹⁹ ЭҮК, "Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал" судалгаа, дүн шинжилгээний ажлын тайлан, УБ, 2023 он.

сайн мэдэхгүй гэсэн хариулт өгснөөс харахад гэрлэлтийн гэрээний тухай ойлголт шинэ байх талтай байна.

Бүдүүвч 4.3 “Гэрлэлтийн гэрээ”-нд ямар заалтыг тусгах вэ?²⁰

Мөн судалгаанд гэрлэлтийн гэрээнд 30.4 хувь нь гэрлэлт цуцалсны дараах үр хүүхдээ өсгөх үүрэг хариуцлагыг тусгахыг онцолсон бол 44.4 хувь нь эхнэр нөхрийн эд хөрөнгийг тодорхойлж харилцан зөвшөөрөх болон дундын эд хөрөнгийн захиран зарцуулалтыг харилцан тохиролцохыг тусгах нь зүйтэй гэж үзжээ.

Гэрлэлтийн гэрээ байгуулахыг судалгаанд оролцогчдын дийлэнх буюу 57.1 хувь нь дэмжиж гэрээндээ гэр бүлийн гишүүдийн эрх, үүрэг, хариуцлага, эд хөрөнгө тэгш хуваарилах хүнийг хүйсийн шинжээр нь ялгаварлахгүй байх, үр хүүхдээ асран хамгаалах, хүмүүжүүлэх зэрэг асуудлыг тусгахыг чухалчилсан байгаа нь эдгээр асуудлууд гэр бүлийн харилцаанд тулгамдаж байгааг илтгэж байна.

4.2.2. Гэр бүл дэх эрх мэдлийн хуваарилалт

Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1 дэх хэсэгт “Гэрлэгчид, төрийн эрх бүхий байгууллагад бүртгүүлээгүй боловч хамтын амьдралтай байгаа хүн ямар нэг байдлаар эхнэр, нөхөр, хамтын амьдралтай байгаа хүнээ мэргэжлээрээ ажиллах, бусад хэлбэрээр нийгмийн амьдралд чөлөөтэй оролцох эрхийг хязгаарлах, саад учруулахыг хориглоно” мөн зүйлийн 14.5 дахь хэсэгт “Дундаа хамтран өмчлөх эд хөрөнгөөс гэр бүлийн гишүүнд ногдох хувь хөрөнгийг тогтооход оролцох, түүнийг захиран зарцуулах, орлого олох, гэр бүлийн бусад хэрэгцээг хангах үйл ажиллагаа явуулах гэр

²⁰ Мөн тэнд.

бүлийн гишүүний эрхийг хүйсийн шинжээр хязгаарлаж үл болно” гэж зааснаар гэр бүлийн харилцаанд эрх мэдлийн тэнцвэрт байдлыг баталгаажуулсан.

Гэр бүлийн хүчирхийлэл

Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.1 дэх заалтад “гэр бүлийн хүчирхийлэл” гэж энэ хуулийн 3 дугаар зүйлд заасан этгээд энэ хуулийн үйлчлэлд хамаарах хүний сэтгэл санаанд дарамт учруулах, эдийн засаг, бэлгийн эрх чөлөө, бие махбодод халдсан үйлдэл, эс үйлдэхүйг ойлгоно гэж тодорхойлж, 6 дугаар зүйлийн 6.1 дэх хэсэгт гэр бүлийн хүчирхийллийн хэлбэрийг бие махбодын, сэтгэл санааны, эдийн засгийн, бэлгийн хүчирхийлэл гэж үзэхээр заасан.

Тус хуулиар гэр бүлийн хүчирхийлэл, түүний хэлбэрүүд, хуулийн үйлчлэлд хамаарах этгээдийг тодорхойлсон нь Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1, 14.5 дахь заалтыг хэрэгжүүлэхэд чухал эрх зүйн зохицуулалт болсон.

Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1 дэх хэсэгт заасан “мэргэжлээрээ ажиллах, бусад хэлбэрээр нийгмийн амьдралд чөлөөтэй оролцох эрхийг хязгаарлах, саад учруулахыг хориглосон үйлдэл нь Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэгт хуульд заасан “хүний хүсэл зоригийн эсрэг тодорхой үйлдэл хийх, эсхүл хийхгүй байхыг албадах, ...бусадтай харилцахыг хязгаарлах,..... бусад хэлбэрээр сэтгэл санааны шаналал үүсгэснийг сэтгэл санааны хүчирхийлэл” гэж үзсэн шинжийг агуулж байна.

Мөн Зөрчлийн тухай хуулийн 5.4 дүгээр зүйлийн 4.1 дэх хэсэгт “Гэр бүлийн хамаарал бүхий харилцаатай хүн”-ийг:хүсэл зоригийнх нь эсрэг тодорхой үйлдэл хийх, хийхгүй байхыг албадсан; 4.3 дахь хэсэгт бусадтай харилцахыг хязгаарласан үйлдлийг зөрчилд тооцож хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэхээр заасан байна. Эдгээр үйлдлүүд нь сэтгэл санааны хүчирхийлэл буюу хянах хэлбэрийн хүчирхийлэл гэж хэлж болно.

ҮСХ-ноос 2017 онд хийсэн Жендэрт суурилсан хүчирхийллийн судалгаанаас үзэхэд хамтрагчтай байсан болон байгаа таван эмэгтэй тутмын хоёр нь буюу 41.6 хувь нь амьдралдаа нэг болон түүнээс олон төрлийн хянах үйлдэлд өртсөн байна. Харин судалгаанд хамрагдахаас өмнөх 12 сард ойролцоогоор дөрвөн эмэгтэй тутмын нэг нь буюу 23.8 хувь нь энэ төрлийн хүчирхийлэлд өртжээ. Энэ үзүүлэлт хөдөөтэй харьцуулахад хотод, ялангуяа Улаанбаатарт илүү өндөр 47.7 хувь байна. Хянах зан үйлийн хүчирхийлэлд залуу эмэгтэйчүүд илүү өртөж байна. Мөн ажилгүй эмэгтэйчүүдийн хувьд энэ үзүүлэлт өндөр 49.1 хувь байх бөгөөд гэр бүл салсан эмэгтэйчүүдийн 70 гаруй хувь амьдралдаа хянах зан үйлд өртөж байжээ.

Энэхүү хянах хэлбэрийн хүчирхийлэл нь хардалтаар илэрдэг бөгөөд эмэгтэйчүүдийг мэргэжлээрээ ажиллах, нийгмийн амьдралд оролцоход саад болдог байна. Хамтрагчийн хүчирхийлэлд өртсөн эмэгтэйчүүд хардалт дор амьдрах байдал түгээмэл байх ба эмэгтэйчүүдийн хэлснээр хардалт нь хэн нэгэн хүнтэй утсаар ярих, хаа нэг газар хэн нэгнийг харах, ярилцах, найз нөхөдтэйгөө уулзахаар гадагш гарах тогтсон хугацаанаас оройтож ирэх, ажлаасаа оройтож ирэх, ажлын газрынхан, найз нөхөдтэйгөө баяр тэмдэглэх, зугаалах, аялах ажлын шугамаар томилолтоор явах зэрэг тохиолдолд харддаг байна²¹.

Мөн судалгаанаас үзэхэд өмнө нь гэр бүлтэй байсан, дагавар хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийг хардах явдал түлхүү ажиглагдаж байна. Хамтрагчийн зүгээс хардаж, хянахдаа эмэгтэйчүүдийг найз нөхөд, хамт олноос нь хөндийрүүлж, гадагш харьцах (телефон утас, сошиал медиа болон бусад хэлбэрээр хүмүүстэй харилцах г.м) аргыг нь хязгаарладаг байна. Үүний улмаас эмэгтэйчүүд бие даасан байдал, эрх мэдлээ алдаж, хосуудын харьцаан дахь эрх мэдлийн тэнцвэргүй байдал гүнзгийрч, зарим тохиолдолд хамтрагчаас бүрэн хамааралтай болж, улмаар өөр бусад хэлбэрийн хүчирхийлэлд өртөх эрсдэл ихэсдэг байна. Хүчирхийллийн эсрэг үндэсний төвийн мэдээллээр сүүлийн жилүүдэд технологи хөгжиж буйтай холбогдуулан төрөл бүрийн аппликейшний тусламжтайгаар хянах байдал ихсэж байна.

Гэр бүлийн хүрээнд эрэгтэй эмэгтэй хүмүүсийн эрх мэдлийн тэнцвэрт байдал ямар байгааг илтгэх нэг үзүүлэлт бол гэр бүлийн хүчирхийлэл юм.

Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль хэрэгжиж байгаа боловч гэр бүлийн хүрээнд хүчирхийллийн улмаас амь насаа алдах, гэмтэж бэртэх явдал өссөөр байна. Гэр бүлийн хүчирхийллийн нийгмийн эрүүл мэндэд үзүүлж байгаа сөрөг нөлөөллийн судалгааг Эрүүл мэндийн яам хийх үүрэгтэй ч огт хийгдээгүй байна. Гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас хэдэн хүн үр хөндүүлсэн, зулбасан, төрөлтийн хүндрэлээр нас барсан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд төрүүлсэн, амиа хорлосон, сэтгэцийн гэмтэлтэй болсон эсхүл өөрсдөө хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон г.м нарийвчилсан судалгаа хийгдээгүй. Гэтэл Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага гэр бүлийн хүчирхийлэл бол нийгмийн эрүүл мэндийн асуудал мөн гэж тодорхойлсон байдаг. Энэ тал дээр эрүүл мэндийн байгууллагын оролцоо сул байна.

Сүүлийн жилүүдэд гэр бүлийн хүчирхийллийн талаар эрх зүйн орчин шинэчлэгдэж, гэр бүлийн хүчирхийллийг бууруулах талаар төсөл хөтөлбөрүүд хэрэгжиж төрөөс тодорхой арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлж буй хэдий

²¹ ЖҮХ, "Монгол Улсын Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ", УБ, 2021 он

ч гэмт хэрэг, зөрчлийн талаарх дуудлага мэдээлэл, статистик тоо төдийлөн буурахгүй байна.

Цагдаагийн байгууллагад 2017-2022 оны байдлаар жилд дунджаар 120000 орчим гэмт хэргийн шинжтэй дуудлага мэдээлэл бүртгэгдэж байгаагаас гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй холбоотой дуудлага нийт гомдол, мэдээллийн 10 хувийг эзлэх төдийгүй эхний дөрөвт орж байна²².

Бүдүүвч 4.4 Гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас үйлдсэн гэмт хэргийн тоо, 2021-2023 он²³

Дээрх бүдүүвчээс харахад 2021 онд гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас үйлдэх гэмт хэргийн тоо 9196 бүртгэгдсэн бол 2022 онд 12186 болж 32 хувиар өссөн нь 2023 онтой харьцуулахад 18 хувиар буурч 10291 тохиолдол бүртгэгджээ.

2016-2022 онд нийт 9188 гэр бүлийн хүчирхийллийн гэмт хэрэг үйлдэгдсэнээс 1664 хүн хохирсон нь 11.7 хувиар, 28 хүн нас барсан нь 14 хувиар, 1432 хүн гэмтсэн нь 16.6 хувиар тус тус өссөн байна. Түүнчлэн хохирсон иргэдийн 1468 нь эмэгтэй, 177 нь хүүхэд байна. ²⁴

Сүүлийн таван жилийн байдлаар Цагдаагийн байгууллага жилд дунджаар 2 сая орчим зөрчлийг илрүүлэн бүртгэж, зөрчлийн шийтгэл оногдуулдаг ба гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх зөрчил нийт зөрчлийн эхний гуравт орж байна.²⁵

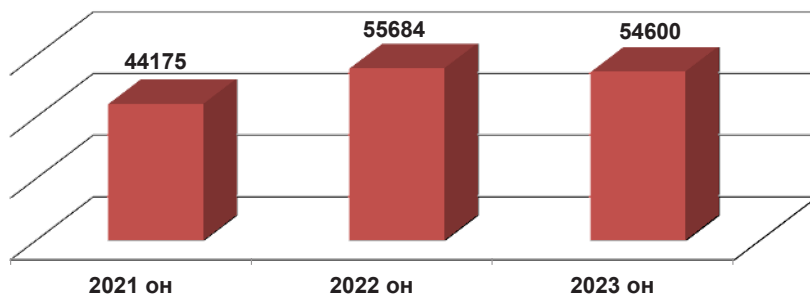
²² "Судлаач нийгэм эрх зүйн бодлогын судалгааны хүрээлэн" ТББ Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ судалгаа, УБ, 2023 он.

²³ ҮСХ, Бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, үйлдэгдсэн байдлаар, <https://www.1212.mn/mn>

²⁴ Хүчирхийллийн эсрэг Үндэсний төвийн мэдээлэл. УБ хот. 2024 оны 03 дугаар сарын 28-ны өдөр.

²⁵ "Судлаач нийгэм эрх зүйн бодлогын судалгааны хүрээлэн" ТББ, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ судалгаа, УБ, 2023.

Бүдүүвч 4.5 Гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас үйлдэгдсэн буюу шийдвэрлэсэн зөрчлийн тоо, 2021-2023 он ²⁶

Улсын хэмжээнд гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас үйлдэгдсэн буюу шийдвэрлэсэн зөрчлийн тоо 2021 онд 44175 бүртгэгдсэн бол 2022 онд 26 хувиар өсөж 55684 хүрсэн байна. Харин 2023 онд 1.95 хувиар буурч 54600 зөрчил бүртгэгджээ.

2023 оны байдлаар хүчирхийллийн хохирогчид аюулгүй байдлын хамгаалалт, хүүхэд хамгааллын үйлчилгээ үзүүлэх 21 түр хамгаалах байр, нэг цэгийн үйлчилгээний 17 төв үйл ажиллагаа явуулж байгаа бөгөөд 2023 онд 3 түр хамгаалах байрыг шинээр нээжээ.²⁷

Хүснэгт 4.6 Түр хамгаалах байр, Нэг цэгийн үйлчилгээний төвөөр²⁸ **үйлчлүүлсэн иргэдийн тоон мэдээлэл 2020-2023 он (тоогоор)**²⁹

Үзүүлэлт	2020 он	2021 он	2022 он	2023 он
Хүүхэд	2147	2916	3226	3308
Насанд хүрэгч	1568	1657	1569	729

Түр хамгаалах байр, нэг цэгийн үйлчилгээний төвөөр 2020-2023 онд нийт 17120 иргэн үйлчилгээ авсны 67.7 хувь хүүхэд, 32.2 хувь нь насанд хүрэгч байгаа нь үйлчлүүлсэн хүүхэд 35.0 хувь, насанд хүрэгчид 53.5 хувиар буурсан үзүүлэлттэй байна.

²⁶ Мөн тэнд.

²⁷ ХГБХХЕГ-ын 2024.03.12-ны өдөр ирсэн 01/188 дугаар албан бичиг.

²⁸ Түр хамгаалах байр, нэг цэгийн үйлчилгээний төвүүдэд Хууль, зүй дотоод хэргийн сайдын 2017 оны А/38 дугаар тушаалаар батлагдсан "Нэг цэгийн үйлчилгээний төвийн аюулгүй байдалд хяналт тавих журам", Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2017 оны А/116 дугаар тушаалаар батлагдсан "Түр хамгаалан байрлуулах үйлчилгээ үзүүлэх журам", "Хохирогчийг түр хамгаалан байрлуулах үйлчилгээнд тавих нийтлэг шаардлага MNS 6040:2019" стандарт, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2020 оны А/150 дугаар тушаалаар батлагдсан "Түр хамгаалан байрлуулах үйлчилгээний нэг хүнд ногдох хувьсах зардал тооцох журам"-ыг тус тус мөрдөн ажиллаж байна.

²⁹ ХГБХХЕГ-ын 2024.03.12-ны өдөр ирсэн 01/188 дугаар албан бичиг.

**Хүснэгт 4.7 Түр хамгаалах байраар үйлчилгээ авсан хүүхдийн мэдээлэл
2021-2023 он (тоогоор)³⁰**

Он	Хүүхэд (насны ангиллаар)				Нийт
	0-5	6-10	11-15	16-18	
2021	922	831	779	384	2916
2022	1018	872	982	357	3226
2023	1061	830	1019	398	3308

Түр хамгаалах байраар үйлчилгээ авсан хүүхдүүдийн 31 хувийг 0-5 нас, 27.5 хувийг 6-10 нас, 29.4 хувийг 11-15 нас, 12 хувийг 16-18 насны хүүхдүүд эзэлж байгаагийн 58.5 хувийг 0-10 нас буюу бага насны хүүхдүүд эзэлж байгаа нь гэр бүлийн асаргаа, халамж шаардлагатай насандаа хүүхдүүд үл хайхрах хүчирхийлэлд ихээр өртдөг бөгөөд гэр бүлийн гишүүд, төрсөн эцэг эхийн зүгээс хүчирхийлэл үйлдэж хүүхдийн эрхийг зөрчиж байна.

Хүснэгт 4.8 ЦЕГ-ын Урьдчилан сэргийлэх газрын Гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх хэлтсийн Түр хамгаалах байраар үйлчлүүлсэн иргэдийн мэдээлэл, 2021-2023 он³¹

Хүчирхийллийн улмаас хохирч үйлчлүүлсэн хүн											
Он	Үүнээс										
	Гэр бүл	Нийт хүн	Гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн				Бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн		Хөгжлийн бэрхшээлтэй		Өндөр настай хүн
			Насанд хүрсэн эр	Насанд хүрсэн эм	Хүүхэд эр	Хүүхэд эм	Насанд хүрсэн хүн	Хүүхэд	Насанд хүрсэн хүн	Хүүхэд	
2021	100	245	1	85	68	75	2	5	3	1	5
2022	113	270	3	84	84	79	2	8	5	0	5
2023	148	328	1	115	104	78	0	16	6	5	3
Бүгд	361	843	5	284	256	232	4	29	14	6	13

2021-2023 онд тус Түр хамгаалах байр нь 361 гэр бүлийн 843 иргэнд үйлчилгээ үзүүлсэн бөгөөд 2021 онд 100 гэр бүлийн 245 иргэн, 2022 онд 113 гэр бүлийн 270 иргэн, 2023 онд 148 гэр бүлийн 328 иргэн үйлчилгээнд хамрагдсанаас үзэхэд гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөж Түр хамгаалах байраар үйлчлүүлэгч иргэдийн тоо жил бүр өссөн үзүүлэлттэй байна. Үүнээс гэр бүлийн хүчирхийлэлд 777 хүн өртсөнөөс 488 нь хүүхэд, бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн

³⁰ Мөн тэнд.

³¹ ЦЕГ-ын Урьдчилан сэргийлэх газрын Гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх хэлтсийн Түр хамгаалах байраас ирсэн мэдээлэл, 2024 он.

33 хүнээс 29 нь хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй 20 хүнээс 6 нь хүүхэд, ахмад настан 13 хүн үйлчлүүлсэн байна.

Гэр бүлийн хүчирхийлэлд эмэгтэйчүүд, хүүхдүүд, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс илүү өртөж хохирох явдал хэвээр байна. Түүнчлэн хүүхдэд эцэг эх, асран хамгаалагчийн зүгээс үйлдэх хүчирхийлэл нэмэгдсэн байх тул эцэг эх, асран хамгаалагчдад зориулсан гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх цогц үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх нь зүйтэй байна.

Хүснэгт 4.9 Тусгай дугаар 107-д хандаж гэр бүлийн хүчирхийллийн дуудлага, мэдээлэл болон зөвлөгөө авсан мэдээлэл, 2021-2023 он³²

Он	Нийт хандсан	Зөвлөгөө авсан	Зөвлөгөө авсан иргэдийн хаяг			Цагдаагийн байгууллагаар шалгуулсан		Бусад Хууль, эрх зүйн зөвлөгөө
			Улаанбаатар хотоос	Хөдөө орон нутгаас	Хаяг тодор-хойгүй	102 дугаарт	Орон нутгийн ЦГ, хэлтэст	
2021	12074	2116	1563	384	169	504	241	9213
2022	10819	1618	1159	333	126	222	200	8779
2023	9765	1387	999	306	82	216	144	8018
Бүгд	32658	5121	3721	1023	377	942	585	26010

2021-2023 онд 107 тусгай дугаарт 32658 иргэн хандсанаас гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй холбоотой, хууль эрх зүй, сэтгэл зүй, гэр бүлд чиглэсэн 5121 зөвлөгөө өгч 1527 дуудлагыг цагдаагийн байгууллагаар шалгуулж, 26010 иргэнд бусад зөвлөгөө мэдээлэл өгчээ.

Тохиолдол 4.4

...Хүчирхийлэлд өртсөн эмэгтэйчүүд нөхрөө баривчлуулах, ял шийтгэл оногдуулах гэхээсээ илүү хуулийн байгууллагын хяналтад алдааг нь ойлгуулах, зан үйлийг нь засах арга хэмжээг авч өгөхийг хүсдэг. Гэвч Зөрчлийн болон Эрүүгийн хуульд зааснаар хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйлд нөлөөлөх сургалтыг баривчлагдсан болон хоригдохоос өмнөх үед хийдэггүй. Хүчирхийлэл үйлдэгч баривчлагдаад улам өширхөөд гарч ирдэг...

(Мэргэжилтэнтэй хийсэн ярилцлагаас)

Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуульд хүчирхийлэл үйлдэгчийг сайн дурын сургалтад хамруулах талаар зохицуулалт байдаг боловч тус сургалтад сайн дураар хамрагдах хүн цөөн, сургалтыг ямар байгууллага зохион байгуулах талаар тодорхойгүй байдаг.

³² ЦЕГ-ын Урьдчилан сэргийлэх газрын Гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх хэлтсийн Түр хамгаалах байраас ирсэн мэдээлэл, 2024 он.

Иймд хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг эргэн харж зөрчлийн шинжтэй гэр бүлийн хүчирхийллийн хэрэгт баривчлах шийтгэл оногдуулахаас өмнө шүүхийн шийдвэрээр сургалтад хамруулах, сургалтад хамрагдаагүй, зан үйлээ өөрчлөөгүй бол дараагийн хариуцлага ногдуулж байхаар гэр бүлийн хэв маягийн онцлогт тохирсон шаталсан хариуцлагын механизмыг хуульчлах шаардлагатай байна.

Эд хөрөнгө захиран зарцуулалт

Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.5 дахь хэсэгт “Дундаа хамтран өмчлөх эд хөрөнгөөс гэр бүлийн гишүүнд ногдох хувь хөрөнгийг тогтооход оролцох, түүнийг захиран зарцуулах, орлого олох, гэр бүлийн бусад хэрэгцээг хангах үйл ажиллагаа явуулах гэр бүлийн гишүүний эрхийг хүйсийн шинжээр хязгаарлаж үл болно” гэж гэр бүлийн хүрээнд эд хөрөнгийн эрхийн харилцааг зохицуулсан.

Мөн Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн 6.4 т энэ хуулийн 3 дугаар зүйлд заасан этгээд энэ хуулийн үйлчлэлд хамаарах хүний цалин хөлс, тэтгэвэр, тэтгэмж, тэдгээртэй адилтгах орлого, хуваарьт болон дундын эд хөрөнгө эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхэд халдах, орлого олох боломжийг нь хязгаарлах, шаардлагатай хэрэгцээг нь хясан боогдуулах, тэжээн тэтгэхээс зайлсхийх болон бусад хэлбэрээр эдийн засгийн хараат байдалд оруулсан, эсхүл эд хөрөнгийн хохирол учруулсныг эдийн засгийн хүчирхийлэл хэмээн үзсэн.

Зөрчлийн тухай хуулийн 5.4 дүгээр зүйлийн 4 дэх хэсгийн 4.4-т Гэр бүлийн хамаарал бүхий харилцаатай хүний хуваарьт болон дундын эд хөрөнгөө эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхэд халдсан нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол зөрчлийн хариуцлага хүлээлгэхээр, Эрүүгийн хуулийн 11.7 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1.3-т гэр бүлийн хамаарал бүхий харилцаатай хүний байнга “хуваарьт болон дундын эд хөрөнгөө эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхэд халдсан бол...” эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан байна.

Бүдүүвч 4.6 Дундаа хамтран өмчлөх эд хөрөнгөөс гэр бүлийн гишүүнд ногдох хувь хөрөнгийг тогтооход оролцох, түүнийг захиран зарцуулах, орлого олох, гэр бүлийн бусад хэрэгцээг хангах, гэр бүлийн гишүүний эрхийг хүйсийн шинжээр хязгаарлаж болохгүй байх талаарх мэдлэг³³

Комиссын судалгаанд оролцогчдын 51.5 хувь нь дээрх заалтыг мэдэхгүй, 26.3 хувь нь мэднэ гэж хариулснаас үзэхэд тус хуулийн заалтын талаарх мэдлэг ойлголт дутмаг байгааг илэрхийлж байна.

ҮСХ-ноос 2017 онд хийсэн Жендэрт суурилсан хүчирхийллийн судалгааны дүнгээс харахад хамтрагчтай байсан/байгаа таван эмэгтэй тутмын нэг нь буюу 19.9 хувь амьдралдаа эдийн засгийн хүчирхийлэлд өртсөн байна. Энэ үзүүлэлт Улаанбаатар хотод хамгийн өндөр буюу 22.9 хувь байна. Эдийн засгийн дарамт нь нөхрөөсөө эдийн засгийн хувьд хамааралтай тул мөнгө зарцуулах эрхгүй, өөртөө болон үр хүүхдэдээ мөнгө зарцуулахыг “дэмий зүйлд зарцуулаа”, “мөнгө яаж олдгийг мэдрүүлнэ” хэмээн загнуулах, занах зэргээр илэрч байна. Бие даан орлого олдог эмэгтэйчүүд мөн эдийн засгийн хүчирхийлэлд өртдөг байна. Тухайлбал, нөхөр нь эхнэрийн олсон орлогыг хэрхэн зарцуулдгийг ярих эрхгүй байх, гэр бүлийн орлогод оруулж буй хувь нэмрийг нь үл тоох, “хүний хийдэггүй юмыг хийж байгаа юу” гэх зэргээр ажлыг нь дорд үзэх, авсан орон байраа “өөрийн нэр дээр” болголоо гэх зэргээр дарамталдаг байна. Хамтрагчид нь тэднийг өөрөөсөө хамааралтай болгож, хяналтдаа оруулахын тулд ажил хөдөлмөр эрхлэхийг хориглож, эдийн засгийн хувьд бие даах боломжгүй болгодог байна.

Комиссын судалгаагаар³⁴ гэр бүлийн хүрээнд эдийн засгийн эрх чөлөөтэй холбоотой асуудалд судалгаанд оролцогчдын 23.5 хувь нь цалин хөлс, тэтгэвэр, тэтгэмж, тэдгээртэй адилтгах орлого, хуваарьт болон дундын эд хөрөнгө эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхэд халдах, 15 хувь нь орлого

³³ ХЭҮК, “Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал” судалгаа, дүн шинжилгээний ажлын тайлан, УБ, 2023 он.

³⁴ ХЭҮК, “Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал” судалгаа, дүн шинжилгээний ажлын тайлан, УБ, 2023 он.

олох боломжийг нь хязгаарлах, 14.1 хувь нь шаардлагатай хэрэгцээг нь хясан боогдуулах, 7 хувь нь тэжээн тэтгэхээс зайлсхийх болон бусад хэлбэрээр эдийн засгийн хараат байдалд оруулах, 3.3 хувь нь хөрөнгийн хохирол учруулах зэрэг асуудлууд гардаг гэж хариулжээ.

Тохиолдол 4.5

...Манай сумын малчин эгч дүү хоёрын ээж нь аймгийн төвд нас барсан. Нөхрүүд нь өөрсдөө мянгат малчид хэр нь тус бүрд нь 10,000 төгрөг өгөөд явуулсан байх жишээтэй. Тэр мөнгөө буяны ажилд зарцуулаад зөвхөн эргэж ирэх шуудангийн зардалд 25,000 төгрөг өгсөн байв. Тэгээд замдаа хоол ч идэлгүй гэртээ ирсэн тохиолдол гарч байсан...

(Малчин эмэгтэйтэй хийсэн ярилцлагаас)

Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрын Эд хөрөнгийн улсын бүртгэлийн газрын мэдээллээр 2020 оны байдлаар газраас бусад үл хөдлөх эд хөрөнгийн өмчлөгч эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн тооны харьцаа 50.5:49.5, газар өмчлөх, эзэмших, ашиглах эрхийн улсын бүртгэл дэх өмчлөгчдийн хувьд 53.2:46.8 байна³⁵.

Хүснэгт 4.10 Эд хөрөнгийн эрхийн улсын бүртгэлд бүртгэгдсэн үл хөдлөх эд хөрөнгө өмчлөгчдийн хүйсийн харьцааны мэдээлэл, 2021-2023 он³⁶

Он	Газраас бусад үл хөдлөх эд хөрөнгийн бүртгэл дэх өмчлөгчдийн хүйсийн харьцаа		Орон сууц өмчлөгчдийн хүйсийн харьцаа		Газар өмчлөгчдийн хүйсийн харьцаа	
	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй
2021	128,724	119,395	81,339	76,015	141,713	127,464
2022	130,430	120,924	81,991	76,685	143,159	128,833
2023	131,339	121,688	82,358	77,027	143,849	129,504

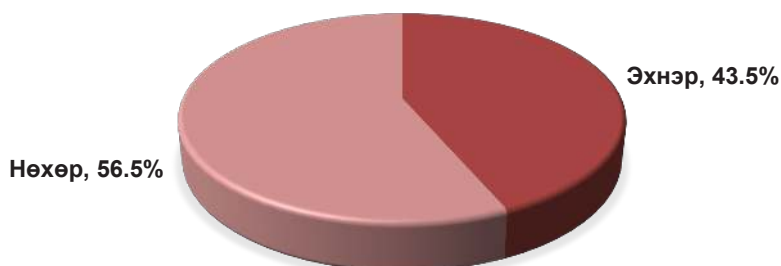
2021-2023 оны үл хөдлөх эд хөрөнгө өмчлөгчийн бүртгэлийн мэдээллээс харахад газраас бусад үл хөдлөх эд хөрөнгө өмчлөгчдийн хүйсийн харьцаа эрэгтэйчүүдээс эмэгтэйчүүд дунджаар 7.2 хувиар, орон сууц өмчлөгчдийн хүйсийн харьцаа эрэгтэйчүүдээс эмэгтэйчүүд дунджаар 6.4 хувиар, газар өмчлөгчдийн хувьд эрэгтэйчүүдээс эмэгтэйчүүд 10 хувиар тус тус бага байгаа нь эрэгтэй, эмэгтэй хүний үл хөдлөх эд хөрөнгийн өмчлөлийн байдал өөрчлөлтгүй, эрэгтэйчүүд өөрсдийн нэр дээр үл хөдлөх эд хөрөнгөө илүү өмчилдөг болохыг харуулж байна. Эд хөрөнгийн бүртгэлийн хувьд эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн өмч эзэмших хүйсийн харьцаа хэт зөрөөгүй ч эд хөрөнгийг захиран зарцуулах бодит шийдвэрийн түвшинд нөхцөл байдал өөр байдалтай байна.

³⁵ ЖҮХ, Монгол Улсын Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, УБ, 2021 он.

³⁶ УБЕГ-ын 2024 оны 02 дугаар сарын 06-ны өдрийн 3/1650 дугаар албан бичиг.

Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанар судалгаанд оролцогч 1110 эмэгтэйн 29.8 хувь нь санхүүгийн хувьд гэр бүлийн гишүүдээс хамааралтай ч хүссэн шийдвэрээ боломжийн хэмжээнд гаргадаг, 33.2 хувь буюу 3 эмэгтэй тутмын нэг нь санхүүгийн хувьд бусдаас хамааралтай, бие даасан шийдвэр гаргаж чаддаггүй гэжээ. Мөн эмэгтэйчүүд өөрийн нэр дээрээ хуримтлал үүсгэж, санхүүгийн баталгаагаа хангасан эсэхийг асуухад 32.8 хувь буюу ойролцоогоор 3 эмэгтэй тутмын нэг нь тодорхой хэмжээний хуримтлалтай, харин үлдсэн 67.2 хувь нь огт хуримтлалгүй гэсэн хариултыг өгчээ.³⁷

Бүдүүвч 4.7 Гэр бүлийн гишүүний хэн нь давуу эрхтэйгээр гэр бүл дэх асуудлыг шийдвэрлэдэг вэ? (хүйс, хувиар)³⁸

Комиссын судалгаагаар гэр бүлийн асуудлыг хэн голлох үүрэг, давуу эрхтэйгээр шийдвэрлэдэг талаар тодруулахад нөхөр гэж 56.5 хувь, эхнэр гэж 43.5 хувь нь хариулсан нь нөхрүүд эхнэрүүдээс 13 хувиар илүү давуу эрхтэйгээр шийдвэрлэж байна. Энэ нь гэр бүлийн харилцаанд эдийн засаг, санхүүтэй холбоотой шийдвэрийг эмэгтэйчүүдээс эрэгтэйчүүд илүү гаргадаг болохыг харж болно.

Дээрх тоо баримтуудаас харахад гэр бүлийн гишүүд дундын эд хөрөнгө эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхээ эдлэхдээ хүйсийн шинжээр хязгаарлуулах, гэр бүлийн гишүүний олсон орлого, тэтгэвэр, тэтгэмж, цалин хөлс, түүнтэй адилтгах орлоготой холбоотой гэр бүлийн маргаан, эдийн засгийн дарамт хүчирхийлэл далд хэлбэрт байсаар байна. Түүнчлэн гэр бүлийн гишүүд гэр бүлийн хүчирхийлэл болох эдийн засгийн дарамт, хүчирхийлэл үйлдэж байгаа болон түүнд өртөж байгаагаа мэдэхгүй байгаатай холбоотой байна.

Гэр бүлийн харилцаанд эмэгтэй, эрэгтэй хүмүүсийн гүйцэтгэх үүрэг, хүлээх хариуцлагын талаарх хэвшмэл ойлголт, хандлага болох хоол хийх, цэвэрлэгээ хийх, хүүхдээ асарч, халамжлах, өрхийн санхүүг төлөвлөх зэрэг ажлыг эмэгтэй хүн хийх ёстой, эрэгтэйчүүд гэрээс гадуурх ажил буюу орлого олох, санхүүгийн

³⁷ НАМЭХ, ХБНГУ-ын ФЭС, “Залуу судлаачдыг дэмжих сан” ТББ, “Эмэгтэйчүүдийн амьдрал чанар” судалгааны тайлан, УБ, 2021 он.

³⁸ ХЭҮК, “Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал” судалгаа, дүн шинжилгээний ажлын тайлан, УБ, 2023 он.

шийдвэр гаргах, амьдрах орчноо бэлтгэх, гэр бүлийн гол шийдвэрийг гаргах ёстой гэсэн үзэл хандлага өнөөг хүртэл байсаар байна.

4.2.3 Хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх- эцэг эхийн хамтын үүрэг, хариуцлага

Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.4 дэх хэсэгт “Эх, эцэг хүүхдэдээ нийгмийн үүрэг, хариуцлага, хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх хамтын эрх тэгш оролцоо болон жендэрийн эрх тэгш байдлын тухай ойлголт, хүнийг хүйсийн шинжээр үл ялгаварлах үзэл, зан үйлийг өөрсдийн үлгэр дуурайл, гэр бүлийн хүмүүжлээр олгох үүрэгтэй” гэж заасан.

Гэр бүлийн тухай хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 21.1 дэх хэсэгт “хүүхэд төрснөөр эцэг, эх хүүхдийн хооронд эрх, үүрэг үүснэ”, мөн 26 дугаар зүйлд “хүүхдээ асран хамгаалах”-ыг эцэг эхийн үүрэг гэж тус тус тодорхойлсон байдаг.

Хүүхдийн эрхийн тухай хуулийн 10 дугаар зүйлд эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн үүрэг, Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд гэр бүл дэх хүүхэд хамгааллын асуудлыг хуульчилсан.

Бүдүүвч 4.8 Хүүхэд хамгааллын үйлчилгээнд хамрагдсан тоо, 2023 он³⁹

Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжил, хамгааллын ерөнхий газрын мэдээллээр 2023 оны байдлаар “эрсдэлт нөхцөл”⁴⁰-д амьдарч байгаа, хүүхэд хамгааллын үйлчилгээ авсан хүүхэд хамгийн өндөр буюу 20,650 байгаагийн 65 хувь нь гэр бүлийн орчинд хохирсон байгаа нь эцэх эхийн үүрэг хариуцлагатай холбоотой юм.

³⁹ ХГБХХЕГ-ын 2024.03.12-ны өдөр ирсэн 01/188 дугаар бичиг.
⁴⁰ Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1 дэх хэсгийн 4.1.1.“эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүүхэд» гэж эрүүл мэнд, амь нас, аюулгүй байдал, хөгжих хэвийн орчин нь алдагдсан, эсхүл асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, хууль ёсны төлөөлөгчгүй, эсхүл гамшиг, онцгой байдлын нөхцөлд байгаа хүүхдийг;

Мөн Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжил, хамгааллын ерөнхий газрын мэдээллээр улсын хэмжээнд 21 байгууллагын харьяанд 29 асрамж, халамжийн төв үйл ажиллагаа явуулж байгаа бөгөөд нийт 924 хүүхэд байна. Эдгээр хүүхдүүдийн 220 хүүхэд бүтэн өнчин, 334 хүүхэд хагас өнчин, эцэг эх, асран хамгаалагчтай 341 хүүхэд, олдмол 29 хүүхэд байна. Эдгээр хүүхдүүд дараах шалтгааны улмаас халамж, асрамжийн төвд ирж байна. Үүнд:

- Эрүүл мэнд, амь нас аюулгүй байдал, хөгжих хэвийн орчин нь алдагдсан;
- Асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, хууль ёсны төлөөлөгчгүй /Эцэг, эх нь нас барсан бүтэн болон хагас өнчин/;
- Эцэг, эх нь хүүхдийнхээ эсрэг хүчирхийлэл үйлдэж эцэг эх байх эрхээ хасуулсан эсвэл хязгаарлуулсан;
- Эцэг эх, асран хамгаалагч нь эрх зүйн чадамжгүй
- Эцэг эх нь хорих ял эдэлж байгаа
- Эцэг эх нь архины хамаарлын улмаас үл хайхарсан, хүчирхийлсэн
- Эцэг эх асран хамгаалагчийн зүгээс хүчирхийлэлд өртсөн
- Хаягдаж орхигдсон⁴¹

Дээрх шалтгаануудын улмаас хүүхэд эцэг эхтэйгээ амьдарч чадахгүй халамж, асрамжийн төвийн үйлчилгээнд хамрагдаж байна.

Бүдүүвч 4.9 Эцэг, эх хүүхдээ асран хамгаалахтай холбоотой гарч буй асуудал (хувиар)

Комиссын судалгаанд эцэг эхийн үр хүүхдээ асран хамгаалах үүргээ биелүүлээгүйгээс болж гарч буй хамгийн тулгамдсан асуудал хүүхдээ үл хайхрах байдал 57 хувийг эзэлж байна. Үүний улмаас хүүхдийн боловсрол, эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж, хөдөлмөр эрхлэх, тавиул хүүхдийн асуудал анхаарал татаж байна.

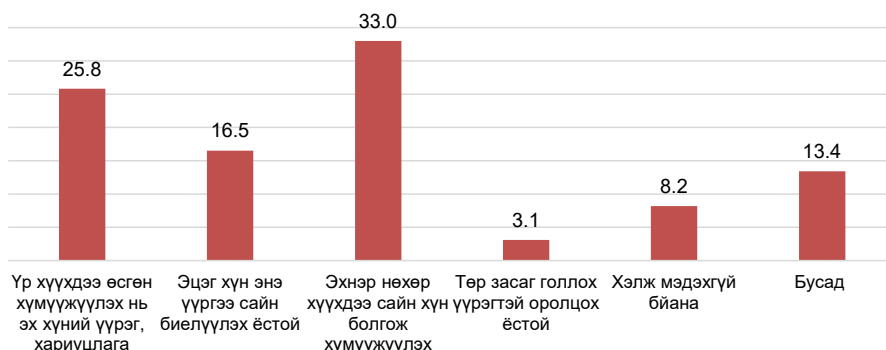
Мөн тус судалгаанд оролцогчдоос хүүхдийн буруу зүйл хийвэл шийтгэх

⁴¹ ХГБХХЕГ-ын 2024.03.12-ны өдөр ирсэн 01/188 дугаар бичиг.

ёстой гэж 42.9 хувь, үгүй гэж 53.1 хувь нь үзсэн бол “Хүүхдэд хариуцлагатай байх чадварыг сургууль, багш нар олгох ёстой” гэж 70.8 хувь нь хариулсан нь эцэг, эхийн хүүхдийн эерэг арга барилаар хүмүүжүүлэх мэдлэг ойлголт хангалтгүйн сацуу сургууль, багш нарт даалгах хандлага давамгайлж байна.

“Монголын гэр бүлийн харилцааны хэв шинж, өөрчлөлт” судалгаагаар эцэг, эхийн хатуу хяналт, шийтгэлийн ямар төрлийг түгээмэл ашигладаг болохыг тодруулахад судалгаанд хамрагдсан эцэг, эхчүүд хүүхдийг хүмүүжүүлэхдээ ихэвчлэн хүчирхийллийн шинжтэй шийтгэлийн аргуудыг хавсран хэрэглэж байна. 1-14 насны хүүхдийн 66.7 хувьд нь бие махбодын шийтгэлийн, 21.3 хувьд нь сэтгэл санааны шийтгэлийн арга хэрэглэсэн байна. Энэ нь хүүхэд өөрийн гэсэн үзэл бодолгүй, асуудал шийдвэрлэх чадвар дутмаг, бусдаас хараат хүн болж өсөхөд нөлөөлдөг болохыг судлаачид тэмдэглэжээ⁴²

Бүдүүвч 4.10 Эцэг, эхчүүдийн хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх үүрэг, хариуцлага (хувиар)⁴³

Комиссын судалгаанд үр хүүхдээ зөв, сайн иргэн болгож хүмүүжүүлэх нь эцэг, эхийн үүрэг гэдгийг судалгаанд оролцогчдын 33.0 хувь нь хүлээн зөвшөөрч байгаа ч хэрхэн хүмүүжүүлэх арга зүйгээ олохгүй байгаа нь ажиглагдлаа. Үр хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх нь эх хүний үүрэг хариуцлага гэж 25.8 хувь нь, эцэг хүний үүрэг гэж 16.5 хувь нь хариулсныг харьцуулахад 9.3 хувиар ээжүүдэд тус үүргийг илүү оногдуулж байна.

Эцэг, эхчүүдийн бага насны хүүхдэдээ аливааг танин мэдэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх байдал нэмэгдсэн хэдий ч аавуудын оролцоо ээжүүдийнхээс 2 дахин бага байна. Нийгмийн үзүүлэлтийн 2018 оны түүвэр судалгаанаас үзэхэд 2-4 насны хүүхдүүдийн 15.6 хувьд нь эцэг, 37.7 хувьд эх нь танин мэдэхэд илүү дэмжлэг үзүүлжээ. Тухайлбал сүүлийн 3 хоногийн хугацаанд аавууд дунджаар

⁴² ХНХЯ, ХНХСИ, “Монголын гэр бүлийн харилцааны хэв шинж, өөрчлөлт” судалгааны тайлан, УБ, 2019 он.

⁴³ ХЭҮК, “Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал” судалгаа, дүн шинжилгээний ажлын тайлан, УБ, 2023 он

1.4 удаа, ээжүүд дунджаар 2.7 удаа 2-4 насны хүүхдэдээ ном уншиж өгөх, зураг үзэх, үлгэр ярьж өгөх, дуу дуулах, гэрээс гадна орчинд хүүхэдтэй ярих, хамт тоглох, эд юмсыг нэрлэх, тоолох, зурахад зориулжээ.⁴⁴

Бүдүүвч 4.11 Хүүхдээ хүмүүжүүлэхэд гэр бүлийн гишүүдийн оролцоо⁴⁵

Хүүхдийн хүмүүжлийн асуудалд гэр бүлийн гишүүд хамтын шийдвэр гаргаж оролцдог гэж 42 хувь нь хариулсан сайшаалтай. Хүүхдээ хүмүүжүүлэхдээ цаг гаргадаг уу? гэсэн асуултад тийм гэж 57 хувь, үгүй гэж 28 хувь, мэдэхгүй болон хариулаагүй нь 15 хувь байна. Шалтгаанаа ажил ихтэй гэж 32.5 хувь, цаг зав гардаггүй гэж 3.1 хувь хариулснаас гадна гэр бүл салсан, хөгшин болсон, амралтын өдөр амармаар байдаг, чөлөөт цаг хязгаарлагдмал гэх мэт хариултуудыг дурджээ.

Хөдөлмөрийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгад ажил, амьдралын тэнцвэрт байдлыг хангах чиглэлээр ажлын уян хатан цагийн зохицуулалтыг бий болгосон ч судалгаагаар эцэг эх, асран хамгаалагчид ажил ихтэй, цаг зав гардаггүй тул хүүхдэдээ цаг гаргаж чаддаггүй гэжээ.

⁴⁴ ЖҮХ, Азийн сан, Монгол Улсын Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, УБ, 2021 он.

⁴⁵ ХЭҮК, "Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал" судалгаа, дүн шинжилгээний ажлын тайлан, УБ, 2023 он.

Хүснэгт 4.11 Эцэг, эхийн зүгээс дараах үүрэг хариуцлагыг хэрэгжүүлж буй байдлын үнэлгээ (хувиар)⁴⁶

Үүрэг хариуцлага/Үнэлгээ	1 (маш муу)	2	3	4	5 (Маш сайн)	Хариулж Мэдэхгүй байна
Хүүхдээ ирээдүйд эцэг эх болоход нь тусалж буй байдал	5,3	9,8	32,2	19,3	22,3	11,0
Гэр бүлийн боловсрол олгож буй байдал	4,2	10,2	34,7	22,3	20,8	7,5
Амьдрах ухааны мэдлэг олгож буй байдал	4,2	5,7	26,4	30,6	27,9	5,3
Амьжиргааны тухай мэдлэг олгож буй байдал	2,6	8,6	25,6	30,1	26,7	6,4
Эцэг, эхийн үүрэг хариуцлагын тухай	3,4	9,8	27,3	28,8	24,6	6,1
Ханиа сонгоход нь зөвлөн тусалж буй байдал	4,9	12,4	28,9	23,7	19,9	10,2
Харилцааны ур чадвар олгож буй байдал	2,6	10,9	29,1	23,4	27,9	6,0
Эрэгтэй, эмэгтэй хүйсийн ялгааг ойлгуулах байдал	4,9	6,8	32,7	22,9	25,2	7,5

Судалгаанд оролцогчид эцэг эхийн зүгээс гэр бүлдээ үзүүлэх дээрх үүрэг хариуцлагаа хэрхэн биелүүлж байгаагаа “дундаж” үнэлгээ өгсөн нь хамгийн өндөр байв. Энэ нь эцэг эх, асран хамгаалагчид хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх үүргээ хариуцлагатай биелүүлэх шаардлага байгааг харуулж байна. Гэр бүлийн байдлаас үл хамааран эцэг, эхийн зүгээс хүүхэдтэй холбоотой асуудалд адил тэгш эрх, үүрэгтэй байж ямар ч тохиолдолд хүүхдийн эрх ашиг эн тэргүүнд тавих ёстой.

Иймд гэр бүлийн орчинд эцэг, эх, асран хамгаалагчийн хүлээх үүрэг хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, үүргээ биелүүлээгүй тохиолдолд тохирсон хариуцлагын механизмыг холбогдох хууль тогтоомжид тусгах замаар хүүхдийн эрхийг хамгаалах нь зүйтэй байна.

Шүүхээр гэр бүлийн маргаантай хэргийг шийдвэрлэхэд хүүхдийн эрхийн дараах асуудлууд анхаарал татаж байна.

⁴⁶ ХЭҮК, “Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал” судалгаа, дүн шинжилгээний ажлын тайлан, УБ, 2023 он.

Гэр бүлийн тухай хуулийн 23 дугаар зүйлд зааснаар хүүхдийн эцэг, эх, асран хамгаалагч, төрөл, садны хүн, хүүхдийн эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах байгууллага болон 14 нас хүрсэн хүүхдийн хэн нэгний өргөдлийг үндэслэн эцэг, эхийг шүүх тогтоодог. Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн мэдээллээр 2010-2019 оны хооронд нийтдээ 4,033 буюу жилд дунджаар 403 эцэг, эх тогтоох иргэний хэрэг маргааныг шийдвэрлэжээ. Хэдийгээр Гэр бүлийн тухай хуулийн 23 дугаар зүйлд эцэг, эх тогтоох гэж заасан хэдий ч Монгол Улсын Шүүхийн цахим сан дахь шийдвэрлэсэн маргааны төрлийг авч үзэхэд эцэг тогтоох маргаан зонхилж байна.⁴⁷

2021-2023 онд 977⁴⁸ буюу жилд дунджаар 325 эцэг, эх тогтоолгох иргэний хэрэг маргааныг шийдвэрлэсэн байна. Сүүлийн 3 жилийн эцэг, эх тогтоох иргэний хэрэг маргааны дундаж үзүүлэлтийг 2010-2019 оны 10 жилийн дундажтай харьцуулахад өссөн үзүүлэлттэй байна.

Гэр бүлийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйлд зааснаар эцэг, эх байх эрхээ урвуулан ашигласан (хүүхдээ хаях, санаатай төөрүүлэх, тарчлаан зовоох, худалдах, барьцаалах, биеийг нь үнэлэх, шунахай зорилгоор ашиглах, эрх зүйн зөрчилд татан оруулах зэргээр), хүүхэдтэйгээ удаа дараа хэрцгий харьцсан, бэлгийн харьцаанд оруулахаар завдсан, оруулсан, сэтгэл санааны хүнд дарамтад байлгасан, хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх үүргээс санаатайгаар зайлсхийсэн, согтууруулах ундаа, мансууруулах бодис байнга хэрэглэдэг хүний эцэг, эх байх эрхийг шүүх хасаж болно. Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн мэдээллээр 2010-2019 оны хооронд нийтдээ 159 эцэг, эх байх эрхийг хасах иргэний хэрэг маргааныг шийдвэрлэжээ⁴⁹.

2021-2023 онд эцэг, эх байх эрх хасах иргэний хэрэг маргаан нийт 68⁵⁰ буюу жилд дунджаар 23, 2010-2019 оны 10 жилийн дундаж 16 хэрэг маргаан шийдвэрлэсэн нь жилийн дундаж үзүүлэлт өссөн байна.

⁴⁷ ЖҮХ, Монгол Улсын Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, УБ, 2021 он.

⁴⁸ Хүснэгт 4.5, 219 дэх хуудаснаас дэлгэрэнгүйг харна уу.

⁴⁹ ЖҮХ, Монгол Улсын Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, УБ, 2021 он.

⁵⁰ Хүснэгт 4.5, 219 дэх хуудаснаас дэлгэрэнгүйг харна уу.

Тохиолдол 4.6

...Сонгинохайрхан дүүргийн .. дугаар хорооны хамтарсан багийн .. оны ..дүгээр сарын ..-ны өдрийн хурлын тэмдэглэлд: Гийн нөхөр Р нь нас барсан бөгөөд Г ажил хийдэггүй нөхөр нь нас барсны дараа өөрөө хүсэлт гарган бага насны гурван хүүхдээ асрамжийн газарт өгсөн. Г нь 11 хоногтой нялх хүүхдээ тэврээд согтуу Нарантуул зах дээр хэвтэж байхад нь тус төвийн цагдаа нар олж хүүхдийг нь нярайн асрамжийн газарт өгсөн байдаг. Г нь үр хүүхдээ тэжээх, өсгөх үүргээ умартан олон хоногоор архи ууж гадуур тэнэж явдаг болсон тул түүний эх байх эрхийг хасах тухай асуудлыг холбогдох байгууллагад уламжлах саналыг дэвшүүлж байна” гэжээ. Иймээс Гийн хүүхдүүдийн “Хүүхдийн эрхийг хамгаалах” тухай хуулийн 5 дугаар зүйл Хүүхдийн амьдрах эрх, 6 дугаар зүйл Хүүхдийн хөгжих эрх, 7 дугаар зүйл Хүүхдийн хамгаалуулах эрх, 8 дугаар зүйлд заасан Хүүхэд нийгмийн амьдралд оролцох зэрэг эрх нь ноцтой байдлаар зөрчигдөж байна гэж үзэхээр байна. Иймд Гийн эх байх эрхийг хасах тухай тус төвийн хүсэлтийг хангаж шийдвэрлэх нь зүйтэй байна гэж үзэв. Дүүргийн Иргэний хэргийн анхан шатны 2 дугаар шүүх уг нэхэмжлэлийг хянан үзээд .. оны .. дугаар сарын..ны өдрийн шийдвэрээр Гийн эх байх эрхийг хасжээ...

(Эх байх эрх хассан шүүхийн шийдвэрээс)

Бага насны хүүхдийн тухайн үеийн амьдарч буй нөхцөлийг өөрчлөх тодорхой шалтгаан байхгүй байхад өсөж дассан орчныг нь солих нь хүүхдэд муугаар нөлөөлөх талтайг шүүх анхаарвал зохино. Гэр бүлийн тухай хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу хүүхэд эцэг, эхийнхээ хэнтэй нь амьдрах талаар саналаа илэрхийлэх насанд хүрээгүй, амьдралын нөхцөл байдал, асрамжилж буй эцэг, эхийн асрамжийн талаар дутагдалтай асуудал тогтоогдоогүй нөхцөлд бага насны хүүхдийн асрамжийг өөрчлөх шаардлага байгаа эсэхэд туйлын анхааралтай хандах нь зүйтэй байна. Хүүхдийн саналыг шүүхийн шийдвэрийн үндэслэл болгох талаар хуульд заагаагүй байна. Хүүхдийн асрамжийг шийдвэрлэхэд шүүх Гэр бүлийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.6, 14.7-д заасан шаардлага үндэслэл болох учиртай. Харин хүүхдийн санал энэ үндэслэлийг тогтооход ач холбогдолтой нотолгооны нэг л хэрэгсэл юм. Тийм ч учраас хүүхдийн саналыг “харгалзана” гэж хуульд заасан байдаг⁵¹.

⁵¹ ЖҮХ, Монгол Улсын Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, УБ, 2021 он.

Тохиолдол 4.7

...Нөхөр 4 хүүхдийн хамт амьдарч байгаад Гэр бүлийн хүчирхийллээс болж 2022 оны 01 дүгээр сард гэрлэлт цуцлуулах, хүүхдийн асрамж болон тэтгэлэг тогтоолгох, хамтран өмчлөх дундын эд хөрөнгөөс өөрт болон хүүхдүүдэд ноогдох хэсгийг гаргуулахаар шүүхэд нэхэмжлэл гаргасан. Гэвч хариуцагч хүүхдийн тэтгэлэг өгөхгүй, дундын хөрөнгийг хуваах хүсэл сонирхолгүйн улмаас хөрөнгийг хууль бусаар бусдад шилжүүлж, ямар нэг байдлаар хугацаа хожих гэж үндэслэлтэй үндэслэлгүйгээр хүсэлт өгч хурлыг байнга хойшлуулж өдийг хүрсэн. Хүсэлтийг хангаж хурал хойшлох болгонд захирамж хугацаандаа гардаггүй, эвлэрүүлэх, хүүхдийн нөхцөл байдлын үнэлгээ хийх ажиллагаа хийнэ гэж үнэхээр их хугацаа авдаг. Шүүгч хэргийн материалтай огт танилцадгүй, хурлын үеэр гүйлгэж танилцаж хариуцагчийн хүсэлтийг үндэслэлгүй шийдэж, мөн захирамжаа буруу гаргаснаас болж нэг хүсэлт 4 сарын хугацаанд шийдэгдэх жишээтэй. (шүүгч нар захирамжаа буруу гаргах алдаа давтан гаргадгаас хугацаа их алддаг) Би төрийн албанд ажилладаг цалингийн зээл тавьж 4 хүүхдийн хамт түрээсийн байранд амьдарч, бүх зардлыг зөвхөн цалингаар төлж байна. Одоо энэ хэрэг 2 жил гаран болж байхад анхны шүүх хурал ч болоогүй өдийг хүрч байна... Энэ хугацаанд хүүхдүүдийн амьдрах, сурах гээд олон асуудал гардаг ч эцэг нь огт хайхрахгүй, нэг ч төгрөг, нэг ч хичээлийн хэрэглэл, хувцас авч өгдөггүй, эцэг байх үүргээ ч биелүүлдэггүй...

(Өрх толгойлсон эмэгтэйтэй хийсэн ярилцлагаас)

Дээрхээс үзэхэд шүүх гэрлэлт цуцлуулах хэргийг шийдвэрлээгүй 2 жил гаруй болсон, дундын эд хөрөнгөөс ээж хүүхдүүдэд оногдоогүй, мөн хугацаанд эцэг хүүхдүүддээ анхаарал халамж тавиагүй, эцэг байх үүрэг, хариуцлагаа биелүүлэхгүй байгаа нь 4 хүүхдийн амьдрах, хөгжих эрх зөрчигдөж, өрх толгойлсон ээжид хүүхдүүдийн тэжээн тэтгэх, сурган хүмүүжүүлэх, аюулгүй байдлыг хангах, хамгаалах бүхий л үүрэг оногдож байгааг харж болно.

Бүдүүвч 4.12 Гэр бүл салалтын дараа хүүхэд болон эцэг эхийн харилцаанд гарах асуудал⁵²

Гэр бүл салалтын дараа хүүхэд болон эцэг эхийн харилцаанд хүүхдээ үл

⁵² ХЭҮК, "Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал" судалгаа, дүн шинжилгээний ажлын тайлан, УБ, 2023 он.

хайхардаг гэж 53.1 хувь нь, 52 хувь нь бие, биеэ үзэн яддаг, 41.8 хувь нь эцэг эх хүүхдийн хооронд зөрчил гардаг гэж хариулснаас үзэхэд гэр бүл салалтын үр дагаварт хүүхэд илүү хохирч байна.

Тохиолдол 4.8

...Гэр бүл салсны дараа хосууд бие биеэ үзэн ядах, өширхсөний улмаас хүүхдүүдээ эцэг/эхтэй нь уулзуулахгүй байх, харилцаа холбоог нь таслах, хүүхдүүддээ нэгнийгээ муулах, улмаар ээж, аав, ах дүү, хамаатан садантай нь муухай харьцах, хандах зэрэг сөрөг үр дагавруудыг үүсгэж байдаг. Үүний улмаас хүүхдүүдэд салсан аав, ээжийн зүгээс тавих анхаарал халамж сулрах, холбоогоо таслах зэрэг үйлдлүүд хийдэг.

(Цуцалсан гэр бүлийн эгчтэй хийсэн ярилцлагаас)

Гэрлэлтээ цуцлуулсны дараах эхнэр, нөхрийн хоорондын таарамжгүй харилцаа нь тэдний сэтгэл зүйд сөргөөр нөлөөлж үр хүүхдийнхээ өмнө хүлээсэн үүрэг хариуцлагаа биелүүлэхгүй байх, хүүхэдтэй харилцах харилцааг таагүй болгох, улмаар хүүхдийнхээ эрхийг зөрчих байдалд хүргэж байна. Иймд гэр бүл цуцалсны дараа тухайн хүнд зориулсан сэтгэл заслын болон гэр бүлд нь зориулсан зөвлөгөө, үйлчилгээ байх шаардлагатайг илтгэж байна.

2022 оны шүүхийн шийдвэрүүдээс түүвэрлэн, гэрлэлт цуцлуулах нэхэмжлэл гаргахдаа хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах талаар давхар нэхэмжлээгүй 50 шүүхийн шийдвэрээс судалж үзэхэд хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулж шийдвэрлэсэн 5 шүүхийн шийдвэр буюу 10 хувь, 45 шүүхийн шийдвэр буюу нийт шүүхийн шийдвэрийн 90 хувь нь хүүхдийн тэтгэлгийг шийдвэрлээгүй гаргасан байна.⁵³

Гэр бүлийн тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.1-д зааснаар эцэг, эх харилцан тохиролцож гэрээ байгуулаагүй бол тэтгэлгийг шүүх тогтооно. Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн мэдээллээр 2010-2019 оны хооронд нийтдээ 7,100 хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах иргэний хэрэг маргааныг шийдвэрлэжээ.⁵⁴

Харин 2021-2023 онд шүүх 4233⁵⁵ хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах иргэний хэрэг маргааныг шийдвэрлэсэн байна. Эндээс харахад хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах иргэний хэрэг маргаан 10 жилийн хугацааны дундаж 710 байсан бол сүүлийн 3 жилийн хугацааны дундаж 1411 байгаа нь өссөн үзүүлэлттэй байна.

⁵³ Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2023 оны 10 дугаар сарын 09-ний өдрийн 1/5214 дүгээр албан бичгийн хавсралт, Гэр бүлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын үзэл баримтлал.

⁵⁴ Монгол Улсын Шүүхийн цахим сан, <http://www.shuukh.mn/irgenanhan>

⁵⁵ Хүснэгт 4.5, 219 дэх хуудаснаас дэлгэрэнгүйг харна уу.

Тохиолдол 4.9

...Комисст хандаж иргэн Б-ээс хүүхдийн эцэг Д нь хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжээ төлөхгүй, шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэхгүй байгаа учир хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжийг төлүүлж өгнө үү гэх гомдлыг гаргасан. Гомдлын дагуу Комисс ажиллагаа хийх явцад төлбөр төлөгч Д нь хөдөлмөрийн чадвараа түр алдсан ба халамжийн сангаас групп авдаг. Төлбөр төлөгч өмнө нь 2 төлбөр зэрэг төлдөг байсан бөгөөд Иргэний хэргийн төлбөр төлөлт дууссан, хүүхдийн мөнгөн тэтгэмж төлөх гүйцэтгэл дангаар үлдсэн байсан”, мөн хүүхдийг эцэгтэй нь уулзуулдаггүй, утсаар яриулдаггүй, ээж нь өөр хүнтэй гэр бүл болсон, хүүхэд эмээ дээрээ байдаг шалтгааны улмаас төлбөр төлөгч тэтгэмжээ төлдөггүй байсан. Гомдолд ажиллагаа хийх явцад хүүхдийн эцэг Д. группийн мөнгөнөөс тавин хувиар төлбөрийг төлдөг болсон...

(ХЭҮК-т ирсэн гомдлоос)

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын мэдээллээр 2023 онд 53.5 тэрбум төгрөгийн хүүхдийн тэтгэлгийн төлбөр барагдуулахаас 22.6 тэрбум төгрөгийн буюу нийт төлбөрийн 42.3 хувийг төлж барагдуулсан нь шүүхийн шийдвэрийн биелэлт хангалтгүй, 57.7 хувь нь тэтгэлэг төлөөгүй байна.

Хүснэгт 4.12 Хүүхдийн тэтгэлгийн төлбөр барагдуулалт⁵⁶

Он	Гүйцэтгэвэл зохиx төлбөр, мян төг	Гүйцэтгэсэн төлбөр, мян төг	Үлдэгдэл төлбөр, мян төг	Гүйцэтгэл хувь	Үлдэгдэл хүүхэд	11 нас дээш	11 нас доош
2020	51,296,952.1	24,274,228.9	27,022,723.2	47.3	13436	1799	11637
2021	70,406,769.3	36,428,354.7	33,978,414.6	51.7	13886	3978	11653
2022	47,789,271.0	20,078,703.8	27,710,567.2	42.0	14707	2565	12142
2023	53,568,839.7	22,674,993.3	30,893,846.4	42.3	16209	2656	13553

Улсын хэмжээнд сүүлийн 4 жилийн хугацаанд шүүхийн шийдвэрээр тогтоогдсон тэтгэлгээ авч чадаагүй хүүхдийн тоо жил бүр 6 хувиар өссөн нөгөө талаас хүүхдийн тэтгэлгийн төлбөр барагдуулалт дунджаар 45.8 хувиар буурсан үзүүлэлттэй байна. Хүүхдийн тэтгэлгийн төлбөр барагдуулалтаас харахад 11-ээс доош насны буюу бага насны хүүхэдтэй гэр бүлийн салалт их байгаа нь ажиглагдаж байна.

Дээрх үзүүлэлтээс харахад шүүхийн шийдвэрийн биелэлт хангалтгүй байх нь эцэг, эх, асран хамгаалагч хүүхдээ хүмүүжүүлэх, тэжээн тэтгэх хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлэхгүй, хүүхдийн эрх, ашиг сонирхол зөрчигдөж байна.

⁵⁶ ШШГЕГ-ын 2024 оны 3 дугаар сарын 14-ний өдрийн мэдээлэл (shgg_medee@cd.gov.mn цахим шуудангаар ирүүлсэн).

Тохиолдол 4.10

...Хүүхдийн тэтгэлэг төлөгч оршин суух хаяг дээрээ байдаггүй, оршин суугаа газрын хаяг нь тодорхойгүй эрэн сурвалжлахаар олддоггүй, архины хамааралтай, ажил эрхэлдэггүй өөрийн нэр дээр орлого байхгүй, төлбөр авагч хүүхдийн тэтгэлгийг тухайн хүүхдэд зориулдаггүй, тэтгэлэг төлөгч нь хүнд өвчтэй, хөгжлийн бэрхшээлтэй тэтгэлэг төлөх чадамжгүй, төлбөр төлөгч өөрийн эзэмшлийн эд хөрөнгө, гэр орон байхгүй, ял эдэлж байгаа гэсэн шалтгаануудын улмаас хүүхдийн тэтгэлэг төлөлтийн гүйцэтгэл бага хувьтай биелдэг...

(Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэгчтэй хийсэн ярилцлагаас)

Зөрчлийн тухайн хуулийн 6 дугаар зүйлийн 20 дахь хэсэгт “Тэтгэлэг төлөгч шүүхийн шийдвэрээр сар бүр төлбөл зохих хүүхдийн тэтгэмжийг гурван сараас дээш хугацаанд төлөөгүй нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол хүнийг нэг зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл албадан сургалтад хамруулж долоогоос гуч хоногийн хугацаагаар баривчлах шийтгэл оногдуулна” гэж хуульчилсан нь хүүхдийн тэтгэмжийг хугацаанд нь төлөх зохицуулалт болж чадахгүй байна.

Учир нь архины хамааралтай, ажил эрхэлдэггүй, орлогогүй, орон гэргүй тэтгэлэг төлөгч нарт зөрчлийн хэрэг үүсгээд баривчлах шийтгэл ногдуулахад тэд 30 хоногийн баривчилгаанд явж, хоолтой, дулаан газарт байрлахыг илүүд үзэхийн чацуу ажил эрхэлдэггүй, хөгжлийн бэрхшээлтэй, тэтгэлэг төлөх чадамжгүй зэрэг шалтгаанууд тэтгэлэг төлөлтөд нөлөөлж байна.

Иймд тэтгэлгээ төлөөгүй тохиолдолд ногдуулах хариуцлагыг оновчтой шийдвэрлэх, тухайн этгээдээр тэтгэлэг төлүүлэх эдийн засгийн хөшүүргийг бий болгох зэргээр хүүхдийн тэтгэлгийг хугацаанд нь бүрэн төлүүлэх арга замыг эрэлхийлэх нь зүйтэй байна.

Монгол Улсын Үндсэн хууль, Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт, Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пакт, Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц, Хүүхдийн эрхийн тухай, Хүүхэд хамгааллын тухай хууль тогтоомжид хүүхдэд онцгой халамж, анхаарал шаардлагатай бөгөөд хүүхдийн эрх ашиг сонирхлыг эн тэргүүнд анхаарч үзэх талаар тусгасан.

Гэр бүлийн тухай хуулийн 40 дүгээр зүйлд Хүүхдэд олгох тэтгэлгийг түүний насны байдлыг харгалзан 11 хүртэлх насны хүүхдэд тухайн бүс нутагт тогтоогдсон амьжиргааны доод түвшний 50 хувиар, 11-16 нас /суралцаж байгаа бол 18 нас/-тай болон насанд хүрсэн боловч хөдөлмөрийн чадваргүй хүүхдэд амьжиргааны доод түвшингийн хэмжээгээр тогтооно⁵⁷ гэж заасан ба 1999 онд баталсан Гэр бүлийн тухай хуульд 2002 оноос хойш нийтдээ 8 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулахдаа хүүхдийн тэтгэлгийн хэмжээтэй холбоотой заалтыг огт хөндөөгүй 25 жил болжээ.

⁵⁷ Гэр бүлийн тухай хуулийн 40 дүгээр зүйлийн 40.1.1, 40.1.2 дахь заалт.

Тухайлбал, 11 нас хүрээгүй хүүхэд Улаанбаатар хотын амьжиргааны доод түвшин болох 313,400 төгрөгийн 50 хувь болох 156.700 төгрөгийг сард авдаг ба энэ нь 1 өдөрт 5200 төгрөг оногдож байна. Мөн 11-16 насны хүүхэд цааш суралцаж байгаа бол 18 нас хүртэлх хугацаанд амьжиргааны доод түвшингийн 100 хувиар буюу Улаанбаатар хотод амьдарч байгаа бол 313,400 төгрөгийн тэтгэлэг авна, харин суралцаагүй бол 16 нас хүрээд тэтгэмж авах эрхгүй болдог байна.

Тохиолдол 4.11

...Би дагавар 1 хүүхэдтэй байхдаа нөхөртэйгөө гэрлэсэн. Гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөний улмаас 2022 онд гэрлэлт цуцлуулах, хүүхдийн асрамж болон тэтгэлэг тогтоолгохоор шүүхэд нэхэмжлэл гаргасан. Нэхэмжлэлийг шийдвэрлэхээс өмнө урьдчилсан арга хэмжээ авхуулж 3 хүүхдийн тэтгэлэг тогтоолгосон боловч хариуцагч дагавар хүүхдэд тэтгэлэг өгөхгүй гэж өдийг хүртэл маргаж байгаа. 2023 оны хүн амын амьжиргааны доод түвшин УБ хотод 313,400 төгрөгөөр тогтоосон байх бөгөөд 11 нас хүрээгүй хүүхдэд 50 хувиар тооцож өгдөг учир бага 2 хүүхдийн тэтгэлэг нийлээд 313,400 болдог. Хариуцагч өндөр цалинтай ажил эрхэлдэг ч 2 хүүхдийн тэтгэлгээс өөр дэм туслалцаа байдаггүй. Би төрийн албанд ажилладаг. 3 хүүхдийн хамт түрээсийн байранд амьдардаг бидний хувьд 313,400 тэтгэлгийн мөнгө нь бага насны 2 хүүхдийн 1 сарын хоол хүнс, ахуй хэрэглээ, аюулгүй байдлыг нь хангах үүднээс өдөр өнжүүлэхэд явуулах төлбөр, эрүүл мэндийн зардлын хаана ч хүрэлцдэггүй...

(Ганц бие ээжтэй хийсэн ярилцлагаас)

Хүснэгт 4.13 Үндэсний Статистикийн хорооноос баталсан “Хүн амын амьжиргааны доод түвшин” (бүс нутгаар)-г сүүлийн 5 жилийн байдлаар⁵⁸

Бүс	Амьжиргааны доод түвшин, төгрөг				
	2019	2020	2021	2022	2023
Баруун бүс	190,700	203,400	212,600	238,800	274,400
Хангайн бүс	194,300	206,000	213,800	240,400	282,500
Төвийн бүс	187,100	198,300	207,400	239,200	272,300
Зүүн бүс	187,600	201,700	210,300	236,400	271,800
Улаанбаатар	217,900	230,000	238,700	277,800	313,400
Нэмэгдэл, төг / дундаж/	-	12,360	8,680	29,960	36,360

Түүнчлэн, Монгол Улсад сүүлийн жилүүдэд эдийн засгийн өсөлт, инфляцын түвшин, үнийн өсөлт, хөдөлмөр эрхлэлт, өрхийн хэрэглээ өсөн нэмэгдэж байгаагийн зэрэгцээ сургуулийн болон сургуулийн өмнөх боловсролын хүртээмж, сургалтын төлбөр, эрүүл мэндийн үйлчилгээний үнэ төлбөр, хүүхэд асрах үйлчилгээний зардал өсөн нэмэгдсээр байхад хүүхдийн тэтгэлгийн жил бүрийн нэмэгдлийн дундаж 21,840 төгрөг байна.

⁵⁸ YCX-ны “Хүн амын амьжиргааны доод түвшин тогтоох тухай” 2019 оны А/12, 2020 оны А/05, 2021 оны А/02, 2022 оны А/11, 2023 оны А/23 дугаар тушаал, <https://www.1212.mn/mn/statistic/file-library/living-standart?page=2>

Хүүхдийн тэтгэлгийн хэмжээг Үндэсний Статистикийн хорооноос хүн амын амьжиргааны доод түвшинг хэрэглээний сагсыг үндэслэн тогтоох, хэрэглээний үнийн индексийг ашиглан тогтоох гэсэн 2 аргачлалыг⁵⁹ ашигладаг байна.

Эндээс дүгнэхэд Гэр бүлийн тухай хуулийн дээрх заалт хүүхдийг нас, суралцаж буй байдлаар нь ялгаварлан гадуурхсан, хүүхдийн эрх зүйн байдлыг дордуулсан, хүүхдийн дээд ашиг сонирхолд нийцээгүй, хүүхдийн эрхийг зөрчсөн зохицуулалтыг 25 жил хэрэгжүүлж байна.

Харин Гэр бүлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд “шүүх тэтгэлгийн хэмжээг сард нэгээс доошгүй удаа тэтгэлэг төлөгчийн орлого, хэрэгцээ шаардлага зэрэг нөхцөл байдлыг харгалзан гэр бүлийн асуудал хариуцсан Засгийн газрын гишүүний баталсан аргачлалын дагуу тогтооно” гэж амьжиргааны доод түвшний хэмжээг тогтоосон дээрх заалтыг өөрчлөхөөр тусгажээ. Түүнчлэн уг хуулийн төсөлд хүүхдийн тэтгэлгийн хэмжээ, хугацаа тогтоох аргачлалыг боловсруулах чиг үүргийг Гэр бүлийн хөгжлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага хариуцахаар оруулсан⁶⁰ байна.

Гэр бүлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгад хүүхдийн тэтгэврийн хэмжээг хүүхдийн эрх ашгийг хамгаалсан, тэдний хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн, эдийн засгийн тооцоо судалгаанд үндэслэн, ялгаварлалгүй бодитой нарийвчлан тогтоох нь зүйтэй.

Гэр бүл салах, хүүхдийг асран хүмүүжүүлэх, тэтгэлэг олгох, дэмжлэг үзүүлэх, уулзах эрх, буюу эцэг эх байх эрхээ алдах болон эгүүлэн олж авах үндэслэл ба журмын хувьд аливаа ялгаварлан гадуурхалтгүй, хүүхдийн ашиг сонирхлыг урьтал болгохыг байнга анхаарах нь зүйтэй. Гишүүн орнууд өөрсдийн тайлан, илтгэлд гэр бүл цуцлах буюу эцэг эх нь салахад хүүхдийг шаардлагатай хамгаалалтад авах талаар мэдээлэл оруулсан байвал зохино⁶¹ гэж НҮБ-ын Хүний эрхийн хороо зөвлөсөн байдаг.

Иймд гэр бүл дэх хүүхдийн эрх хамгаалал, хүүхдийн хүмүүжил, хүүхдийнхээ өмнө хүлээх эцэг эхийн үүрэг хариуцлагын асуудал, гэр бүл салалтаас улбаалан хүүхдийн эрх зөрчил нэмэгдэж байгаад холбогдох төрийн байгууллагууд, Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжил, хамгааллын ерөнхий газар анхааралдаа авч, тодорхой арга хэмжээг хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

⁵⁹ ҮСХ-ны даргын 2024 оны 01 дүгээр сарын 26-ны өдрийн А/16 дугаар тушаалаар батлагдсан “Хүн амын амьжиргааны доод түвшинг тодорхойлох аргачлал”, <https://www.1212.mn/mn/statistic/file-library/living-standart?page=2>

⁶⁰ Гэр бүлийн тухай хуулийн төслийн шинэчилсэн найруулгын төслийн 88 дугаар зүйлийн 88.1.5 дахь заалт.

⁶¹ НҮБ, Хүний эрхийн хорооны Ерөнхий зөвлөмж № 9, 23 дугаар зүйл.

4.2.4 Гэр бүл төлөвлөлт, нөхөн үржихүйн асуудал

Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.3 дахь хэсэгт “Эхнэр, нөхөр нь хүүхдийн тоо, төрөлт хоорондын хугацаа зэргийг хамтран шийдвэрлэх, хүсээгүй жирэмслэлтээс хамгаалах адил тэгш эрх, үүрэгтэй” гэж заасан.

Эхнэр, нөхөр хүүхдийн тоо, төрөлт хоорондын зайг чөлөөтэй бөгөөд хариуцлагатайгаар шийдвэрлэх тус эрхээ хэрэгжүүлэхэд шаардагдах боловсрол, мэдээлэл, эм, эмнэлгийн хэрэгслийг олж авах адил эрхтэй.

Эх, хүүхдийн эрүүл мэндэд ээлтэй гэр бүл төлөвлөлт (ГБТ)-ийн нэг зарчим нь төрөлт хоорондын зайг 2 жил буюу 24 сараас багагүй байлгах явдал юм. Хоорондоо ойрхон (24 сараас бага хугацаатай) төрсөн хүүхэд бага насандаа өвчлөх, эндэх эрсдэл ихтэй байдгийг нэгэнт нотолжээ. Сүүлийн жилүүдэд төрөлтийн хоорондын зай нэмэгдэж байгаа нь гэр бүл төлөвлөлтийн хэрэгцээ хангагдаж, эх, хүүхдийн эрүүл мэндэд эерэг нөлөө үзүүлэх болжээ.

Төрөлтийн таамаглал нь төрөлтийн нийлбэр коэффициент (ТНК), насны бүлэг дэх төрөлтийн коэффициент (НБТК)-д үндэслэдэг. Монгол Улсын хүн амын төрөлтийн түвшин 1990-2000 онд тогтвортой буурч байсан боловч сүүлийн 20 жилд нэлээд хэлбэлзэлтэй байв. Жирэмслэхээс сэргийлэх арга хэрэгслийн хязгаарлалт, үр хөндөлтийг хуулийн хүрээнд зөвшөөрдөггүй үед нэг эмэгтэй нөхөн үржихүйн амьдралынхаа туршид 6-7 хүүхэд төрүүлж байжээ. Харин 1989 онд Монгол Улсын Эрүүлийг хамгаалах хуульд “Эх болох асуудлыг эмэгтэйчүүд өөрсдөө шийдвэрлэнэ” гэснээр үр хөндөлт чөлөөтэй болж 1990 оноос төрөлтийн бууралт түргэсжээ. Хүүхэд төрүүлэх насны эмэгтэйчүүдийн НБТК-ийн 2018-2020 оны чиг хандлагаас үзэхэд хүүхэд төрүүлэх хамгийн идэвхтэй үе 20 наснаас эхэлж өссөөр, оргил үе нь 25-29 насанд байж, цаашид жигдхэн буурсаар 40-44 насанд хамгийн доод түвшинд очиж байна.⁶²

Хүснэгт 4.14 Төрөлт хоорондын зай, тоогоор 2021-2022 он⁶³

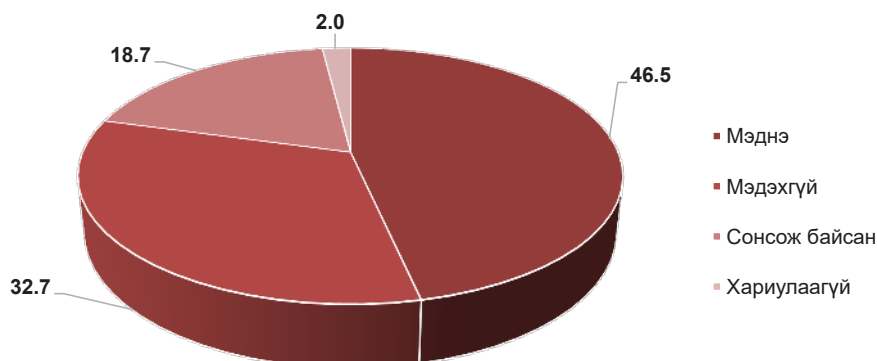
Үзүүлэлт	2021 он			2022 он		
	1 жилийн зайтай	2 жилийн зайтай	3 ба түүнээс дээш жилийн зайтай	1 жилийн зайтай	2 жилийн зайтай	3 ба түүнээс дээш жилийн зайтай
Аймгийн дундаж	2803	7733	16528	3116	6801	12968
Нийслэлийн дундаж	2055	4834	20065	3048	4210	17851
Улсын дундаж	4858	12567	36593	6164	11011	30819

⁶² УСХ, “Хүн амын шинэчилсэн хэтийн тооцоо сэдэвчилсэн судалгаа” 2020-2050 он, УБ, 2021 он.

⁶³ ЭМЯ-ны 2024 оны 02 дугаар сарын 09-ний өдрийн 1а/595 дугаартай албан бичиг, (2023 оны мэдээлэл 2024 оны 04 дүгээр сард нэгтгэгдэж бэлэн болно).

Улсын хэмжээний дундаж үзүүлэлтээс харахад төрсөн эхчүүдийн 26.0 хувь нь анхны төрөгч буюу 1 жил, 72.2 хувь нь 2-5 удаа, 1.8 хувь нь 6 ба түүнээс дээш удаа төрсөн байна. Түүнчлэн 2 жил, 3 ба түүнээс дээш жил төрөлт хоорондын зай 2021, 2022 онд тус тус ихэссэн үзүүлэлттэй байна.

Бүдүүвч 4.13 Эхнэр, нөхөр нь хүүхдийн тоо, төрөлт хоорондын хугацаа зэргийг хамтран шийдвэрлэх, хүсээгүй жирэмслэлтээс хамгаалах адил тэгш эрх, үүрэгтэй гэдгийг мэдэх эсэх⁶⁴

Дээрх бүдүүвчээс харахад судалгаанд оролцогчдын 46.5 хувь мэднэ гэж хариулт өгсөн. Үлдсэн хувь 34.7 хувь нь хариулаагүй буюу мэдэхгүй гэжээ.

2018 оны Нийгмийн үзүүлэлтийн түүвэр судалгаанд оролцсон гэрлэсэн болон хамтран амьдрагчтай 15-49 насны эмэгтэйчүүдийн 22.0 хувь нь нөхөн үржихүйн эрүүл мэндтэй холбоотой шийдвэрийг, 23.2 хувь нь жирэмснээс сэргийлэх арга хэмжээ авах талаарх шийдвэрийг нөхөр буюу хамтран амьдрагчтайгаа хамт гаргадаг гэж хариулжээ. Харин жирэмснээс сэргийлэх арга хэмжээ авах шийдвэрийг ихэвчлэн өөрөө гаргадаг гэж 60.4 хувь нь, 30.8 хувь нь бэлгийн амьдрал болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндтэй холбоотой шийдвэрийг бие даан гаргадаг гэжээ.⁶⁵

Гэр бүл төлөвлөлтийн асуудалд эрэгтэйчүүдийн оролцоо сул, ялангуяа жирэмслэхээс сэргийлэх арга, хэрэгслийн сонголт зөвхөн эмэгтэйчүүдийн асуудал мэт ханддаг хандлага байгааг харж болно.

⁶⁴ ХЭҮК, "Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал" судалгаа, дүн шинжилгээний ажлын тайлан, УБ, 2023 он.

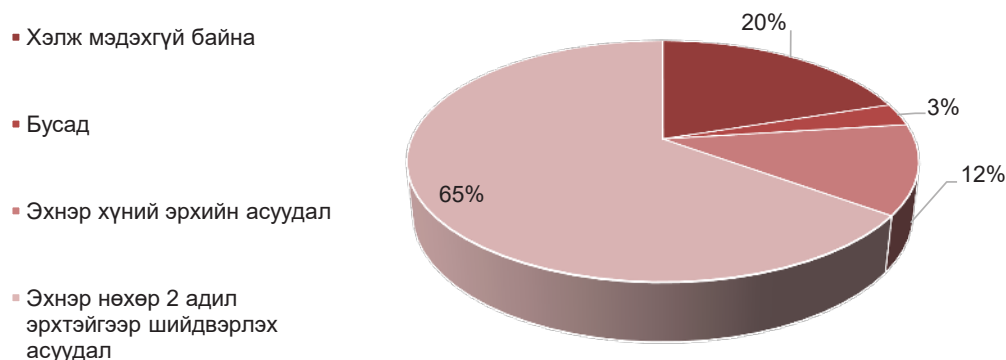
⁶⁵ ЖҮХ, Монгол Улсын Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, УБ, 2021 он.

Бүдүүвч 4.14 Хүүхдийн тоо, төрөлт хоорондын хугацааг эхнэр, нөхөр хамтран шийдвэрлэдэг байдал (хувиар)⁶⁶

Комиссын судалгаанд эхнэр, нөхөр хамтдаа ярилцаж шийдвэр гаргадаг гэж 68.3 хувь нь хариулсан нь гэр бүл төлөвлөлтийн талаар тодорхой хэмжээгээр хамтран хэлэлцдэг гэж үзэхээр байна. Харин ерөөсөө төлөвлөхгүй, хамтран шийдэхгүй байгаа шалтгаанаа судалгаанд оролцогчид ер нь төлөвлөдөггүй, хамтран шийддэггүй, харилцан ойлголцол муу, гэр бүлийн боловсрол муу, төлөвлөлт тийм чухал биш гэж үзжээ.

Бүдүүвч 4.15 Хүсээгүй жирэмслэлтээс хамгаалах эхнэр, нөхрийн тэгш эрх, үүргийн мэдлэг, хандлага (хувиар)⁶⁷

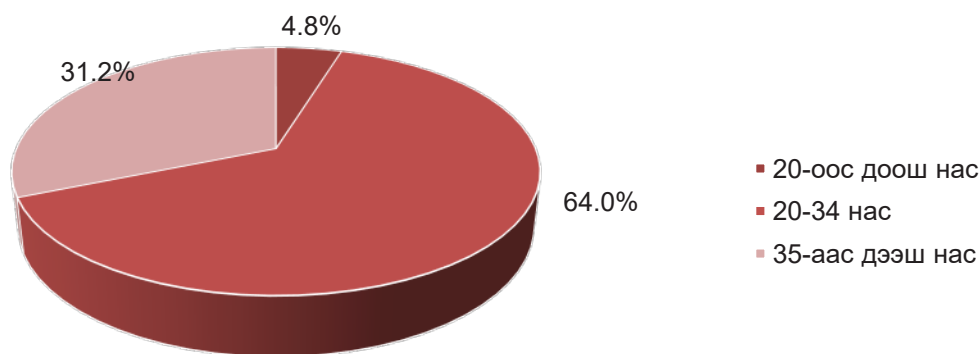
Энэхүү асуултад судалгаанд оролцогчдын 65 хувь нь эхнэр, нөхөр адил тэгш эрхтэйгээр шийдэх ёстой гэсэн боловч 12 хувь нь эхнэр хүний эрхийн асуудал, 20 хувь нь хэлж мэдэхгүй байна гэж хариулжээ.

Иймд гэр бүл төлөвлөлт, хүүхэд хоорондын зай, хүсээгүй жирэмслэлтээс хамгаалах асуудалд эхнэр, нөхөр тэгш эрхтэй оролцох, хамтран шийдвэр гаргах хандлага төлөвшиж байгаа нь ажиглагдлаа.

⁶⁶ ХЭҮК, "Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал" судалгаа, дүн шинжилгээний ажлын тайлан, УБ, 2023 он.

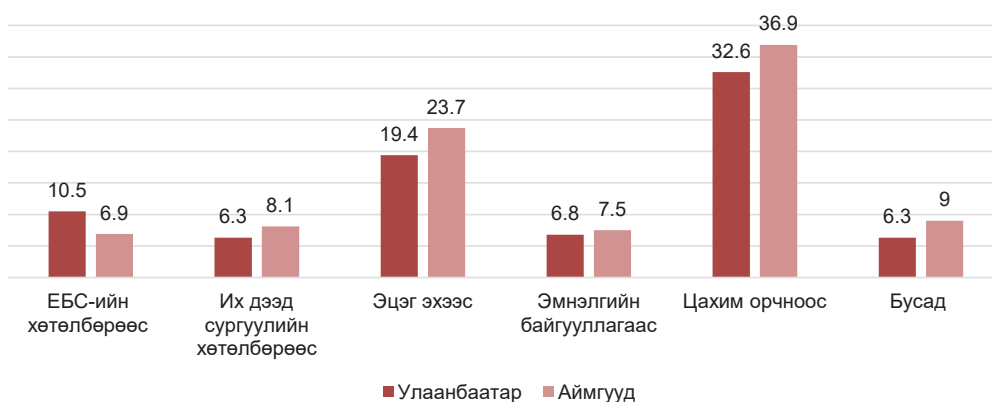
⁶⁷ ХЭҮК, "Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал" судалгаа, дүн шинжилгээний ажлын тайлан, УБ, 2023 он.

Бүдүүвч 4.16 Үр хөндөлтийн тоон мэдээлэл, 2021-2022 он⁶⁸

Улсын хэмжээнд 20-34 насны эмэгтэйчүүдийн 64 хувь, 35-аас дээш насны 31.2 хувь нь үр хөндүүлж байгаа нь иргэдийн дунд жирэмслэхээс сэргийлэх арга, хэрэгслийн талаарх мэдлэг, мэдээлэл муу, нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, гэр бүл төлөвлөлтийн чиглэлээр соён гэгээрлийн арга хэмжээ явагддаггүй, жирэмслэхээс сэргийлэх эм, хэрэгслийн өртөг өндөр, эрүүл мэндийн даатгалаар хөнгөлдөггүй зэрэг шалтгаан нөлөөлдөг болохыг мэргэжилтнүүд дурджээ.

Бүдүүвч 4.17 Гэр бүл төлөвлөлтийн талаарх мэдээллийг хаанаас авч байгаа байдал (хувиар)⁶⁹

Гэр бүл төлөвлөлтийн талаарх мэдлэгийг 34.8 хувь нь цахим орчноос, 21.5 хувь нь эцэг, эхээс олж авч байгааг дурдсан. Иймээс тус мэдээллийн сувгуудыг ашиглан нөлөөллийн үйл ажиллагааг явуулах нь үр дүнтэй бөгөөд гэр бүл төлөвлөлтийн мэдээллийг цахим орчныг ашиглан зөв мэдлэг түгээх нь оновчтой мэдээллийн суваг байж болох юм.

⁶⁸ ЭМЯ-ны 2024 оны 02 дугаар сарын 09-ний өдрийн 1а/595 дугаартай албан бичиг.

⁶⁹ ХЗҮК, "Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал" судалгаа, дүн шинжилгээний ажлын тайлан, УБ, 2023 он.

Иймд эрүүл мэндийн байгууллагаас санал болгож байгаа жирэмслэхээс сэргийлэх эм, эмнэлгийн хэрэгслийн сонголт бага, худалдаанд байгаа жирэмслэхээс сэргийлэх орчин үеийн аргуудын өртөг өндөр байгаад анхаарч эрүүл мэндийн даатгалаар хөнгөлж олгох асуудлыг судлах шаардлагатай байна.

Охидын эрүүл мэнд, нөхөн үржихүйн асуудал

Тогтвортой хөгжлийн зорилгын Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах 5 дугаар зорилгын 5.3 дахь зорилт “Хүүхэд байхад нь, эрт үед, хүчээр гэрлүүлэхийг таслан зогсоох” 5.3.1 дэх үзүүлэлтийг 15 нас болон 18 наснаасаа өмнө гэрлэсэн, эсвэл хамтран амьдрагчтай болсон(өөрөөр хэлбэл, хүүхэд байхдаа гэр бүл болсон) 20-24 насны эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувиар илэрхийлнэ гэж тодорхойлсон.

“Насанд хүрээгүй байхдаа гэрлэх” буюу “эрт гэрлэлт” гэдэгт албан болон албан бус хэлбэрээр гэрлэж байгаа талуудын аль нэг нь, эсвэл хоёулаа 18 нас хүрээгүй байхыг ойлгоход⁷⁰ бөгөөд Монгол Улсад 2023 онд 18-19 насны 131 эрэгтэй, 430 эмэгтэй гэрлэлтээ бүртгүүлжээ.⁷¹

Хүснэгт 4.15 Гэр бүлийн байдал (15-19 насны байдлаар, тоогоор)⁷²

Үзүүлэлт	Нийт тоо	Эрэгтэй	Эмэгтэй
15-19 насны хүн	215,816	109,682	106,134
Огт гэрлээгүй	214,296	109,324	104,972
Батлуулсан/батлуулаагүй гэр бүлтэй	1,507	356	1,151
Цуцалсан/тусгаарласан	9	2	7
Бэлэвсэн	4	0	4

Дээрх мэдээллээс дүгнэж үзэхэд 1151 эмэгтэйчүүд, 356 эрэгтэйчүүд эрт буюу 15-19 насанд гэрлэж буюу хамтран амьдарч байгаа нь эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдээс 3 дахин илүү байна. Түүнчлэн, 15-19 насны гэрлэлтээ батлуулсан/батлуулаагүй хүний тоог гэрлэлтээ батлуулсан 18-19 насны тооноос хасаж тооцож үзвэл 15-17 насны 926 хүн байгаагаас 721 эмэгтэй, 245 эрэгтэй батлуулаагүйгээр гэр бүлтэй байж болзошгүй байна. ҮСХ-ны статистик мэдээлэл нь эрт гэрлэлт болон батлуулаагүй гэр бүлийг 15-18 насны ангиллаар гаргадаггүй учир тодорхой мэдээлэл байхгүй байна.

Үндэсний статистикийн хорооны 2021 онд хийсэн “Хөгжлөөс хэнийг ч орхигдуулахгүй ТХЗ, Жендэрийн зарим үзүүлэлтийн олон шатлалт задаргаа” судалгаанд ялгаатай бүлгүүдэд амьдарч буй 15-49 насны эмэгтэйчүүдийн 17.6

⁷⁰ ҮСХ, Хөгжлөөс хэнийг ч орхигдуулахгүй ТХЗ, Жендэрийн зарим үзүүлэлтийн олон шатлалт задаргаа, УБ, 2021 он.

⁷¹ ҮСХ, <https://www.1212.mn/mn>

⁷² Мөн тэнд.

хувь нь насанд хүрээгүй байхдаа гэрлэжээ.⁷³

Насанд хүрээгүй байхдаа гэрлэх нь охидын хувьд хүний хөгжил болон эрүүл мэндийг эрсдэлд оруулж, жендэрийн тэгш бус байдлыг бий болгодог тул насанд хүрээгүй охидын нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, гэр бүл төлөвлөлтөд тусгайлан анхаарал хандуулах, тэдэнд зориулсан сэтгэлзүй, болон тусламж үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулах нэн чухал байна.

Өсвөр насныхны эрүүл мэнд, нөхөн үржихүйн асуудалд онцгой анхаарал тавих цаг болсныг дараах тоо баримтууд илэрхийлж байна.

Хүснэгт 4.16 Өсвөр насны охидын жирэмслэлт, үр хөндөлт, төрөлтийн мэдээлэл (тоогоор), 2021-2022 он⁷⁴

Нас	2021 он	Үүнээс		2022 он	Үүнээс	
		Нийслэл	Орон нутаг		Нийслэл	Орон нутаг
Жирэмслэлтийн хяналтад хамрагдсан байдал						
10-14 нас	26	14	12	26	7	19
15-19 нас	2331	1177	1154	2232	1154	1078
Нийт	2367	1191	1166	2258	1161	1096
Үр хөндөлт						
10-14 нас	35	16	19	41	25	16
15-19 нас	618	368	250	587	388	199
Нийт	653	384	269	628	413	215
Төрөлт						
10-14 нас	16	6	10	21	16	5
15-19 нас	2538	1122	1416	2370	1142	1228
Нийт	2554	1128	1426	2391	1158	1233

2021-2022 онд орон нутгийн хэмжээнд өсвөр насны жирэмсний хяналтад хамрагдсан байдал 10-14 нас 33, нийслэлд 29, үр хөндөлт орон нутагт 35, нийслэлд 41, төрөлт орон нутаг 15, нийслэлд 22 байна. Үүнээс үзэхэд насанд хүрээгүй, өсвөр насны охидын жирэмслэлт, үр хөндөлт их байхад шалтгаан нөхцөлийг судалсан, тоо баримт байхгүй байна.

Өсвөр насныхны дунд бэлгийн ба нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн талаарх ойлголт, мэдлэг, мэдээлэл дутмаг, ихэвчлэн цахим орчинд өсвөр насны хүүхдүүд хараа хяналтгүй, үе тэнгийнхнээсээ бэлгийн ба нөхөн үржихүйн эрүүл мэндтэй холбоотой баталгаагүй мэдээ, мэдээллийг авдаг талаар Эрүүл мэндийн яамнаас ирүүлсэн мэдээлэлд дурджээ.

⁷³ YCX, Хөгжлөөс хэнийг ч орхигдуулахгүй ТХЗ, Жендэрийн зарим үзүүлэлтийн олон шатлалт задаргаа, УБ, 2021 он.

⁷⁴ YCX, Хөгжлөөс хэнийг ч орхигдуулахгүй ТХЗ, Жендэрийн зарим үзүүлэлтийн олон шатлалт задаргаа, УБ, 2021 он. (2023 оны мэдээлэл 2024 оны 04 дүгээр сард нэгтгэгдэж бэлэн болно)

Энэ нь ЕБС-д орж буй эрүүл мэндийн хичээлийн чанар муу байгаагаас тусламж, үйлчилгээг хаанаас авах талаар мэдэхгүй байх, эцэг эхийн зүгээс хүүхдэдээ анхаарал халамж, хараа хяналт тавихгүй байх, нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, гэр бүл төлөвлөлтийн чиглэлээр соён гэгээрлийн арга хэмжээ явагддаггүй байгаатай холбоотой байна.

Бэлгийн замын халдварт өвчний төрлөөр, сүүлийн 10 жилийн байдлаар харвал 2011-2012 онд гонококкт халдвар нийт бэлгийн замаар дамжих халдварын 36.9-38.4 хувийг эзэлж тэргүүлдэг байсан бол 2013-2022 онд тэмбүүгийн халдварын тохиолдол 37.8-46.0 хувийг эзэлж байна⁷⁵

Хүснэгт 4.17 Бэлгийн замын халдварт өвчнөөр өвчилсөн хүний тоо, насаар, тоогоор 2021-2022 он⁷⁶

Нас	2021 он	Үүнээс		2022 он	Үүнээс	
		Нийслэл	Орон нутаг		Нийслэл	Орон нутаг
Тэмбүү өвчтэй						
0-14 нас	17	11	6	47	37	10
15-19 нас	234	140	94	374	238	136
20-оос дээш	1863	1145	718	2033	1266	767
Нийт	2114	1296	818	2454	1541	913
Гонококкт халдвар						
0-14 нас	22	8	14	17	3	14
15-19 нас	105	34	71	136	54	82
20-оос дээш	1120	346	774	1329	370	948
Нийт	1247	388	859	1482	427	1044
Трихомониаз өвчин						
0-14 нас	5	-	5	14	-	9
15-19 нас	219	70	149	254	104	150
20-оос дээш	2214	783	1431	2116	847	1269
Нийт	2438	853	1585	2384	951	1428

2021-2022 онд тэмбүү өвчтэй 0-14 нас 64, 15-19 нас 608, нийт 4568 өвчтэй эмэгтэй. Гонококкт халдвар 0-14 нас 39, 15-19 нас 241, нийт 2729 өвчтэй эмэгтэй. Трихомониаз өвчин 0-14 нас 14, 15-19 нас 473, нийт 4817 өвчтэй эмэгтэй байгаа нь өсвөр насны бэлгийн замын халдварт өвчнөөр өвчлөх байдал нэмэгдэх хандлагатай байна.

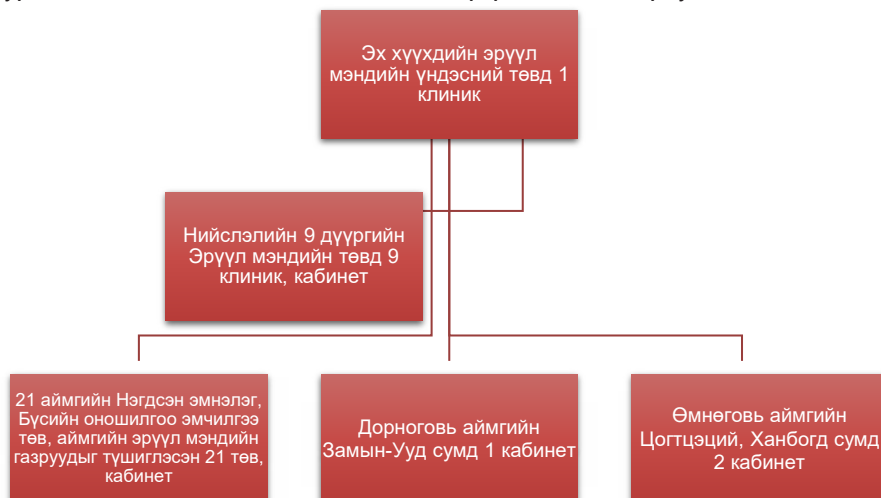
Монгол Улсын хэмжээнд өсвөр үеийн 34 кабинет, клиник, төв нэртэйгээр тусламж, үйлчилгээг үзүүлж байгаа бөгөөд 2021 онд 5725, 2022 онд 7375, 2023

⁷⁵ Эрүүл мэндийн яамны 2024 оны 02 дугаар сарын 09-ний өдрийн 1а/595 дугаартай албан бичгээр ирсэн мэдээлэл (2023 оны мэдээлэл 2024 оны 04 дүгээр сард нэгтгэгдэж бэлэн болно)

⁷⁶ Мөн тэнд.

онд нийт 4995 хүүхэд, залуучууд үйлчлүүлжээ.⁷⁷

Зураг 4.1 Монгол Улсын хэмжээнд өсвөр үеийнхэнд зориулсан кабинет, төв

Өсвөр үеийн кабинет, клиник, төвүүдийн зарим нь эмч, сувилагч, зарим нь эмч, нийгмийн ажилтан, зарим нь зөвхөн эмчтэйгээр үйл ажиллагаа явуулж байна⁷⁸.

2017 оны А/399 дүгээр тушаалаар баталсан “Өсвөр үеийн кабинетын үлгэрчилсэн дүрэм”-д тус кабинетыг шаардлагатай хүний нөөц, эм, эмнэлгийн хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжөөр хангаж тогтвортой үйл ажиллагаа явуулахыг аймаг, дүүргийн нэгдсэн эмнэлэг, бүсийн оношилгоо, эмчилгээний төвийн дарга, захирал нарт даалгасан бөгөөд эмч, нийгмийн ажилтан болон орон тооны бус сэтгэл зүйч/зөвлөхийн бүрэлдэхүүнтэйгээр ажиллахаар тусгаснаас үзэхэд кабинетууд нь нийгмийн ажилтан, орон тооны бус сэтгэл зүйч/зөвлөх зэрэг хүний нөөцийн дутагдалтай ажиллаж байна.

Эмэгтэйчүүд, охидын бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд нь хүний амьд явах, эрүү шүүлтээс ангид байх, эрүүл мэндээ хамгаалуулах, хувийн нууцтай байх, халдашгүй байх, сурч боловсрох, хөдөлмөрлөх зэрэг иргэний болон эдийн засаг, нийгэм, соёлын бүх эрхтэй холбоотой. Улс бүр эмэгтэйчүүд,

⁷⁷ Эрүүл мэндийн яамны 2024 оны 02 дугаар сарын 09-ний өдрийн 1а/595 дугаартай албан бичиг. (Эрүүл мэндийн сайдын 2020 оны А/364 дүгээр тушаалаар батлагдсан “Охидод эрүүл мэндийн өвөрмөц тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх болон өсвөр насны жирэмсэнд эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ үзүүлэх заавар”, А/318 дугаар тушаалаар батлагдсан “Жирэмсэн, төрөх, төрсний дараах үед үзүүлэх тусламж үйлчилгээний журам”-ын дагуу өсвөр насны охидын жирэмслэлт, тусламж, 2019 оны А/387 дугаар тушаалаар батлагдсан “Үр хөндөлтийг зохицуулах журам”, “Үр хөндөлтийн тусламж үйлчилгээний MNS 5488:2019” стандарт, 2017 оны А/399 дүгээр “Өсвөр үеийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг сайжруулах арга хэмжээний тухай” тушаалын дагуу тусламж үйлчилгээг үзүүлж байна)

⁷⁸ ЭМЯ-ны 2024 оны 02 дугаар сарын 09-ний өдрийн 1а/595 дугаартай албан бичиг.

охидын бэлгийн болон нөхөн үржихүй эрүүл мэндтэй холбоотой эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах, хангах үүрэгтэй болохыг НҮБ-ын Эдийн засаг, Нийгэм, Соёлын Эрхийн Хороо тодорхойлсон. Эдгээр үүрэг хариуцлагыг төр хүлээсэн хэдий ч өсвөр үеийнхний бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар дорвитой ажил хийгдээгүй байна.

Өсвөр насныхны өвөрмөц хэрэгцээнд тулгуурласан тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх ердөө 34 кабинет, төв байх ба түүнд ажиллах мэргэшсэн хүний нөөц дутагдалтай, эрүүл мэндийн байгууллагаас тусламж, үйлчилгээ авч байгаа өсвөр насныханд жирэмслэхээс хамгаалах хүртээмжтэй, боломжит аргуудын талаар зөвлөдөггүй, тэдэнд сонголт хийх жирэмслэхээс сэргийлэх эм, эмнэлгийн хэрэгслийн сонголт хангалтгүй зэрэг олон хүчин зүйлсээс хамаарч байгаад анхаарч өсвөр насныханд зориулсан тусгайлсан арга хэмжээ авах шаардлагатайг холбогдох тоо баримт сануулж байна.

4.2.5 Гэр бүл дэх хөлсгүй хөдөлмөр

Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.6 дахь хэсэгт “Эхнэр, нөхрийн гэрлэснээс хойш гэр ахуйн ажил ба өрхийн аж ахуй эрхэлсэн, хүүхэд, ахмад настныг асарсан зэрэг гэрийн хөлсгүй хөдөлмөрийн үнэлгээг нийгмийн баялаг бүтээх болон өрхийн эдийн засагт оруулсан хувь хэмээн тооцно” гэж заасан.

Мөн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсэгт “Засгийн газар өрхийн аж ахуйн ба гэрийн хөлсгүй хөдөлмөрийн үнэлгээг үндэсний тооцооны өргөтгөсөн системд тусгах бодлого, арга зүйг нэгдсэн удирдлагаар хангах үүрэг хүлээнэ” гэж заасан байна.

Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах явдлыг устгах хорооноос эмэгтэйчүүдийн үнэлгээгүй гэрийн ажлыг хэмжих, тодорхойлох явдал нь улс орон бүрийн хөгжилд хувь нэмрээ өгөх бөгөөд эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн үүргийн (де факто) бодит байдлыг өөрчлөхөд тус дөхөм болохыг цохон тэмдэглэж⁷⁹ (а)Эмэгтэйчүүдийн үнэлгээгүй гэрийн ажлыг хэмжих болон үнэлэх судалгаа буюу туршилтын дүн шинжилгээ явуулахыг дэмжих, мөн өрх гэрийн эмэгтэйчүүдийн үнэлгээгүй ажил үүргийг үндэсний тооцоолон бодолтод нэгтгэх талаар гаргасан амжилтын талаар оруулахыг гишүүн улсуудад зөвлөсөн.

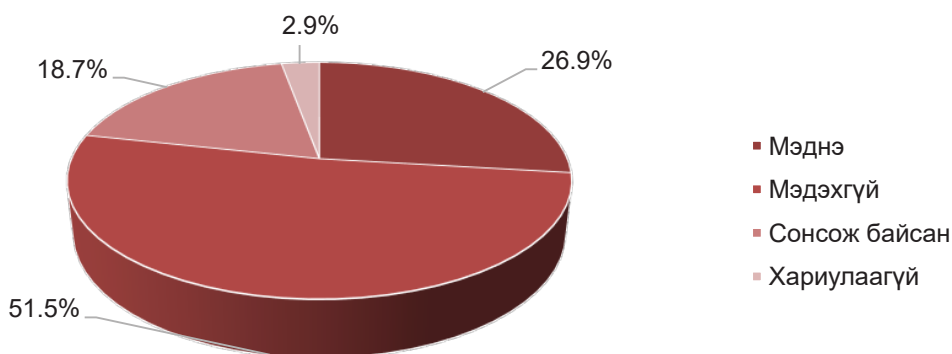
Манай улс гэр бүлийн гишүүдийн гэрийн хөлсгүй хөдөлмөрт зарцуулж буй хугацааг тодорхойлж байгаа хэдий ч түүнийг үнэлж, үнэлгээнд тулгуурласан бодлогыг хэрэгжүүлэх чиглэлд МУИС-ийн эдийн засгийн тэнхимээс асрахуйн

⁷⁹ НҮБ, Хүний эрхийн хорооны Ерөнхий зөвлөмж № 9, “Эмэгтэйчүүдийг Ялгаварлан Гадуурхах Явдлыг Устгах Хороо Эмэгтэйчүүдийн үнэлгээгүй гэрийн ажлыг хэмжих, тодорхойлох буюу түүнийг үндэсний нийт бүтээгдэхүүний хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөх нь”

эдийн засгийг хэмжих, макро эдийн засгийн загварт оруулах тооцооллыг боловсруулах төсөл хийгдэж буйг эс тооцвол өөр ахиц дэвшил гараагүй байна.

Цаг ашиглалтын судалгааны үр дүнг бодлого боловсруулахад ашиглах байдал хангалтгүй, гэрийн хөлсгүй хөдөлмөрийг үнэлэх талаарх оролцогч талуудын мэдлэг, ойлголт бага байгаа нь Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.6 дахь заалтын хэрэгжилтэд нөлөөлж байна.

Бүдүүвч 4.18 Эхнэр, нөхрийн гэрлэснээс хойш гэр ахуйн ажил ба өрхийн аж ахуй эрхэлсэн, хүүхэд, ахмад настныг асарсан зэрэг гэрийн хөлсгүй хөдөлмөрийн үнэлгээг нийгмийн баялаг бүтээх болон өрхийн эдийн засагт оруулсан хувь хэмээн тооцдог талаар мэддэг эсэх⁸⁰

Комиссын судалгаанд оролцогчдын 51.5 хувь нь мэдэхгүй гэсэн нь гэр бүлийн гишүүдийн гэрийн хөлсгүй хөдөлмөрийн үнэлгээний талаарх мэдлэг хангалтгүй байна.

Сүүлийн жилүүдэд эхнэр, нөхрийн гэрлэснээс хойш гэр ахуйн ажил ба өрхийн аж ахуй эрхэлсэн, хүүхэд, ахмад настныг асарсан зэрэг гэрийн хөлсгүй хөдөлмөрийг асрахуйн эдийн засгийн ойлголтод хамааруулах хандлага яригдаж улс орнууд энэ хүрээнд тодорхой арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байна.

“Асрахуйн эдийн засаг нь асаргаа, халамжаас хамааралтай бүлгүүд, тухайлбал, хүүхэд, өндөр настан, өвчтэй, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн болон ид хөдөлмөрийн насныхны бие махбодын, нийгмийн, оюун санааны болон сэтгэл санааны сайн сайханд хэрэгцээ шаардлагатай байгаа бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, үйлдвэрлэл, хэрэглээг хамардаг өргөн ойлголт юм”.⁸¹

НҮБ, ОУХБ, ЭЗХАХБ, ЭЗФ зэрэг байгууллагуудын тооцоолсноор нэгдмэл асрахуйн салбар нь 11 их наяд ам. долларын ажил үйлчилгээ үзүүлдэг бөгөөд

⁸⁰ ХЭҮК, “Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал” судалгаа, дүн шинжилгээний ажлын тайлан, УБ, 2023 он.

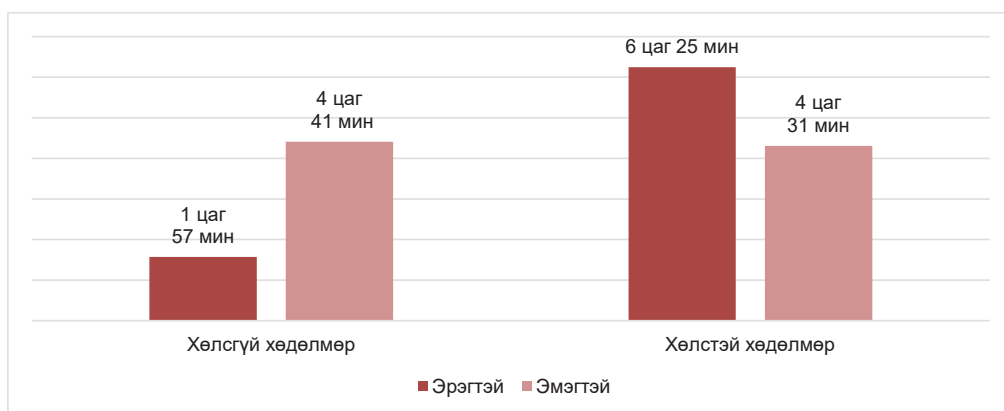
⁸¹ Эмэгтэйчүүдийн нүдээр: Асрахуйн эдийн засаг XIV чуулганы мэдээллийн багц, УБ, 2023 он.

хэмжээгээрээ АНУ, БНХАУ-ын дараа жагсах дэлхийн гурав дах том эдийн засагтай дүйцэж байна.

Асрахуйн эдийн засаг ба асран халамжлах ажлууд нь зохистой хөдөлмөрийн чухал бүрэлдэхүүн хэсэг ба асрахуйн ажил нь цалин хөлстэй болон цалин хөлсгүй байдаг.

Хөдөлмөр эрхлэхийн хажуугаар эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдтэй харьцуулахад гурав дахин илүү цагийг гэр ахуйн ажил, өрхийн гишүүдийг асрахад зарцуулж байгаа бөгөөд цагийн ядууралд илүү өртөж байна. Энэ зөрүү орон нутагт илүү өндөр байна.⁸²

Бүдүүвч 4.19 Хөлсгүй ба хөлстэй хөдөлмөрт эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн өдөрт зарцуулж буй цаг

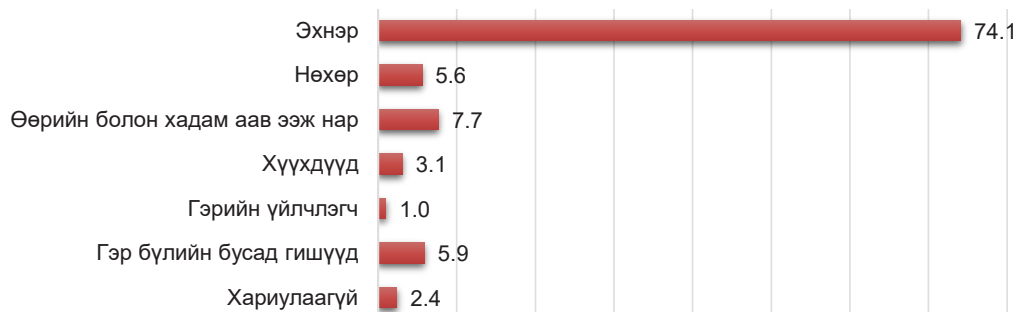

Өдрийн нийт цагийн 9.6 хувийг гэрийн ажилд, 6.3 хувийг хүүхдэдээ, 6.4 хувийг хоол идэх, бэлтгэх зэрэгт зарцуулдаг байна. Цаг зарцуулалтыг хот болон орон нутагт оршин суугаа эмэгтэйчүүдэд ялгаатай эсэхийг авч үзвэл ихээхэн зөрүү байхгүй боловч хотын эмэгтэйчүүд ажиллаж, суралцахад 15 хувиар илүү цагийг зарцуулдаг гэсэн тооцоо гарчээ.⁸³

⁸² “Өөрчлөлтийн төлөөх эмэгтэйчүүд” ТББ, Азийн сан, “Асрахуйн эдийн засаг” танилцуулга, УБ, 2024 он.

⁸³ YСХ, НҮБ-ын Хүн амын сан, “Жендэрийн тэгш бус байдал”, УБ, 2020 он.

Бүдүүвч 4.20 Гэрийн ажил буюу хөлсгүй хөдөлмөрт гэр бүлийн гишүүдээс хамгийн их оролцоотой байгаа байдал /хоол хийх, гэр цэвэрлэх, хүүхдээ болон дүүгээ, ахмад настныг асрах, хувцсаа угаах гэх мэт/⁸⁴

Комиссоос хийсэн судалгаанд оролцогчдоос гэрийн ажил буюу хөлсгүй хөдөлмөрт гэр бүлийн гишүүдээс хэн хамгийн их оролцдог гэх асуултад эхнэр гэж 74.1 хувь, өөрийн болон хадам аав ээж гэж 7.7 хувь, нөхөр гэж 5.6 хувь хариулжээ.

Эмэгтэйчүүд бага насны олон хүүхэдтэй, ам бүл олон байх тусмаа өөртөө зарцуулах цаг багасаж, ажиллах суралцах, найз нөхдөдөө зарцуулах цаг буурдаг ба ахмад насны эмэгтэйчүүд ач, зээгээ харж, хүмүүжүүлдэг нийтлэг соёл нь тэдгээрийн амьдралын чанарыг бууруулах шалтгаан болж байна.

Хүүхэд төрүүлэх, харах, гэр бүлийн асаргаа шаардлагатай гишүүдийг асрах, гэрийн ажил хийх зэрэг жендэрийн нөхөн үржихүйн үүргээс шалтгаалан олон эмэгтэйчүүд хөдөлмөрийн зах зээлийн гадна үлдсэн хэвээр байна.⁸⁵

Эмэгтэйчүүд асрахуйн хөдөлмөрт эрэгтэйчүүдтэй харьцуулахад 3 дахин илүү цаг зарцуулж байгаагаас гадна хүүхэд өвдсөн үед асрахуйн ажилд зарцуулах цаг нь даруй 10 дахин нэмэгддэг байна.⁸⁶ Энэ нь агаар, орчны бохирдлын улмаас бага насны хүүхдийн өвчлөл нэмэгдэж, эмэгтэйчүүдийг гэртээ хүүхдээ харах, ажил хөдөлмөр эрхлэхгүй байхад хүргэж байна.

Нөгөө талаар сургуулийн өмнөх боловсролын байгууллага, хүүхэд харах үйлчилгээний хүрэлцээ дутмаг, хүүхдээ сургууль, цэцэрлэг зөөх цаг, ажлын цагтай давхцадаг зэрэг нийтлэг шалтгааны улмаас эмэгтэйчүүд гэртээ хүүхдээ асрах шаардлага нэмэгдэж ажил хөдөлмөр эрхлэх боломжид нөлөөлж байна.

⁸⁴ ХЭҮК, "Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал" судалгаа, дүн шинжилгээний ажлын тайлан, УБ, 2023 он

⁸⁵ YCX, <https://www/1212.mn>

⁸⁶ Өөрчлөлтийн төлөөх эмэгтэйчүүд ТББ, Азийн сан, "Асрахуйн эдийн засаг" танилцуулга, УБ, 2024 он.

Хүснэгт 4.18 Нийгмийн халамжийн зарим төрлийн үйлчилгээний хэрэгжилтийн тоон мэдээ, 2021-2023 он ⁸⁷

д/д	Үйлчилгээний нэр	2021 он		2022 он		2023 он		Нийт хүний тоо
		эр	эм	эр	эм	эр	эм	
1	Байнгын асаргаа шаардлагатай ахмад настныг асарч байгаа иргэн	10158	25315	10098	24773	10744	26942	108030
2	Байнгын асаргаа шаардлагатай хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг асарч байгаа иргэн	3961	12484	3758	12337	3624	12332	48496
3	Байнгын асаргаа шаардлагатай хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг асарч байгаа иргэн	1111	9673	1227	11204	1333	12487	37035
4	Гурав болон түүнээс дээш хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцгийн тэтгэмж	610	7417	683	7660	710	7752	24832
5	Эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүүхдийг асран хамгаалж, харгалзан дэмжиж байгаа иргэн	448	1370	483	1414	497	1468	5680
6	Ихэр хүүхдийн тэтгэмж	1	867	-	743	1	737	2349
7	Хүчирхийллийн улмаас сэтгэл санааны болон бие махбодын хохирол хүлээж хамгаалалт шаардлагатай болсон хүүхдийг хүүхэд асрах хувилбарт үйлчилгээнд хамрагдсан байгаа	70	246	60	209	47	191	823

87 ХХҮЕГ-ын 2024 оны 02 дугаар сарын 02-ны өдрийн 04/154 дүгээр албан бичиг.

8	Тэжээн тэтгэх хүүхэдгүй, ганц бие ахмад настныг гэр бүлдээ авч асрамжилж байгаа иргэн	46	99	42	74	47	86	394
9	Бүтэн өнчин хүүхдийг үрчлэн авсан иргэн	25	112	20	97	15	80	349
10	Хөгжлийн бэрхшээлтэй ганц бие ганц бие иргэнийг гэр бүлдээ авч асрамжилж байгаа иргэн	17	56	16	53	18	46	206
11	Нийгмийн халамжийн дэмжлэг, туслалцаа зайлшгүй шаардлагатай, дөрөв ба түүнээс дээш 18 хүртэлх насны хүүхэдтэй, гэр оронгүй, өрх толгойлсон эцэг, эх	1	16	-	14	-	16	47
Нийт дүн		16448	57655	16387	58578	17036	62137	228241

Дээрх мэдээллээс үзэхэд нийгмийн халамжийн зарим төрлийн үйлчилгээнд хамрагдсан 228241 иргэн байгаагаас байнгын асаргаа шаардлагатай ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд асарч байгаа иргэн болон эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүүхдийг асран хамгаалж, харгалзан дэмжиж байгаа иргэн, гурав ба түүнээс дээш хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэг нийт 224073 буюу 98.1 хувийг дээрх 5 үзүүлэлт эзэлж байна. Эдгээр иргэдийг хүйсийн хувьд авч үзвэл эмэгтэйчүүд 177870, эрэгтэйчүүд 49871 байгаа нь эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдээс 3.5 дахин их байгаа нь гэр бүлийн гишүүдээ асран халамжлах, тэжээн тэтгэх, харгалзан дэмжих ажилд эмэгтэй хүн голлох үүрэгтэй оролцдог болохыг илтгэж байна.

Эдгээр шалтгааны улмаас эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин эрэгтэйчүүдийнхээс (харгалзан 53 хувь ба 67 хувь) нэлээд доогуур байсаар ирсэн бөгөөд төрөлтийн түвшин нэмэгдэхийн хэрээр эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин буурсаар байна. Энэ нь эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөрийн зах зээл дэх жендэрийн тэгш бус байдлыг бий болгох, ажил эрхлэлтэд жендэрийн тэгш бус оролцоо, ажил, мэргэжлийн ялгарал, улмаар цалин хөлсний ялгаатай байдлыг үүсгэх суурь шалтгаан болдог.

Иймд гэр бүл дэх жендэрийн ялгаатай байдлаас улбаатай ажил эрхлэлтэд жендэрийн тэгш бус байдал үүсэж буйг анхаарч эмэгтэйчүүдийн ажил хөдөлмөр, нийгмийн оролцоо хангах бодлогыг авч хэрэгжүүлэх, ялгааг бий болгож буй хүчин зүйлийг арилгах арга хэмжээ авах, дэд бүтцийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зайлшгүй шаардлагатай байна.

Улс орнуудын туршлагаас харахад 0-5 насанд хүүхдийн хүмүүжлийн суурь үе гэж үзэж төрөөс хүүхдээ асарч буй эцэг эхийг дэмжих чиглэлээр хөрөнгө гаргаж, хүний эрхийн мэдрэмжтэй олон арга хэмжээг авч байна.

Монгол Улсад нийт хүн амын 13.8 хувийг эзэлж буй 0-5 насны хүүхдүүдийн асран хамгаалал болон сургуулийн өмнөх боловсролын үйлчилгээний хүрэлцээ, чанар нийгмийн тулгамдсан асуудлын нэг болсон хэвээр байна.

Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт (2016-2020) тусгагдсаны дагуу “Цалинтай ээж” хөтөлбөрийг 2018 оноос нийгмийн халамжийн тэтгэвэр хэлбэрээр олгож эхэлжээ. Эх, эцэг, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт олгох тухай хуульд 0-3 насны хүүхдээ асарч байгаа зөвхөн эхэд тэтгэмж олгохоор тусгасныг Хүний эрхийн Үндэсний Комисс Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээгээр баталгаажуулсан хүний эрхийн суурь зарчимд харшилж байна гэж үзэж, Үндсэн хуулийн цэцэд энэ талаар тайлбар хүргүүлсэн.⁸⁸ Үндсэн хуулийн цэц 2021 оны 01 дүгээр сарын 20-ны өдрийн 01 дүгээр дүгнэлтдээ ижил нөхцөлд хүүхдээ асарч байгаа эцэг дээрх тэтгэмжийг авах боломжийг хязгаарлаж, хүйсээс шалтгаалсан ялгамжтай байдлыг бий болгосон гэж үзэж эцэгт олгох болсон. Ийнхүү 2021 онд тус хуульд нэмэлт орсноор 0-3 хүртэлх насны хүүхдээ асарч байгаа эцэгт сар бүр 50 мянган төгрөгийн тэтгэмж авдаг болсон.

Хүснэгт 4.19 “0-3” хүртэлх насны хүүхдээ асарч байгаа эх, эцэг, олгосон тэтгэмжийн хэмжээ 2020-2022 он⁸⁹

Он	Эх	Эцэг	Улсаас олгосон мөнгөн тэтгэмж дүн, мян.төг
2021	203,211	2997	89,659,633.50
2022	191,364	4927	84,513,173.44
2023	179,364	5390	77,892,203.90
Нийт дүн	573,939	13314	252,065,010.84

Уг үзүүлэлтээс харвал тэтгэмжид хамрагдсан 0-3 насны хүүхдээ асарч байгаа ээжүүдийн тоо өмнөх онтой харьцуулахад жил бүр буурсан, аавуудын

⁸⁸ ХЭҮК-ын 2020 оны 9 дүгээр сарын 28-ны өдрийн 3/609 дүгээр албан бичиг.
⁸⁹ Хөдөлмөр халамж үйлчилгээний ерөнхий газар, 2024 оны 03 дугаар сарын 22-ны өдрийн цахим шуудангаар ирүүлсэн мэдээлэл.Эх, эцэг, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт олгох тухай хуулийн хүрээнд 0-3 хүртэлх насны хүүхэд асарсны тэтгэмжийн талаарх товч мэдээлэл.

тоо өссөн дүнтэй байна. Сүүлийн жилүүдэд төрөлтийн тоо буурч байгаагаас шалтгаалан ээжүүдийн тэтгэмжид хамрагдалтын үзүүлэлт буурчээ.

Гэвч дээрх тэтгэмжийн хэмжээ нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээ (сарын 550 мянган төгрөг)-ээс 11 дахин бага байгаа нь цалин гэж тооцоход үнэлэмж хэт доогуур, бага насны хүүхэдтэй болон олон хүүхэдтэй, өрх толгойлсон эцэг, эхтэй өрхийн амьжиргааг нэмэгдүүлэх, хөлсгүй хөдөлмөрийг үнэлэхэд чиглэсэн дэмжлэг болж чадахгүй байна. Иймд тэтгэмжийг өнөөгийн зах зээл, эдийн засгийн инфляц, үнийн өсөлт, хөдөлмөрийн цалин хөлсний доод хэмжээтэй уялдуулан олгоход анхаарах шаардлагатай байна.

Тохиолдол 4.12

...Иргэн Б.Э, 33 настай 2 хүүхэдтэй, ТББ-д ажилладаг “...Би хүүхдээ 9 сартай байхад хөдөлмөр эрхлэлттэй холбоотой мониторингийн ажилд нэг удаа оролцоод тодорхой урамшуулал авсан. Гэтэл сар бүр авдаг байсан 50,000 төгрөгийн цалинтай ээжийн мөнгө шууд хаагдсан байсан”, Иргэн П.М 41 настай, 3 хүүхэдтэй, ТББ-д ажилладаг. “...Би Ковидын үе таарч онлайнээр зохион байгуулагдсан сургалтад хамрагдсаны унааны мөнгө гэж 13,000 төгрөг миний дансаар дамжуулан олгосон. Гэтэл үүнээс болж миний цалинтай ээжийн 50,000 төгрөгийг тэтгэмжийг зогсоосон”...

(“Цалинтай ээжийн нэмэлт орлого олох боломж” чанарын судалгаанд оролцогчдын ярилцлагаас)

“Төрүүлсэн 0-3 хүртэлх насны хүүхдээ асарч байгаа эх, эсхүл эцэг сар бүр хүүхэд асарсны 50.000 төгрөгийн тэтгэмж нь төдийлөн амьдралд хувь нэмэр үзүүлдэггүй, хөлсгүй хөдөлмөрийг үнэлэхэд дэмжлэг болдоггүй учраас тэд цагаар болон гэрээгээр, цахимаар ажил хийх буюу нэг удаагийн чанартай нэмэлт орлого олох үед тэтгэмж болох 50,000 төгрөгийн олголт зогсдог байна. Гэрээт ажил нь дуусгавар болсон тохиолдолд тухайн иргэний хүсэлт, нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөлтийн талаарх лавлагааг үндэслэн бүртгэлийг сэргээж, нөхөж олгох эсхүл дараагийн сараас эхлэн олгодог байна.”⁹⁰

Эх, эцэг, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.6-д “...эх эсхүл эцэг хүүхдээ гурван нас хүрэхээс өмнө ажилд орсон тохиолдолд тэтгэмжийг хүүхдээ асарч байгаа эх, эсхүл эцэгт олгоно.” гэж заасан. Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.1.4 дэх хэсэгт заасан орлого олсон иргэн албан журмын даатгуулагчийн хувиар төлөгдсөн шимтгэлийг үндэслэн тус тэтгэмжийг зогсоох нь үндэслэлгүй бөгөөд Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар, Нийгмийн даатгалын ерөнхий газраас хамтран цахим системд өөрчлөлт оруулах талаар холбогдох арга хэмжээ хэрэгжүүлснээр шийдвэрлэх боломжтой юм.

⁹⁰ “Цалинтай ээжийн нэмэлт орлого олох боломж” чанарын судалгаа, Монфемнет Үндэсний сүлжээ, Канадын Гадаад хэргийн яамны дэмжлэгтэйгээр Азийн сангаас хэрэгжүүлж буй “Эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн чадавхыг бэхжүүлэх төсөл” 2023 он, 19, 20 дугаар тал.

Түүнчлэн эх олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсэгт “Төрүүлсэн 0-3 хүртэлх насны хүүхдээ асарч байгаа эх, эсхүл эцэг сар бүр хүүхэд асарсны тэтгэмж авах эрхтэй” гэж заасан нь 0-3 насны хүүхэд үрчлэн авч, асарч байгаа эх, эцгийг орхигдуулж, тэднийг ялгаварлан гадуурхсан, хүүхдийн эрхийг зөрчсөн хүний эрхийн суурь зарчимд нийцээгүй зохицуулалт юм.

Иймд гэрийн хөлсгүй хөдөлмөр болох асаргааны ажил хийж буй хүүхэд, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй, байнгын асаргаа шаардлагатай хүнийг асарч буй тохиолдолд тэдний хөлсгүй хөдөлмөрийг үнэлж, хөдөлмөрийн ялгаатай байдалд нь тохирсон аргачлалаар дэмжлэг, тэтгэмжийг бодитой тогтоож олгох нь зүйтэй байна.

0-3 насны хүүхэд харах үйлчилгээг төрөөс дэмжиж, эцэг эхийн цагийн сонголтод (заавал 8 цаг бус) нийцүүлсэн уян хатан үйлчилгээг бий болгосноор гэр бүл дэх болон хөдөлмөрийн салбар дахь тэгш бус байдлыг дэмжихэд чухал алхам болно.

Өрх гэр болон ажлын байран дахь жендэрийн тэгш бус байдлыг арилгаснаар Монгол Улс эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчин дэх оролцооны түвшинг 63.2 хувь хүртэл өсгөх, улмаар нэг хүнд ногдох эдийн засгийн жилийн өсөлтийн түвшинг 0.5 хувиар нэмэгдүүлж, 2050 он гэхэд Монгол Улсын ДНБ-ийг 16 хувиар өсгөх боломжтой гэж Азийн хөгжлийн банк тооцоолжээ.

Нөгөөтэйгүүр, 2050 он гэхэд НҮБ-ын тооцоолсноор хүн ам зүйн шилжилтийн үйл явц эрчимтэй явагдаж буй Монгол Улсын хувьд хүн амын өсөлт, нөхөн үржихүйн эргэн нөхөгдөх түвшинг хангах, насжилтын үйл явцаас үүдсэн нийгэм-хүн ам зүйн томоохон сорилтууд хүлээж байгаад дүгнэлт хийж ахмад настан, байнгын асаргаа асаргаа шаардлагатай иргэн, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг асрах асрахуйн даатгалын тогтолцоог бий болгож, энэ үйлчилгээг хувийн хэвшилд өгөх бодлогыг төрөөс авч хэрэгжүүлэхэд нэн тэргүүнд анхаарах шаардлагатай байна.

4.2.6 Гэр бүлийн боловсрол

Гэр бүлийн тогтвортой, зөв харьцаатай, амар тайван аж төрөх, хөгжих боловсрох орчин болгон хөгжүүлэхэд шаардлагатай мэдлэг чадвар, дадал цогцыг гэр бүлийн боловсрол хэмээн тодорхойлдог. Гэр бүлийн оршин тогтнох, хөгжин дээшлэх, амар амгалан, жаргалтай, сайн сайхан бүхнийг олж авахад гэр бүлийн гишүүн бүрийн боловсрол чухал үүрэгтэй.

Эцэг, эхэд гэр бүлийн боловсролыг олгосноор гэр бүлийн гишүүд эрх, үүрэг хариуцлагаа мэдэх, биелүүлэх, бие биеэ хүндэтгэх, хүлээн зөвшөөрөх, хүүхэдтэй

харьцах харилцааны талаар чиг баримжаа эзэмших, хүүхдийн хүмүүжлийн эерэг аргуудад суралцах, гэр бүлд тохиолдох асуудалд хосууд эвтэй байдлаар шийдвэрлэх арга, замд төлөвших зэрэг ач холбогдлыг дурдаж болно.

Монголын гэр бүлийн харилцааны хэв шинж, өөрчлөлт судалгаанд оролцогчид гэр бүлийн боловсролыг дараах тогтолцоогоор олгох шаардлагатай гэж үзжээ.

Хүснэгт 4.20 Гэр бүлийн боловсролыг дараах байдлаар олгохыг илүү үр дүнтэй гэж үзсэн⁹¹

Д/д	Гэр бүлийн боловсрол олгох	Хувь
1.	СӨБ, ЕБС болон Их дээд сургуулийн хөтөлбөрт тусгах	39.4
2.	Гэр бүлд зөвлөгөө өгөх байгууллагын хүрээнд иргэдтэй ажиллах	31.6
3.	Гэр бүлийн орчинд эцэг, эх нь хүүхэдтэйгээ ярилцах байдлаар анхан шатны ойлголт өгөх	18.8
4.	Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулж сонирхолтой байдлаар олгох	11.7

Судалгаанд оролцогчид гэр бүлийн боловсролыг бүх шатны байгууллагын сургалтын хөтөлбөрт тусган олгохыг 39.4 хувь нь үр дүнтэй гэж үзэж 31,6 хувь нь гэр бүлд зөвлөгөө өгөх байгууллагын хүрээнд иргэдтэй ажиллах хэрэгтэй гэжээ.

Боловсрол, шинжлэх ухааны яамнаас ирүүлсэн сургалтын хөтөлбөрийн агуулгаас үзэхэд хүний эрх, жендэр, эрүүл мэнд, гэр бүлийн боловсрол гэр бүлийн төлөвлөлт, нөхөн үржихүйн агуулгаар Хүн ба орчин, Хүн ба нийгэм, Нийгэм, судлал, Эрүүл мэнд, Биологийн хичээлээр үздэг байна. Гэр бүлийн боловсрол, эцэг эхийн үүрэг хариуцлагын чиглэлээр эрүүл мэнд хичээлээр 5, 12 ангийн сургалтын хөтөлбөрт нэг, нэг сэдэв тавигдсанаас өөр агуулга байхгүй, хичээл орж буй цаг нь хангалтгүй байна.

⁹¹ ХНХЯ, ХНХСИ, “Монголын гэр бүлийн харилцааны хэв шинж, өөрчлөлт” судалгааны тайлан, УБ, 2019 он.

Хүснэгт 4.21 Ерөнхий боловсролын сургалтын хөтөлбөр, сурах бичигт хүний эрх, жендэрийн тэгш байдал, гэр бүл төлөвлөлт, нөхөн үржихүйн агуулга тусгагдсан байдал⁹²

Д/д	Боловсролын түвшин	Сургалтын хөтөлбөрийн агуулга	Хичээлийн нэр	Сурах бичгийн агуулга
1.	Бага боловсрол IV-V анги	Хүний эрх	Хүн ба нийгэм	Нийгэм, соёлын харилцаанд хэрхэн оролцох, бусдын эрхийг хүндлэх, өөрийн аюулгүй байдлыг хангах, зөрчигдсөн эрхээ хамгаалуулах
			Хүн ба орчин, Эрүүл мэнд	Гэр бүл, найз нөхөд, үе тэнгийнхнээ хүндэтгэх, эрүүл харилцаа, холбоо тогтоох, хөгжүүлэх
2.		Жендэрийн тэгш байдал	Эрүүл мэнд	Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн асуудал, жендэр ба хүйсийн ялгааг танин мэдэх, тэгш эрхийн ойлголт, гэр бүл, сургууль, нийгэм дэх тэгш байдлыг дэмжих
3.		Гэр бүл төлөвлөлт, эцэг байх үүрэг хариуцлага	Хүн ба орчин	Гэр бүлийнхнээ нэрлэх, гэр бүл, 3 үеэ мэдэх, тэднийг хүндэтгэх
4.		Нөхөн үржихүй	Эрүүл мэнд	Эрэгтэй эмэгтэй хүний бие махбодын ялгаа, шилжилтийн насны үеийн бие бялдар, нийгэм, сэтгэл зүйн өөрчлөлт, хувийн орон зайг мэдэх, хянах

⁹² Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын 2024 оны 03 дугаар сарын 07-ны өдрийн 1а/931 дүгээр албан бичиг.

1.		Хүний эрх	Нийгэм судлал VII анги	Хүүхдэд чиглэсэн хайр, халамж, тусламж, үйлчилгээг нэрлэх, хүүхдийн эрхийн тухай ойлголт, эрх, үүрэг хариуцлагаа хэрэгжүүлэхгүй байхын сөрөг үр дагавар, өөрийн эрх үүргийн хэрэгжилтийг үнэлэх
			Нийгэм судлал VIII анги	Хүний эрх, эрх чөлөөний түүхэн эрх сурвалж, хүний эрхийн заяагдмал мөн чанарыг ойлгох, хүндэтгэх, хамгаалах, хүлээх хариуцлагыг тайлбарлах
			Нийгэм судлал IX анги	Хүний эрхийн төрөл, хэлбэр, ангилал, иргэний болон улс төрийн эрхийн ардчиллын үнэт зүйлс, иргэний эрх, үүргийн хариуцлага хүлээх зарчим, эрхээ хамгаалах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээхийн тулд хийх үйлдлийг суралцах
2.	Суурь боловсрол VII-IX анги	Жендэрийн тэгш байдал	Нийгэм судлал	Нийгмийн давхраа, угсаатан, жендэрийн тэгш бус байдлын шалтгаан, нөлөөллийг тодорхойлох, түүнийг хэрхэн бууруулах талаар үндэслэл, нотолгоо дэвшүүлэх
3.		Нөхөн үржихүй	Эрүүл мэнд VII анги	Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн үйл явцыг тайлбарлах, үерхэл нөхөрлөлийн ялгааг ойлгох, хүний эрхийн зөрчил, хууль бус үйлдлээс үүсэх үр дагаврыг тодорхойлох
			Эрүүл мэнд VIII анги	Хүйсийн, бэлгийн чиг баримжааны талаар, ялгаатай байдлыг хүлээн зөвшөөрөх, бэлгийн амьдрал, нөхөн үржихүйн эрүүл мэндтэй холбоотой үнэт зүйл, итгэл үнэмшил, хандлагын ялгаатай байдал, ач холбогдлыг ухаарах
			Эрүүл мэнд IX анги	
			Биологи IX анги	Амьд биеийн үржил, хөгжил, хүний эр, эм бэлгийн эсийн хөгжлийн үе шат, үр тогтолтын хөгжлийн талаар харьцуулалт хийх, тайлбарлах

1.	Бүрэн дунд боловсрол X-XII анги	Эрүүл мэнд	Эрүүл мэнд X анги	Хувийн хил хязгаарыг хүндэтгэх, бэлгийн зан үйлийн хэлбэрийг хууль тогтоомж, хүний эрхэд суурилан тайлбарлах, жендэрийн хэвшмэл ойлголтын талаарх хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн буруу ташаа мэдээллийг ялгах, тодорхойлох
			Эрүүл мэнд XI анги	Хүний эрх бэлгийн болон жендэрт суурилсан хүчирхийллийн тухай хууль, бодлогод дүн шинжилгээ хийх, сургууль, гэр, цахим, орчин, олон нийтийн газарт хүний эрхийн зөрчил, хүчирхийллийн эсрэг тэмцэхийн чухлыг ухаарах
			Эрүүл мэнд XII анги	Бэлгийн харилцаанд хосуудын хүлээх хариуцлага, бэлгийн амьдралтай холбоотой мэдлэг, үнэт зүйл, хандлагын талаарх ойлголт
2	Бүрэн дунд боловсрол X-XII анги	Гэр бүл төлөвлөлт, эцэг байх үүрэг хариуцлага	Эрүүл мэнд XII анги	Гэрлэлтийн сайн сайхан, бэрхшээлтэй зүйлсийг үнэлж, эрх, үүрэг хариуцлагыг тодорхойлж, хайр, тэвчээр, тэгш байдал, харилцан хүндэтгэл чухал болохыг таньж мэдэх
3		Гэр бүл төлөвлөлт, эцэг байх үүрэг хариуцлага	Эрүүл мэнд XII анги	Эцэг, эхийн үүрэг хариуцлагыг тодорхойлж, сайн эцэг, эх байх тухай өөрсдийн үнэт зүйлс, итгэл үнэмшлийн талаар тунгаан бодож, хүүхэдтэй болоход бэлэн болох нөхцөлийг үнэлэх

Гэр бүлийн боловсролоор дамжуулан олгогдох ёстой гэрлэлт, гэр бүлийн гишүүдийн эрх, үүрэг, хариуцлага, хүүхдээ хүмүүжүүлэх хамтын хариуцлага, хүүхдийн эрх, хамгаалал, гэр бүлийн харилцаа, үнэт зүйл, шийдвэр гаргалт зэрэг агуулга тусгагдаагүй байна.

Тохиолдол 4.13

...Манай ангид эрүүл мэндийн хичээл 7 дугаар ангиас хойш орж байгаа. 7-10 дугаар ангид бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, бэлгийн замаар дамжих халдвар, сэргийлэх арга, ХДХВ/ДОХ ба ялгаварлан гадуурхалт, бэлгийн амьдралтай холбоотой үнэт зүйл, хандлага, нийгмийн сүлжээ, аюулгүй ашиглах арга зам, бэлгийн амьдрал ба хэвлэл мэдээлэл, бэлгийн зан үйл ба хувь хүний сонголт, жирэмслэлтээс сэргийлэх арга хэрэгсэл, сонголт, зөвшилцөл, бэлгэвчийн зөв хэрэглээ, дотно харилцаан дахь эрх, үүрэг, хариуцлага гэх мэт хичээлүүдийг орсон. Одоогоор гэр бүлийн боловсролын хичээл ороогүй байна. Гэр бүлийн боловсролын талаарх мэдээллийг интернэтээс шаардлагатай үед авчирдаг. Гэр бүл төлөвлөлтийн талаарх зөвлөгөөг ээж ааваасаа авдаг. Манай сургуульд эрүүл мэндийн хичээлийг Биологийн багш мэргэжилтэй хүн заадаг.

(... Аймгийн 10 дугаар ангийн сурагчтай хийсэн ярилцлагын тэмдэглэлээс)

... Манай сургуульд гэр бүл төлөвлөлт, гэр бүлийн боловсролын талаар хичээл ордоггүй. Гэр бүлийн боловсролын талаарх мэдээллийг гэр бүлийн гишүүд, аав ээжээсээ илүү авдаг.

(... Аймгийн 9 дүгээр ангийн сурагчтай хийсэн ярилцлагын тэмдэглэлээс)

Үүнээс үзэхэд ЕБС-аас олгож буй хичээлийн хөтөлбөрөөр олгож буй сургалт нь гэр бүлийн тогтвортой харилцааны суурь болж, ирээдүйд хариуцлагатай эцэг байх төлөвшлийг бүрэн олгож чадахгүй байна.

Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжил, хамгааллын ерөнхий газрын мэдээллээр 2023 оны байдлаар 21 аймаг, нийслэл дүүргийн хэмжээнд гэр бүлд зөвлөгөө өгөх 4 төв, гэр бүлд зөвлөгөө өгөх 30 өрөөгөөр дамжуулан ганцаарчилсан, хосын, дэмжих бүлгийн сэтгэл зүйн болон эрх зүйн зөвлөгөө өгөх, эрүүл мэнд, сэтгэл засал, нийгмийн халамж, эрх зүйн тусламж, хүүхэд хамгааллын үйлчилгээнд холбон зуучлах үйлчилгээг хүргэж байна⁹³.

Хүснэгт 4.22 ХГБХХЕ-аас үзүүлж буй үйлчилгээний мэдээлэл⁹⁴

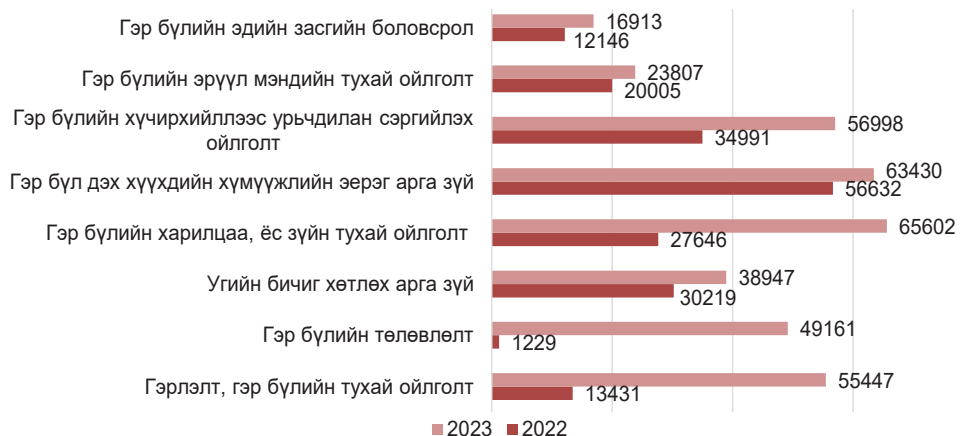
№	Үндсэн мэдээлэл	2020	2021	2022
1	Сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгөх өрөөний тоо, төвийн тоо	22	26	30
2	Төвөөр үйлчлүүлсэн иргэдийн тоо	30564	188100	343743
3	Ганцаарчилсан зөвлөгөө	6817	3627	3976
4	Бүлгийн зөвлөгөө	2052	2025	6750
5	Гэр бүлийн боловсрол олгох, хүүхэд хүмүүжлийн эерэг арга эзэмших сургалт, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд хамрагдсан	19576	182448	333017

⁹³ Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх 2020-2024 оны төлөвлөгөөний 2.5.8 дахь зорилтын 7 дугаар арга хэмжээ: "Гэр бүл, хүүхэд, залуучууд, ахмад настны хөгжлийн цогц төвүүдийг байгуулж, хүн амын бүлгүүдийн онцлогт нийцсэн хөгжлийн үйлчилгээ үзүүлэх орчныг бүрдүүлнэ".

⁹⁴ Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжил, хамгааллын ерөнхий газрын 2024.03.12-ны өдөр ирсэн 01/188 дугаар бичиг

Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих үйлчилгээ, гэр бүлийн боловсрол олгох, хүүхэд, хүмүүжлийн эерэг арга эзэмшүүлэх сургалт, урьдчилан сэргийлэх нөлөөллийн арга хэмжээнд 2022 онд нийт гэр бүлийн 36.4 хувийг хамруулжээ.

Бүдүүвч 4.21 Гэр бүлийн боловсрол олгох сургалтын 8 модуль, 24 сэдвийг түгээсэн байдал (хамрагдсан хүний тоогоор)⁹⁵

Гэр бүлийн боловсрол олгох сургалт, нөлөөллийн ажлыг 21 аймаг, нийслэл, дүүргийн харьяа газар, хэлтсүүдээр дамжуулан зохион байгуулж, тогтмолжуулснаас 2023 онд өмнөх оноос сургалтад хамрагдсан иргэдийн тоог 173.622 буюу 47.2 хувиар өсжээ.⁹⁶

Монголын гэр бүлийн харилцааны хэв шинж, өөрчлөлт судалгаанаас үзэхэд гэр бүлийн хувьд хамгийн хэрэгцээт үйлчилгээ нь өрхийн орлогыг нэмэгдүүлэх хэмээн 55.4 хувь, гэр бүлийн боловсрол олгох гэж 18.6 хувь, гэр бүлийн харилцааны зөвлөгөө өгөх гэж 12.5 хувь, сэтгэл заслын зөвлөгөө гэж 5.2 хувь нь тус тус хариулсан байна.⁹⁷

Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжил, хамгааллын ерөнхий газраас гэр бүлийн боловсрол олгож буй үйлчилгээ нь иргэд, гэр бүлд зайлшгүй хэрэгцээ шаардлагатай боловч тус байгууллага нь анхан шатанд нэгжгүй, бүтэцгүй байгаа нь иргэдийн эрэлт хэрэгцээг хангаж чадахгүй, хүртээмжгүй байна.

Боловсролын ерөнхий газрын Насан туршийн боловсролын хэлтэс нь 21 аймаг, 9 дүүрэг нийт 30 төвөөр дамжуулан иргэдэд бичиг үсгийн боловсрол, амьдрах ухааны боловсрол, гоо зүйн боловсрол, гэр бүлийн боловсрол, иргэний

⁹⁵ Мөн тэнд, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2019 оны а/122 дугаар тушаалаар "гэр бүлийн боловсрол олгох сургалтын хөтөлбөрийн бүтэц, агуулга"-ыг 8 модуль, 24 сэдвийн хүрээнд боловсруулан баталсан.

⁹⁶ ХГБХХЕГ-ын 2024 оны 03 дугаар сарын 12-ны өдрийн 01/188 дугаар албан бичиг

⁹⁷ ХНХЯ, ХНХСИ, "Монголын гэр бүлийн харилцааны хэв шинж, өөрчлөлт" судалгааны тайлан, УБ, 2019 он.

боловсрол, ёс суртахуун төлөвшлийн боловсрол гэсэн үндсэн 6 чиглэлийн хүрээнд боловсрол олгодог.

Тохиолдол 4.14

...Албан бус насан туршийн боловсролын төв нь аймгийн төвд 4 багш, сум бүрт 1 багш ажиллаж байна.

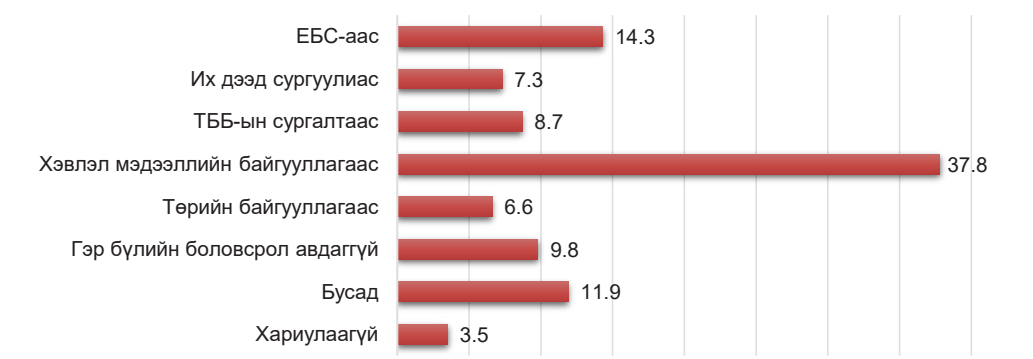
Албан бус насан туршийн боловсролын төв нь сумын хэмжээнд сургууль завсардсан иргэдэд бага, суурь боловсролыг дүйцсэн хөтөлбөрийн сургалтаар нөхөн эзэмшүүлэх, бичиг үсгийн боловсрол олгох, монгол бичгийн сургалт, амьдрах ухааны боловсрол олгох чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг. Гэр бүлийн боловсрол олгох хөтөлбөр батлахаар төсөл нь боловсруулагдаж байгаа. Хүний эрхийн боловсролын хүрээнд тусгайлсан хөтөлбөр байдаггүй. Багш нар өөрсдөө гарын авлага боловсруулан иргэдэд мэдээлэл хүргэдэг. Гэр бүлийн боловсролын сургалтын агуулгад гэр бүл төлөвлөлт, гэрлэлт залуу гэр бүл, дунд гэр бүл, ахмад гэр бүл сэдвийн хүрээнд гэрлэлтэд анхаарах, гэрлэлтэд зөв хандах, аз жаргалтай гэр бүл бий болгох, эцэг эх, эхнэр, нөхрийн үүрэг хариуцлага, үлгэр дуурайлал, гэр бүл ураг төрлийн харилцаа, гэр бүлийн хүчирхийлэл, өрхийн төсөв, гэр бүлийн санхүү зарцуулалт, гэр бүлийн амьдралын зохицол, салалтаас сэргийлэх агуулгуудаар сургалт ордог...

(...Аймгийн албан бус боловсролын төвийн захиралтай хийсэн ярилцлагаас)

Гэр бүлийн орчинд эцэг, эхийн зүгээс олгож буй гэр бүлийн боловсрол нь хүүхдийн бие даасан байдлыг хөгжүүлэх, зөв хүн болгон төлөвшүүлэх, ирээдүйд сайн эцэг, эх болгон хүмүүжүүлэх насан туршийн үүрэг, үлгэрлэл юм.

Комиссын судалгаанд оролцогчдын олонх нь хүүхдэд гэр бүлийн боловсрол олгох ёстой гэж үзэж буй хэдий ч 70.8 хувь нь хүүхдэд хариуцлагатай байх чадварыг сургууль, багш нар илүү олгох ёстой, 42.9 нь “хүүхдийг буруу зүйл хийвэл шийтгэх ёстой” гэсэн хандлагатай байгаа нь хүүхдийнхээ өмнө хүлээх эцэг, эх асран хамгаалагчийн үүрэг хариуцлага сул, хүүхдээ илүүтэйгээр сургууль, багш нарт даалгах хандлагатай байна. Энэ нь гэр бүлийн боловсролын талаар эцэг, эхийн боловсрол хангалтгүй, хүүхдээ хэрхэн хүмүүжүүлэх арга барилаа мэддэггүй байгаатай холбоотой байна. Иймд эцэг, эхэд хүүхэд хүмүүжлийн эерэг арга зүйг олгох нь чухал байна.

Бүдүүвч 4.22 Гэр бүлийн боловсролыг хаанаас авч байна вэ?⁹⁸

⁹⁸ ХЭҮК, “Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал” судалгаа, дүн шинжилгээний ажлын тайлан, УБ, 2023 он.

Комиссын судалгаанд оролцогчдын 37.8 хувь нь гэр бүлийн боловсролыг хэвлэл мэдээллийн байгууллагаас буюу цахим хэвлэл, телевиз, ФМ радио, сэтгүүл зэргээс авдгаа нэрлэсэн байгаа нь хамгийн өндөр хувийг эзэлж байна. Энд хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл нь иргэдэд түргэн шуурхай хүрэх хэдий ч хэр үнэн зөв нотолгоонд суурилсан мэдээлэл авч буйг бас анхаарах шаардлагатай. Иймд гэр бүлийн боловсрол олгох үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх, мэргэжлийн байгууллагууд хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулан зөв мэдлэг ойлголт, сургалт сурталчилгаа зохион байгуулах нь үр дүнтэй байна.

Бүдүүвч 4.23 Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэрийн эрх тэгш байдал, хүний эрхийг хангахад төр засгийн зүгээс хийх үйл ажиллагаанд өгөх санал⁹⁹

Комиссын судалгаагаар Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулиар гэр бүлийн харилцаан дахь жендэрийн эрх тэгш байдлын баталгааг бүрдүүлэхэд төр засгийн зүгээс судалгаанд оролцогчдын хамгийн ихээр хүсэж буй асуудал бол гэр бүлийн боловсрол олгох нөхцөл боломж, дэмжлэг, гэр бүлд чиглэсэн үйлчилгээг хөгжүүлэх, сайжруулах, боловсронгуй болгох, ач холбогдол өгч ажиллахыг хүссэн байгааг анхаарах шаардлагатай байна.

Иймд гэр бүлийн боловсрол олгох төр ба иргэний нийгмийн оролцоо бүхий тогтолцоог тодорхой болгож, нэгдсэн удирдлагаар хангах үүргийг боловсролын болон нийгмийн хамгааллын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллагад хариуцуулах нь зүйтэй байна. Мөн ЕБС -ийн "эрүүл мэнд", "нийгэм судлал"-ийн хичээлээр болон насан туршийн боловсролын хөтөлбөрийн хүрээнд олгож буй хичээлүүдийн агуулгыг эргэн харж сайжруулах, боловсролын бүх шатны байгууллагад гэр бүлийн боловсрол олгох, мэргэжлийн багш бэлтгэх нь зүйтэй байна.

⁹⁹ Мөн тэнд.

4.3 ГЭР БҮЛИЙН ХЭВ МАЯГ БА ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЗАРИМ АСУУДАЛ

Монгол Улсын Гэр бүлийн тухай хуульд гэр бүлийг гэрлэлтийн үр дүнд буй болсон, эд хөрөнгийн бус амины болон эд хөрөнгийн эрх, үүргээр холбогдсон хамтын амьдрал бүхий гэр бүлийн гишүүд гэж тухайлан заасан. Социологийн шинжлэх ухаанд гэр бүл гэдэг ухагдахууныг гэрлэлт, үрчлэлт, цусан төрлийн холбоогоор холбогдож, харилцан үүрэг хүлээж, туслалцан дэмждэг, нэгдмэл ахуй амьдралтай бүлэг хүмүүсийн нэгдэл хэмээн тайлбарладаг¹⁰⁰.

“Монголын гэр бүлийн харилцааны хэв шинжийн өөрчлөлт” судалгаанаас харахад гэр бүлүүд төрөөс хүсэж буй нийтлэг зүйлийг харахад ажлын байраар хангаж, орлого нэмэгдүүлэх, дөрвөн гэр бүл тутмын нэг нь залуу гэр бүлийг орон сууцтай болоход чиглэсэн дэмжлэгийг төрийн нэн тэргүүний зорилт болгон хэрэгжүүлэх, гэр бүлийн гишүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн асуудлыг шийдвэрлэснээр гэр бүлийн харилцаа сайжирч, улмаар согтууруулах ундааны хэрэглээ буурна хэмээн үзжээ.

Монгол Улсын Засгийн газраас гэр бүлийг дэмжих чиглэлээр тодорхой арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал,

Хүн ам, гэр бүл, залуучууд, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн зэрэг хүн амын зорилтот бүлгийн хөгжлийн асуудлаар тус бүр төрөөс баримтлах бодлого, хөтөлбөрүүд хэрэгжиж байсныг Засгийн газрын 2021 оны 10 дугаар сарын 13-ны өдрийн 314 дүгээр тогтоолоор хүчингүйд тооцож, хүн ам, гэр бүл, хүүхэд, залуучууд, эмэгтэйчүүд зэрэг нийгмийн бусад бүлгийн хөгжил, хамгаалалтай холбоотой бодлогын асуудлыг тусгасан “Нийгмийн хөгжлийн зорилтот хөтөлбөр”-ийг боловсруулан Засгийн газраас УИХ-д хэлэлцүүлэхээр өргөн барьсан.¹⁰¹

Мөн залуу гэр бүлүүд, бага насны хүүхэдтэй ээжүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих чиглэлээр ажилгүй иргэдийг ажил олгогчоос ирүүлсэн ажлын байранд зуучлах, хөдөлмөр эрхлэлтийн сургалтад хамруулах, жижиг зээл олгосноор ажлын байр шинээр бий болгох, ажлын байрыг хадгалах, нийтийг хамарсан ажил зохион байгуулж ажилгүй иргэдийг түр ба байнгын, улирлын ажлын байраар хангах, нэг жилээс дээш хугацаагаар бүртгэлтэй байсан ажилгүй иргэд, зорилтот бүлгийн иргэдийг ажлын байраар хангасан ажил ажил олгогчийг дэмжих зэрэг үйлчилгээ, арга хэмжээг төсөл, хөтөлбөр хэлбэрээр хэрэгжүүлж байна.¹⁰²

¹⁰⁰ ХНХЯ, ХНХСИ, “Монголын гэр бүлийн харилцааны хэв шинж, өөрчлөлт” судалгааны тайлан, УБ, 2019 он, 24 дэх тал

¹⁰¹ ХНХЯ-ны 2024 оны 02 дугаар сарын 19-ний өдрийн 02/417 дугаар албан бичиг.

¹⁰² Мөн тэнд.

Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд 2021 онд 9339 иргэн хамрагдаж, 772,913,080 төгрөг зарцуулж 6660 иргэн ажлын байраар хангагдсан, 2022 онд 24353 иргэн хамрагдаж, 1,247,093,721.0 төгрөг зарцуулж, 8656 ажлын байр бий болсон, Эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хөтөлбөрийн хүрээнд 2022 онд 3372 иргэн хамрагдаж 618,228,325 төгрөгийг зарцуулж 556 ажлын байр бий болсон.

ҮСХ-ны дарга, ХНХ-ын сайдын хамтран баталсан “Орлогыг орлуулан тооцох аргаар өрхийн амьжиргааны түвшинг тодорхойлох аргачлал”-ын дагуу өрхийн амьжиргааны түвшний үнэлгээгээр доогуур нийгмийн халамжийн дэмжлэг туслалцаа зайлшгүй шаардлагатай өрхийн гишүүн-иргэнийг хамруулж сар бүр том хүнд 16000, хүүхдэд 8000 төгрөгийг олгож байна. Хүнсний эрхийн бичгийн үйлчилгээнд 2021-2023 онд 73074 өрхийн 389,889 иргэнд 66.3 тэрбум төгрөгийг нийгмийн халамжийн сангаас зарцуулсан байна.

Мөн иргэдийг орон сууцжуулах бодлогын хүрээнд түрээсийн орон сууц, ипотекийн зээл, зээлийн батлан даалтын сангийн үйл ажиллагаа болон Барилга хот байгуулалтын сайд, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2023 оны 07 дугаар сарын 06-ны өдрийн 164/А/102 дугаар тушаалаар “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний орон сууцаар хангахад дэмжлэг үзүүлэх” хөтөлбөрийг батлан хэрэгжүүлж байна.

Хүүхэд харах үйлчилгээний хүрээнд улсын төсвөөс 2022 онд 176 хүүхэд харах төвд 454 хүүхэд харагч ажиллаж 2200 хүүхдийг хамруулан 2.174 сая төгрөгийг, 2023 онд 142 хүүхэд харах төвд 356 хүүхэд харагч ажиллаж 1651 хүүхдийг хамруулан 1510.4 сая төгрөгийг зарцуулсан гэх мэт арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлжээ.

Төрийн зүгээс зорилтот бүлгүүд болон иргэдэд зориулсан нийгмийн хамгаалал, эдийн засгийн хөшүүрэг бүхий дээрх арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлэн тодорхой төсвийг зарцуулж буй ч гэр бүлд чиглэсэн нэгдсэн бодлого, төлөвлөлт, хамтын ажиллагаа, салбар хоорондын уялдаа холбоо хангалтгүй, үр дүн харагдахгүй байна.

Иймд гэр бүлийн харилцаанд гарч буй өөрчлөлт, шинэчлэлтийн талаарх нөхцөл байдалд үндэслэн төрөөс гэр бүлийн талаар авч хэрэгжүүлж буй бодлого, арга хэмжээгээ орчин цагийн чиг хандлага, гэр бүлийн ялгаатай хэв шинж, онцлог хэрэгцээнд нийцүүлэн өөрчилж, хөдөлмөр эрхлэлт, эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгаалал, орон байр зэрэг гэр бүлийн хөгжил, хамгааллыг дэмжсэн арга хэмжээнүүдийг цогцоор тусгаж салбар дундын уялдаа холбоог хангасан гэр бүлд чиглэсэн бодлого гаргаж, хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Орчин үед дэлхий дахинд эдийн засаг, нийгмийн тогтолцоонд бий болж буй өөрчлөлттэй холбоотойгоор гэр бүлийн бүтэц, хэв маяг өөрчлөгдөж энэ нь манай улсад мөн илэрч байна.

Бүдүүвч 4.24 Гэр бүлийн хэв маягт гарч буй өөрчлөлтийн талаар¹⁰³

Дээрхээс харвал ганц бие амьдрал ихсэж байна гэж 26 хувь, олон соёл гэр бүл бий болсон гэж 21 хувь, хамтран амьдрах гэж 15 хувь гэрлэх хүсэлгүй байна гэж 10 хувь хариулснаас үзэхэд өнөөгийн залуучуудын гэрлэлт, гэр бүлийн асуудалд хандах хандлага өөрчлөгдөн бий болж буй гэр бүлийн олон хэв маягийг хүлээн зөвшөөрч буй дүр зураг ажиглагдаж байна.

Монгол Улсад гэр бүлийн бүтцийн хувьд дараах хэв маягууд байна. Тухайлбал,

Дан гэр бүл:

Эцэг эх, тэдний халамжид буй хүүхдүүдээс бүрдэх гэр бүлийг дан өрх гэнэ.¹⁰⁴ Монгол Улсын 2020 оны Хүн ам, орон сууцны тооллогоор дан өрх 536309, үүнээс нийслэлд 339917, орон нутагт 196393 өрх тоологдсон байна.

Нийт өрхийн 59.8 хувь нь дан өрх, 2010 оны тооллогын дүнгээс дан өрх 91.3 мянга буюу 20.5 хувиар өссөн байна. Өөрөөр хэлбэл, 10 өрх тутмын 6 нь ам бүлээрээ буюу эхнэр, нөхөр, хүүхэд гэсэн бүтэцтэй дан өрх байна.

Эдгээр дан өрхөд үүсэж буй гэр бүлийн зөрчил, маргааны шалтгааныг эрэмбэлвэл санхүүгээс үүдэлтэй 41.4 хувь, согтууруулах ундааны хэрэглээнээс 15.7 хувь, хүүхдийн асуудлаар 15.3 хувь, өр зээл 13.9 хувь, үзэл бодлын зөрчлөөс 11 хувь гэж хариулжээ. Үүсэж байгаа зөрчил, маргааныг гэр бүлийн гишүүдээр нь харьцуулахад ихэвчлэн эхнэр, нөхрийн хооронд 79.9 хувь, эцэг, эх болон хүүхдүүд хооронд 19.1 хувь, хадам, хүргэн бэрүүдийн хооронд 7.1 хувь

¹⁰³ ХЭҮК, "Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал", судалгаа, шинжилгээний тайлан, УБ, 2023 он, 119 дэх тал

¹⁰⁴ Н.Смелзер, "Социологи", УБ, 2001 он, 295 дахь тал.

зонхилж байна.¹⁰⁵

Бүдүүвч 4.25 Зөрчил, маргааны шалтгаан, хувиар

Энэ нь гэр бүлийн зөрчил, маргааны шалтгааны эхэнд санхүүгийн асуудал орж, гэр бүлийн гишүүдээр нь харьцуулахад эхнэр, нөхөр хоорондын маргаан илүү зонхилж байгаа боловч тэдний зөрчил, маргаан гэр бүлийн бусад гишүүд, хүүхэд, эмээ, өвөө нарт давхар нөлөөлдөг байна.

Иймд гэр бүлийн харилцаанд ажилгүйдэл, цалин орлогын хүртээмжгүй байдал, эдийн засгийн нөхцөл байдал илүү нөлөөлж байна.

Дан гэр бүлийн тухайд гэр бүлийн тогтвортой байдал, орон байр, архидалт, үнийн өсөлт, ажилгүйдэл, зээл, төрийн үйлчилгээ, хосуудын хувийн зан байдал, харилцаа, нийгмийн таагүй байдал, хэрүүл маргаан, хүүхдийн асуудал зэргээс зөрчил үүсэж байна. Мөн тэднийг хөдөлмөр эрхлэх боломжоор хангах, орон байрны дэмжлэг үзүүлэх, архидалтыг бууруулах, орлого нэмэгдүүлэх, хүүхдийн боловсролыг дэмжих, сэтгэл зүйн үйлчилгээ үзүүлэх зэрэг олон талт ажлыг төрөөс зохион байгуулах шаардлагатай байна.

Нийлмэл гэр бүл:

Гурав эсвэл түүнээс олон үеийнхэн нэг орон гэрт амьдардаг гэр бүлийг нийлмэл өрх гэж үздэг.¹⁰⁶ Монгол Улсад нийлмэл өрх нийт 203317 байхаас 161388 нь нийслэлд 141929 нь орон нутагт байна.¹⁰⁷ Нийт өрхийн 22.7 хувь нь нийлмэл гэр бүл, тэдгээр гэр бүлийн ам бүлийн дундаж тоо улсын хэмжээнд 4.6 хувь байна.¹⁰⁸

¹⁰⁵ ХНХЯ, ХНХСИ, “Монголын гэр бүлийн харилцааны хэв шинж, өөрчлөлт” судалгааны тайлан, УБ, 2019 он.

¹⁰⁶ А.Гидденс, “Социологи”. УБ., 2006. 316 дахь тал.

¹⁰⁷ ҮСХ, Монгол Улсын Хүн ам орон сууцны тооллого “Өрх, гэр бүлийн байдал” сэдэвчилсэн судалгаа. УБ, 2021 он, 28 дахь тал.

¹⁰⁸ ҮХС, Монгол Улсын Хүн ам орон сууцны тооллого “Өрх, гэр бүлийн байдал” сэдэвчилсэн судалгаа. УБ, 2021 он, 33 дахь тал.

Нийлмэл гэр бүл буюу эцэг, эх, ах дүүс, садан төрлөөрөө амьдарч байгаа өрхийн тоо хотод орон нутгаас 2 дахин их байгаа нь нийслэлд суралцах болон бусад шалтгаанаар ирсэн хүмүүс нөлөөлж¹⁰⁹ залуу гэр бүлүүдийн 56.8 хувь нь өөрийн орон гэргүй, 19.8 хувь бие даан амьдрах чадваргүй улмаас эцэг эхтэйгээ хамт амьдарч байгаа нь гол шалтгаан болж байна.¹¹⁰

Тохиолдол 4.15

...Манай гэр бүл тодорхой хугацаанд хадмуудын хамтаар амьдарсан. Тухайн үед хадмууд юу идэх, юу өмсөхийг зааж, улмаар маргаан их гарч, нөхөр бид хоёрын харилцаанд сөрөг нөлөө үзүүлсэн. Тусдаа амьдарч эхэлснээс хойш харилцаа сайжирсан... ихэвчлэн өрхийн төсөв тодорхой бус, хүрэлцдэггүйн улмаас өрхийн санхүүгээ зарцуулахад зөрчил үүсдэг...

(... Дүүргийн иргэнтэй хийсэн ярилцлагаас)

Энэ төрлийн гэр бүл нь өөрийн орон гэргүй, санхүүгийн чадавх сул, бие даан амьдрах чадваргүй, эцэг эхээ асрах, шилжилт хөдөлгөөн зэрэг асуудлаас үүдэн нийлмэл гэр бүл үүсгэн амьдарч байна. Эдгээр гэр бүлд санхүүгийн ойлгомжгүй байдал, үзэл бодлын зөрүүтэй байдал, архидалт, ажилгүйдлээс үүдэлтэй мөн эцэг эх, садан төрөл зэргээс улбаалсан үл ойлголцол, зөрчил, асуудал ихээхэн гардаг байна.

Иймд бие даан амьдрах чадварыг нэмэгдүүлэх, эдийн засаг, санхүүгийн олон талт эх үүсвэрийг бий болгож, дангаараа гэр бүл болж амьдрах боломжийг бүрдүүлэх нь нийлмэл гэр бүлүүдэд гарч буй асуудлыг бууруулахад ач холбогдолтой юм.

Өрөөсгөл гэр бүл:

Эцэг, эхийн аль нэг нь хамт амьдардаггүй өрхийг өрөөсгөл өрх гэнэ. Өрөөсгөл гэр бүлийг өрх толгойлсон ганц бие эцэг, эхчүүдтэй гэр бүлүүд бүрдүүлж байна. Үүнд гэрлэлт цуцалсан болон бэлэвсэн гэр бүлүүд хамаарна.

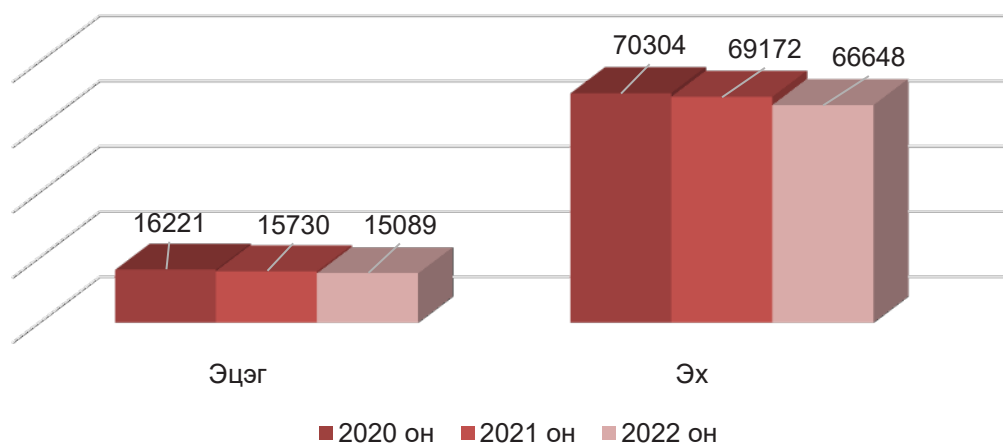
Комиссын судалгаанаас үзэхэд өрх толгойлсон ганц бие эхийн тоо сүүлийн 3 жилийн байдлаар буурсан үзүүлэлттэй хэдий ч өрх толгойлсон эцгээс 76.9-77.3 хувиар илүү байна.¹¹¹

¹⁰⁹ МУИС-ийн ЭЗС-ийн Статистикийн тэнхим, Өрх, гэр бүлийн байдал: Хүн ам, орон сууцны 2010 оны тооллогын үр дүнгээр бэлтгэсэн сэдэвчилсэн судалгаа. УБ, 2010 он, 25 дахь тал.

¹¹⁰ ЖҮХ, Монгол Улсын жендэрийн нөхцөл байдлын дүн шинжилгээ: 2005 оноос өнөөг хүртэлх ололт амжилт ба сорилт, сургамж. УБ, 2020 он, 38 дахь тал.

¹¹¹ ХЗҮК, "Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал" судалгаа, УБ, 2023 он, 24 дахь тал.

Бүдүүвч 4.26 Өрх толгойлсон ганц бие эцэг, эх¹¹²

Гэрлэлтээ цуцлуулж байгаа хосуудын асуудал гэр бүлийн харилцаанд гарч буй нийгмийн шинжтэй хүндрэлтэй асуудлын нэг бөгөөд гэр бүл цуцлалтын гол хохирогч нь хүүхэд болж байгааг анхаарч, бодлогын түвшинд тухайн асуудлыг зохицуулах шаардлага үүсэж байна.¹¹³

Мөн судалгаанд хамрагдсан оролцогчдоос гэрлэлт цуцлалттай холбоотой гардаг хүний эрхийн зөрчлийн талаар ээжийн талд шийдэгддэг, хүйсийн харилцаа зөрчигддөг, өөртөө итгэх итгэл буурдаг, хүүхдээ үл хайхардаг, хардалт, боловсролоор дээрэлхэх, хүүхдийн эрхийн зөрчил, сэтгэл санааны болон эдийн засгийн байдал доройтдог зэрэг асуудлуудыг дурджээ.

Тохиолдол 4.16

...гэр бүлийн хүчирхийлэлд олон жил байж, хүчирхийлэгчээс салсан олон тохиолдол байдаг, харин эцэст нь өрх толгойлсон эцэг, эх болдог бөгөөд эдгээр хүмүүст төрөөс тусламж, дэмжлэгийг хүүхдийн тоо, насыг харгалзан өгч байгаад гомдолтой байна. Хүчирхийллээс ангижран холдож байгаа эмэгтэйчүүд өөрийн гэр оронгүй, түрээсийн байранд амьдарч, хүүхэд харах хүнгүйгээс ажил хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй санхүүгийн хүндрэлтэй байдалд байна...

(ХЭҮК-т ирүүлсэн гомдлоос)

Өрөөсгөл гэр бүлд санхүүгийн хүндрэл, хүүхэдтэй холбоотой нийтлэг тулгамдсан асуудал байна. Бэлэвсэн гэр бүлийн тухайд ихэвчлэн эмэгтэйчүүд энэ гэр бүлийг тэргүүлж байгаа бөгөөд тэдэнд санхүү, ажилгүйдэл, орон байр, сэтгэл санаа, хүүхэд хүмүүжлийн асуудлууд тулгамдаж байна. Бэлэвсэн эрэгтэйчүүдийн тухайд архидалт, ажилгүйдэл, үнийн өсөлт, нийгмийн байдал зэргээс үүдэлтэй асуудал нийтлэг гардаг байна.

¹¹² ХЭҮК, "Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал" судалгаа, УБ, 2023 он, 24 дахь тал.

¹¹³ ХЭҮК, "Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал" судалгаа, УБ, 2023 он, 26 дахь тал.

Залуу гэр бүл:

Эх, хүүхдэд тэтгэмж олгох, хүүхэд, эх, гэр бүлд мөнгөн тусламж үзүүлэх тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.4 дэх заалтад залуу гэр бүл гэж нөхөр, эхнэрийн аль аль нь 35 хүртэлх насны гэрлэгчдийг хэлнэ хэмээн заасан. 2020 оны Хүн ам, орон сууцны тооллогоор 15-34 насны гэрлэсэн хүн амын 27.3 хувь нь эрэгтэй, 31.6 хувь нь эмэгтэй байна.

Монгол гэр бүлийн бүтэц хэв маяг, харилцааны онцлог, тулгамдаж буй асуудал судалгаанаас харахад өнөөгийн залуучуудын нийтлэг асуудал нь гэр бүлийн амьдралын бэлтгэл тийм ч сайнгүй дунд зэрэг гэж 52.5 хувь, муу гэж 25.6 хувь нь хариулсан бол мөн амьдралын туршлага бага байдагтай холбоотойгоор ихэвчлэн хадам эцэг, хүргэн бэрүүдтэйгээ зөрчилдөх нь их байна. Ялангуяа оюутан, хөгжлийн бэрхшээлтэй, бага орлоготой, орон байргүй, ажилгүй залуучуудын гэр бүлд энэ зөрчил нь илүү дарамт болж байна.

Мөн судалгаагаар гэр бүл цуцлалтын 38 хувийг гэрлэснээс хойш 6-7 жилийн дотор салж буй залуу гэр бүл эзэлж байгаа нь гэр бүлийн амьдралын эхний үеүдийг залуучууд тэр бүр даван туулж чаддаггүй байгаа нь харагдаж байна.¹¹⁴

Залуу гэр бүлийн хувьд гэрлэлт цуцлах шалтгаан нь нэг нэгэндээ итгэх итгэлгүй, хөндлөнгийн зарим нөлөөллөөс болж бие биеийгээ буруугаар ойлгох, итгэл нь алдрах, архи дарс, зугаа цэнгэлээс болж зайлшгүй буюу албан хүчээр (хүсээгүй жирэмслэлт, санамсаргүй зугаацах байдлаар үүсгэсэн) бэлгийн харьцаа, төлөвлөөгүй гэр бүлийн асуудал үүсдэг, гэр бүлийг бүрдүүлэхдээ сэтгэл хөдлөлөөр хайхрамжгүй хандаж, төлөвлөгөөгүй гэрлэж байгаа¹¹⁵ талаар “Залуу гэр бүлд тулгамдаж буй асуудал, хэрэгцээ үйлчилгээ” судалгаанд дүгнэсэн байна.

Тохиолдол 4.17

...Үндсэн 5-6 асуудлаас болж хүмүүс гэрлэлтээ цуцлуулахаар орж ирдэг. Хамгийн эхэнд архи, согтууруулах ундааны хэрэглээ. Хоёрдугаарт, гэр бүлээс гадуурх харилцааны улмаас үүссэн маргаан, гомдол маш их. Бас үзэл бодол таардаггүй гэх мэт аар саархан асуудлаас болж гэрлэлтээ цуцлуулах залуус нэмэгдсэн. Ер нь гэрлэлтээ цуглуулахаар орж ирж байгаа хүмүүсийн 70 орчим хувь нь залуучууд буюу 20-35 насныхан байна...

(Иргэний хэргийн анхан шатны шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлагчтай хийсэн ярилцлагаас)

Үүнээс үзэхэд залуу гэр бүлүүд эд санхүүгийн хувьд бие дааж амжаагүй, хүүхэд асрах, амьдрах орон сууцтай болох, хөдөлмөр эрхлэх хэрэгцээ

¹¹⁴ Б.Оюун-Эрдэнэ. “Монгол гэр бүлийн бүтэц хэв маяг, харилцааны онцлог, тулгамдаж буй асуудал” судалгаа, УБ, 2012 он, 41 дэх тал.

¹¹⁵ Дундговь аймгийн гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар, “Залуу гэр бүлд тулгамдаж буй асуудал, хэрэгцээ үйлчилгээ” УБ, 2022 он, 26 дахь тал.

шаардлага үүссэн, харилцааны хувьд нэлээд тогтворгүй үе байдаг нь бусад насны гэр бүлүүдээс ялгарах шинж нь болж байна.

Дэлхийн ихэнх улс орны гэр бүлийн бодлогод залуу гэр бүлийн дэмжлэг томоохон байр суурийг эзэлдэг. Төрөөс залуу гэр бүлийг ажил орлоготой байх тал дээр голлон анхаарах шаардлагатай байна. Залуу гэр бүлд чиглэсэн дэмжлэг хэрэгжүүлснээр гэр бүлд үүсэх олон сөрөг асуудлаас урьдчилан сэргийлэх боломжтой.

Дунд насны гэр бүл:

Дунд насны гэр бүлд хосуудын нас 35-55, хүүхдүүд нь 10-25 настай байдаг.¹¹⁶ Хүн амын 35-55 насны гэрлэсэн хүн амын 52.0 хувь нь эрэгтэй, 50.3 хувь нь эмэгтэй байна.¹¹⁷

Залуу гэр бүлтэй харьцуулахад харьцангуй тогтвортой бөгөөд амьдралын мөчлөгийн хувьд тодорхой хугацаанд хамт амьдарсан гэр бүлүүд байдаг учраас гэр бүлийн харилцаатай холбоотой асуудлууд бага гардаг. Гэсэн хэдий ч энэ насныхны бие махбод, сэтгэл зүйн өөрчлөлт, нийгмийн олон өөрчлөлтүүд хавсарч нөлөөлдөг тул гэр бүлийн харилцаанд гэр бүлээ хууран мэхлэх, хүүхдүүдтэйгээ зөрчилдөх, амьдралын эргэлт хийх зэрэг байдлаас улбаатай асуудлууд нийтлэг илэрдэг байна.

Ахмад насны гэр бүл:

Хүн ам, орон сууцны 2020 оны тооллогоор 55-аас дээш насны гэрлэсэн хүн амын 20.7 хувь нь эрэгтэй, 18.1 хувь нь эмэгтэй, нийт өндөр настан тэргүүлэгчтэй өрхийн бүтцийн хувьд авч үзвэл дан өрх 40.6 хувийг эзэлж, нийлмэл өрх 32, ганц бие өрх 25.4, холимог өрх 2 хувийг эзэлж байна.¹¹⁸

Ахмад настны гэр бүл залуучууд болон дунд насны гэр бүлээс нэлээд ялгаатай. Огт гэр бүл болоогүй ахмадууд цөөн бөгөөд бэлэвсэн ахмадын тоо өндөр байдаг онцлогтой.¹¹⁹

Хүн ам, орон сууцны 2020 оны тооллогын дүнгээр 60, түүнээс дээш насны эрэгтэй хүн амын 2.6 хувь нь огт гэрлээгүй байна. Мөн өндөр настай эрэгтэй хүн амын 13.2 хувь нь бэлэвсэн байгаа бол өндөр настан эмэгтэйчүүдийн 44.9 хувь нь бэлэвсэн байна. Мөн нас ахих тусам бэлэвсэн өндөр настнуудын эзлэх хувь нэмэгдэж байгаа бөгөөд ялангуяа 70, түүнээс дээш настай эмэгтэйчүүдийн дийлэнх нь бэлэвсэн байгаа нь эрэгтэйчүүд болон эмэгтэйчүүдийн дундаж

¹¹⁶ Б.Оюун-Эрдэнэ, "Монгол гэр бүлийн бүтэц хэв маяг, харилцааны онцлог, тулгамдаж буй асуудал" судалгаа, УБ, 2012 он.

¹¹⁷ УСХ, Хүн ам, орон сууцны 2020 оны улсын ээлжит тооллогын нэгдсэн дүн, УБ, 2020 он, 112 дахь тал.

¹¹⁸ ХЭҮК, Улаанбаатар хотын гэр хороололд амьдарч буй ахмад настны эрх, хамгаалал судалгааны тайлан, УБ, 2023 он.

¹¹⁹ Ахмад настны социаль асуудал: Үр дагавар, төлөв хандлага, УБ, 2022 он.

наслалтын зөрүү өндөр байдагтай холбоотой юм.¹²⁰

Тохиолдол 4.18

...Би 3 хүүхэдтэй. Нэг охиныдоо байдаг. Тэд нар маань ажил ихтэй дээр нь өөр өөрсдийн амьдралтай болохоор бараг уулзаж чадахгүй, хааяа нэг утсаар ярьдаг. Үнэндээ их ганцаарддаг. Муу өвгөн маань байсан бол ингэхгүй байх гэж боддог. Хааяа найз нөхөдтэйгээ утсаар ярьж сэтгэлээ хуваалцдаг. Ядаж байхад гэр хороололд гарья гэхээр гарах ч газар байхгүй өдөржингөө хашаандаа тормойгоод ганцаараа сууж байна даа...

(...Дүүргийн ахмад настантай хийсэн ярилцлагаас)

Комиссын “Улаанбаатар хотын гэр хороололд амьдарч буй ахмад настны эрх, хамгаалал” судалгаанд “Ахмад настнуудын гэр бүлд залуу гэр бүлүүдэд тохиолдох бэрхшээлээс өөр асуудал болох гэр хороололд амьдарч буй ахмад настнуудын 64 хувь нь ганцаарддаг, хэн нэгэнтэй сэтгэлээ хуваалцах хэрэгцээ байна гэж хариулжээ.¹²¹ Ганцаардалд нөлөөлж буй нэг хүчин зүйлс нь нас өндөр болсон юм чинь үр хүүхэд ач зээгээ хараад гэртээ байх ёстой гэх нийгмийн хандлага, нөгөө талаар эрэгтэйчүүдийн дундаж наслалт бага байгаатай холбоотой хань ижлээ эрт алдах, мөн үр хүүхдүүд нь төдийлөн цаг зав гаргадаггүй байдал нөлөөлж байна.

Мөн судалгааны дүнгээс сүүлийн 3 жилийн байдлаар гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас эрүүгийн гэмт хэрэгт 187, зөрчлийн хэрэгт 2358 ахмад настан өртөж хохирсон байх ба 87 хувь нь эмэгтэйчүүд байжээ. Тэд үл хайхрах, хүчирхийлэлд өртөх, тэтгэвэр тэтгэмжийг нь үр хүүхэд нь барьцаалж зээл авах зэрэг асуудалд өртөж байна. Тэдний 58.3 хувь тэтгэвэр, тэтгэмжийн мөнгөөрөө амьдарч, түүнийгээ ихэвчлэн өдөр тутмын хэрэглээнд 28.7 хувь, эрүүл мэнддээ 20.4 хувь нь зарцуулдаг байна.

Комиссын судалгаагаар ахмад настнуудын өрхийн орлогын хүрэлцээтэй байдлыг авч үзэхэд 52.4 хувь буюу 2 ахмад настны нэг нь өдөр тутмын суурь хэрэгцээнд ч орлого хүрэлцдэггүй (хоол, хүнс гэх мэт), 40.5 хувь нь өдөр тутмын суурь хэрэгцээндээ дөнгөж л хүрдэг гэж хариулсан байна.¹²²

Иймд ахмадууд хамтдаа байх, чөлөөт цагаа үр дүнтэй өнгөрүүлэх, бие болоод сэтгэл зүйгээ эрүүл байлгахад нь туслах зорилго бүхий төрөл бүрийн үйлчилгээг бий болгох, тэднийг хүчирхийллээс хамгаалах, хөдөлмөр эрхлэх, хөгжих, орлогоо нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн үйл ажиллагаа, арга хэмжээг нэмэгдүүлэх нь зүйтэй байна.

¹²⁰ УСХ, “Өндөр настан” сэдэвчилсэн судалгаа, УБ, 2020 он, 29 дэх тал.

¹²¹ Монгол Улс дахь Хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл, УБ хот, 2023 он, 424 дэх тал

¹²² Монгол Улс дахь Хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл, УБ хот, 2023 он, 364 дахь тал.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй гишүүнтэй гэр бүл:

2020 оны Хүн ам, орон сууцны тооллогоор хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд 106.4 мянга болж 2010 оны тооллогоос 1.6 дахин буурч, суурин хүн амын 3.3 хувийг эзэлж байна.¹²³ 20-49 насныхны хувьд гэр бүлийн хосууд хоёул хөгжлийн бэрхшээлтэй гэр бүл 1782 байна¹²⁴.

Хосуудын хөгжлийн бэрхшээлийн төрлийг хот, орон нутгийн ялгавартайгаар авч үзэхэд харааны, сэтгэцийн болон бусад төрөл нь хөдөөд өндөр хувьтай, хэл ярианы болон сонсголын бэрхшээлтэй гэсэн төрөл нь нийслэлд өндөр хувьтай байна¹²⁵. Хөгжлийн бэрхшээлийн төрлөөс шалтгаалан хосууд хоёулаа хөгжлийн бэрхшээлтэй байх тохиолдол элбэг байгаа нь гэр бүлийн харилцаанд сөргөөр нөлөөлөхгүй боловч нийгмийн харилцаанд оролцохдоо бусдын дэмжлэг туслалцаа авах шаардлага үүсэх, эмчилгээний зардлаас үүдэлтэй санхүүгийн хүндрэл тулгарах, ажил хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байх зэрэг асуудлууд байна.

Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй гишүүнтэй гэр бүлийн хувьд тулгуур эрхтний болон бусад бэрхшээлийн улмаас байнгын асаргаа шаардлагатай учир гэр бүлийн 1 гишүүн ажил, хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байх ядууралд өртөх, асарч буй хүний хувьд сэтгэл зүйн болон бие махбодын хувьд гэмтэх зэрэг хүний эрхийн тулгамдсан асуудлууд гардаг. Харин жил бүр олдмол болон төрөлхийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тоо өсөж байгаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй гэр бүлийн тоо өсөхөд нөлөөлж байна.

Тохиолдол 4.19

...Би 4 хүүхэдтэй манай бага хүү 13 настай хөгжлийн бэрхшээлтэй. Манай гэр бүлийн хувьд би ямар ч ажил хийх боломжгүй нөхөр л хөдөө гадуур ажил хийж бид чадан ядан амьдардаг, миний хүү уналт таталттай, их хүнд өвддөг, хүүхдийн мөнгө, тэтгэмж мөнгө хаана ч хүрдэггүй, хүү сургуульд явж чаддаггүй хүнд хэлбэрийн бэрхшээлтэй хүүхэд, миний хувьд ажил хийх ямар ч боломж байхгүй нөхөртэй тус нэмэр больё гэж боддог боловч чаддаггүй, хүүг ах эгч заримдаа хардаг, мөн тэд надад ус түлээ авчирч өгдөг гэрийнхээ бүх ажлыг хийдэг, манай гэр бүлийн хувьд нөхрийн орлого, хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжээр амьдардаг, бид жил ирэх тусам санхүүгийн дарамтад орж амьдрал улам бүр доройтож, ядуурч амьжиргааны доод түвшинд орж байна, төрөөс биднийг анхаарч мөнгөн дэмжлэг үзүүлэх хэрэгтэй байна. Миний хувьд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүгээ асарч, өсгөхөд маш их сэтгэл зүйн дарамтад орж, бие махбодын хувьд ядардаг. Над шиг асуудалтай бүх хүн адилхан ийм нөхцөлд амьдарч байгаа...

(Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдээ асарч буй ээжтэй хийсэн ярилцлагаас)

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд төрөөс нийтийн тээврээр үнэ төлбөргүй зорчих, хөдөлмөрийн чадвараа алдсаны тэтгэмж, тивийн наадам дэлхийн

¹²³ УСХ, Хүн ам, орон сууцны 2020 оны улсын ээлжит тооллогын нэгдсэн дүн, УБ, 2020 он, 117 дахь тал.

¹²⁴ УСХ, Өрх, гэр бүлийн байдал УБ, 2021 он.

¹²⁵ УСХ, Өрх, гэр бүлийн байдал УБ, 2021 он.

зэрэглэлийн тэмцээнд оролцож медаль хүртсэн бол мөнгөн тэтгэмж олгох, протезын үнийг нөхөн олгох, тэжээн тэтгэх хүүхэдгүй, ганц бие ХБИ-ийг гэр бүлдээ авч асрамжилж байгаа, эмнэлгийн хяналтад байдаг, байнгын асаргаа шаардлагатай иргэнд мөнгөн тэтгэмж, түрээсийн болон ипотекийн зээлээр орон сууцжуулах зэрэг дэмжлэгийг үзүүлж байна.

Төр засгийн зүгээс хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжсэн эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх хүрээнд тодорхой ажил, үйлчилгээ хэрэгжүүлж байгаа ч хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг асарч буй гэр бүлийн гишүүнийг дэмжсэн бодлого, үйлчилгээ дутмаг байна. Нөгөө талаар орчны хүртээмжийг сайжруулах, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд барилга байгууламж, зам гүүр, орц гарцыг ээлтэй болгох ажлыг тасралтгүй хийх шаардлагатай байна.

Улс дамнасан гэр бүл:

Гэр бүлд бий болж буй шинэ хэв маягуудын нэг нь улс дамнасан гэр бүл бөгөөд гэр бүлийн гишүүдээс хэн нэг нь гадаадад амьдарч байгаа хэлбэр юм. 2020 оны Хүн ам, орон сууцны тооллогоор 122.3 мянган иргэд гадаадад оршин сууж байгаагаас 34.2 хувь нь сурах, 32.0 хувь нь хөдөлмөр эрхлэх, 12.6 хувь нь гэр бүлийн шалтгаанаар оршин суух, 11.7 хувь нь суурьших, 9.5 хувь нь бусад зорилгоор эх орноосоо явжээ.

"Монгол гэр бүлийн бүтэц хэв маяг, харилцааны онцлог, тулгамдаж буй асуудал" судалгаанд гадаадад ажиллаж байгаа хүмүүсийн дийлэнх нь гэр бүлтэйгээ хамт амьдарч чадахгүй байна. Ихэвчлэн залуу гэр бүл амьдрал ахуйгаа дээшлүүлэх, үр хүүхдийнхээ ирээдүйг баталгаатай болгох зорилгоор гадаадад ажиллаж, амьдарч байгаагаас тусдаа амьдрах амьдралын хэв маяг элбэг болсон байна¹²⁶ гэжээ.

Мөн гадаадад ажиллагсдын дундаж нас 31.3 байгаа ба гадаадад шилжих хөдөлгөөнд эрэгтэйчүүд давамгайлж байна. Гэрлэлтийн байдлыг авч үзвэл БНСУ-д гэр бүлтэй хүмүүс бусдаас өндөр байгаагаас эрэгтэйчүүдийн 53.5 хувь, эмэгтэйчүүдийн 55.0 хувь нь гэрлэсэн байна. Харин АНУ-д огт гэрлээгүй залуучууд 38.8 хувьтай байхад салсан, өрх толгойлсон эмэгтэйчүүдийн хувь 31.4 байна¹²⁷ гэжээ.

¹²⁶ Б.Оюун-эрдэнэ, "Монгол гэр бүлийн бүтэц хэв маяг, харилцааны онцлог, тулгамдаж буй асуудал" судадгааны ажил, УБ, 2012 он, 40 дэх тал.

¹²⁷ Мөн тэнд

Тохиолдол 4.20

...Манай нөхөр 8 жил Солонгост ажиллаж байна. Бид 2 гэрлэлтийн баталгаатай дундаасаа 4 хүүхэдтэй. Нөхөр тэндээ хүнтэй суугаад ор сураггүй алга болсон. Хүүхдээ тэжээн тэтгэх үүргээ биелүүлдэггүй. Салья гэхээр олдохгүй хаана хандахаа мэдэхгүй байна

(...Дугаар хорооны иргэнтэй хийсэн ярилцлагаас)

Энэ төрлийн гэр бүлд нийтлэг гарч буй асуудал нь гэр бүлээс гадуур харилцаатай болох, сэтгэл хөндийрөх, гэр бүл салж сарних зэрэг асуудал гардаг бөгөөд хүүхдүүд эцэг, эхээсээ тусдаа удаан хугацаагаар амьдарснаас үүдэлтэй аав, ээжээсээ хөндийрөх, бага насны хүүхдүүд эцэг, эхээ танихгүй болох явдал гарч байна. Иймд дээрх нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийж, оновчтой бодлого тодорхойлох нь зүйтэй байна.

Олон соёлт гэр бүл:

Гадаад улсын иргэнтэй гэр бүл болох хэлбэрийг олон соёлт гэр бүл гэнэ.

Улсын бүртгэлийн байгууллагын мэдээллээр 1998-2021 оны хооронд Монгол Улсын 7555 иргэн гадаадын иргэдтэй гэр бүл болсон бол 1513 иргэн гэрлэлтээ цуцлуулсан байна. 2022 онд 367 иргэн гадаадын иргэнтэй Монгол Улсад гэрлэлтээ бүртгүүлсэн байна¹²⁸

Ийм төрлийн гэр бүлд соёлын ялгаатай байдал, хоёр өөр соёлын уламжлал, хэм хэмжээг зэрэгцүүлэн авч явах, түүнд дасан зохицох асуудал гардаг байна¹²⁹.

Олон соёлт гэр бүлийн талаар судлагдсан байдал бага, статистик үзүүлэлт хомс бөгөөд бие биеийнхээ хэл соёл, уламжлалыг сайн мэдэхгүй байх зэрэг шалтгаанаас, гэрлэлтээ цуцлуулах тохиолдол гардаг байна. Үүнээс улбаатай хүүхдийн харьяалал, өмч хөрөнгө, өв залгамжлал, хүүхдийн тэтгэлгийн асуудлыг аль улсын хуулиар зохицуулах нь тодорхойгүй байна.

БНСУ-д Олон соёлт гэр бүлийн тухай бие даасан хуультай. Манай улсын хувьд олон соёлт гэр бүлийн талаарх тусгайлан зохицуулсан хуулийн зохицуулалт байхгүй. Харин Гэр бүлийн тухай хуулиар Монгол Улсын иргэн гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүнтэй гэр бүл болох харилцааг зохицуулсан нь хангалтгүй байна. Иймд гадаадын иргэнтэй гэр бүл болох, гэрлэлт цуцлах, хүүхдийн асрамж, тэтгэлэг, эд хөрөнгийн маргааныг шийдвэрлэхэд олон улсын чиг хандлага, Монгол Улсын олон улсын гэрээ, конвенцод нийцсэн эрх зүйн оновчтой зохицуулалт шаардлагатай байна.

¹²⁸ Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2023 оны 10 дугаар сарын 09-ний өдрийн 1/5214 дүгээр албан бичгийн хавсралт, Гэр бүлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын үзэл баримтлал.

¹²⁹ Гэр бүлийн судалгаа боловсролын үндэсний хүрээлэн, УБ, 2012 он, <https://www.gerbul.mn/portfolio/research01/>

Мөн “Гэр бүлийн харилцааны эрх зүйн зохицуулалтын зарим асуудал:Бусад орнуудын туршлага” судалгааны тайланд “... Солонгос Улсын иргэдтэй олноороо гэрлэж буй асуудлын ард зуучлалын төв байдаг. Үүнээс улбаалаад “Зуучлал, захиалгат гэрлэлт” гэдэг нэр томъёо бий болсон. Өөрөөр хэлбэл, Солонгост байгаа хүнийг Монголд байгаа хүнтэй гэрлүүлэхийн тулд дунд нь зуучлал хийдэг ба энэ асуудлыг зохицуулсан хууль тогтоомж манай улсад байдаггүй байна.

Хамтран амьдрах хэлбэр:

Сүүлийн жилүүдэд манай нийгэмд ажиглагдаж буй гэр бүлийн нэг хэлбэр бол хамтран буюу гэрлэлтээ батлуулаагүй амьдрах явдал юм.

Хүн ам, орон сууцны 2020 оны тооллогоор гэрлэсэн хүн амын 85.2 хувь нь батлуулсан, 14.8 хувь нь батлуулаагүй гэр бүлтэй байна. Хамтран амьдрах хэлбэрийг “Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай” хуульд зохицуулснаас өөр эрх зүйн зохицуулалт манай улсад байхгүй байна.

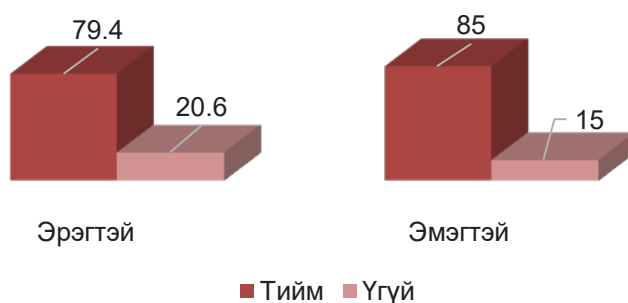
2014-2022 онд эцэг, эх нь гэрлэлтээ бүртгүүлээгүй буюу хамтран амьдарч байх хугацаанд 22924 хүүхэд шинээр мэндэлсэн байна. Энэхүү тоо баримтаас харахад хамтран амьдрах хэлбэр түгээмэл байна.¹³⁰

Гэр бүлийн судалгаа боловсролын үндэсний хүрээлэнгээс хийсэн судалгаанаас үзэхэд хамтран амьдрах нь барууны орнуудад өргөн ажиглагддаг хэлбэр бөгөөд амьдралын хэв маяг нь залуучууд гэр бүл болохоос өмнө бие биеэ таних шалтгаанаас үүдэлтэй байна гэж дүгнэжээ.

Монголын гэр бүлийн харилцааны хэв шинж өөрчлөлт судалгаанд оролцогчдоос гэрлэлтээ батлуулах бодолтой эсэхийг тодруулахад цаашид гэр бүлээ батлуулах бодолгүй байгаа гэж хариулсан иргэдийн ихэнх нь эрэгтэйчүүд байна. Эдгээр гэр бүлээ бүртгүүлэхгүй байгаа иргэдийн шалтгаан нь 2 хүн тутмын нэг нь бүртгүүлж амжаагүй гэсэн бол 11.8 хувь нь шилжих хөдөлгөөн хийлгээгүй, 9.6 хувь нь өмнөх эхнэр, нөхрөөсөө гэрлэлтээ цуцлуулаагүй, 7.7 хувь нь бусад шалтгааныг дурдаж, 3.3 хувь нь хариулахаас татгалзсан байна.

¹³⁰ Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2023 оны 10 дугаар сарын 09-ний өдрийн 1/5214 дүгээр албан бичгийн хавсралт, Гэр бүлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын үзэл баримтлал.

Бүдүүвч 4.26 Гэрлэлтээ батлуулах бодолтой эсэх, хүйсээр, хувиар¹³¹

Хамтран амьдрах хэлбэрийн гэр бүлд гэрлэлтийг албан ёсоор батлуулаагүй боловч гэр бүлийн харилцаанд үүсэх бүх төрлийн асуудал тулгардаг байна. Хамтран амьдрагчдын гэр бүлийн харилцаа дуусгавар болох тохиолдолд эд хөрөнгийн маргаан үүсэх, эмэгтэйчүүд эд хөрөнгөгүй үлдэх, хүүхдийн хүмүүжлийн асуудал орхигдох, хүүхдийг үл хайхрах зэрэг хүний эрхийн зөрлүүд үүсдэг байна. Энэхүү хэлбэрийг манай улсад хуульчлаагүй нь уг хэлбэрийн гэр бүлийг хууль зүйн хувьд чадамжгүй байхад нөлөөлж, гэр бүлийн харилцаанаас үүдэлтэй аливаа маргааныг шийдвэрлэхэд хүндрэл үүсгэж байна. Харин Гэр бүлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд хамтран амьдрагчтай холбоотой зохицуулалтыг тусгаж өгснөөр хамтран амьдрах гэр бүлийг гэрлэлттэй адилтгаж үзэн боломжтой болж байгаа нь сайшаалтай.

Гэрээт гэр бүл:

Гэр бүлийн судалгаа боловсролын үндэсний хүрээлэнгээс хийсэн судалгаанд энэ хэлбэрийн талаар тусгасан. Гэрлэлтийн гэрээ гэсэн ойлголтоос өөр утгатай хэрэглэгддэг. Гэрээт гэр бүлийн хэлбэр түгээмэл тархаагүй ч нэгэнт үүсэн бий болсон гэж үзжээ. Тухайлбал, кейс судалгааны мэдээллээс харахад талуудын нэг нь бэлгийн харилцааг чухалчилж байгаа бол нөгөө тал нь санхүүгийн дэмжлэгийг хүсэмжилдэг байна. Энэ үүднээс гэрээний хугацаанд хэн, ямар эрх үүрэгтэй байх талаар гэрээ байгуулж, гэрээнд дундын өмчгүй байх, хүүхэдтэй болохгүй байх, бие биеэ мэхлэхгүй байх, санхүүгийн тусламж үзүүлэх, хэн нэгнийхээ ажилд саад болохгүй, бие биеэ дарамтлахгүй, эрх чөлөөнд халдахгүй байх зэрэг нөхцөлүүдийг хоёр тал харилцан тохирч, хүлээн зөвшөөрсөн байдаг¹³².

Гэрээт гэр бүлийн талаарх ойлголт манай улсад шинэ хэв маяг тул энэ талаарх статистик тоо баримт дутмаг байна. Гэрээт гэр бүлийн хувьд болзол тавьж байгаа нь зарим талаараа хэн нэгнийхээ эрхийг хязгаарлах байдлыг бий

¹³¹ ХНХЯ, Монголын гэр бүлийн харилцааны хэв шинж, өөрчлөлт, УБ, 2019 он, 28-29 дэх тал.

¹³² Гэр бүлийн судалгаа боловсролын үндэсний хүрээлэн, УБ, 2012 он, <https://www.gerbul.mn/portfolio/research01/>

болгосон байна. Өөрөөр хэлбэл, хэн нэгнээ ажил хийлгэхгүй байх, хүүхэдтэй болохыг зөвшөөрөхгүй байх, нийгмийн харилцаанд оролцохыг нь дэмжихгүй байх зэрэг нөхцөлийг тавьж буй нь хүний хөдөлмөрлөх эрх, хүүхэд төрүүлэх зэрэг эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн асуудлыг хөндөж байна.

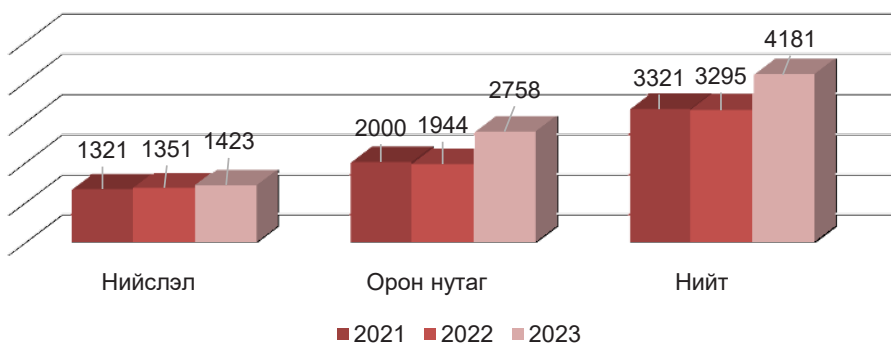
Шинээр бий болж буй гэр бүлийн хэв маягуудаас гадна зорилтот дараах гэр бүлүүдэд анхаарал хандуулах шаардлагатай байна. Үүнд:

Байнгын архины хамааралтай гэр бүл:

Манай улс согтууруулах ундааны хэрэглээгээр Зүүн Азийн (Номхон далайн баруун хэсэг) орнуудаас 13 дугаар байранд жагсаж байна.¹³³ 2006 оны байдлаар нийт хүн амын 13.6 хувь нь архинд донтох эмгэгтэй байгаа нь 1997 оны үзүүлэлтээс 6.4 хувь буюу 2 дахин ихэссэн байна.¹³⁴ Архидан, согтуурал нь нийгмийн болон гэр бүлийн харилцаанд сөргөөр нөлөөлөхийн зэрэгцээ удамшил, ураг төрөлд ч сөргөөр нөлөөлдөг бөгөөд оюуны хомсдолтой хүүхдүүдийн эцэг эхийн 58.4 хувь нь архи хэтрүүлэн хэрэглэгчид байна гэсэн судалгаа байна.¹³⁵

Комиссоос илтгэл боловсруулах ажлын хүрээнд байнгын архины хамааралтай гэр бүлийн талаарх мэдээллийг улсын хэмжээнд авахад сүүлийн 3 жилийн байдлаар нийслэлд жил бүр өссөн, орон нутагт 2023 оны байдлаар өмнөх оноос 21.2 хувиар нэмэгдсэн нь анхаарал татаж байна.

Бүдүүвч 4.27 Байнгын архины хамааралтай гэр бүлийн тоо, 2021-2023 он

Архины хамааралтай гэр бүлийн гишүүд архины давхар хамааралд орж сэтгэл санааны таагүй байдлаас гэр бүлийн хэрүүл, маргаан, хүүхдийн хүмүүжил, хүүхдийг үл хайхрах, санхүү, эрүүл мэнд, сэтгэл зүйн тулгамдсан асуудалтай тулгардаг төдийгүй гэр бүлийн салалт, гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл хүний эрхийн ноцтой зөрчлийг дагуулдаг.

¹³³ Global status report on alcohol and health 2018. World Health Organization

¹³⁴ ЭМЯ, ДЭМБ, Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв, Монгол Улсын нийт хүн ам дахь согтууруулах ундааны хэрэглээ, хэв маяг, хор хөнөөлийн эпидемиологийн судалгаа, УБ, 2021 он.

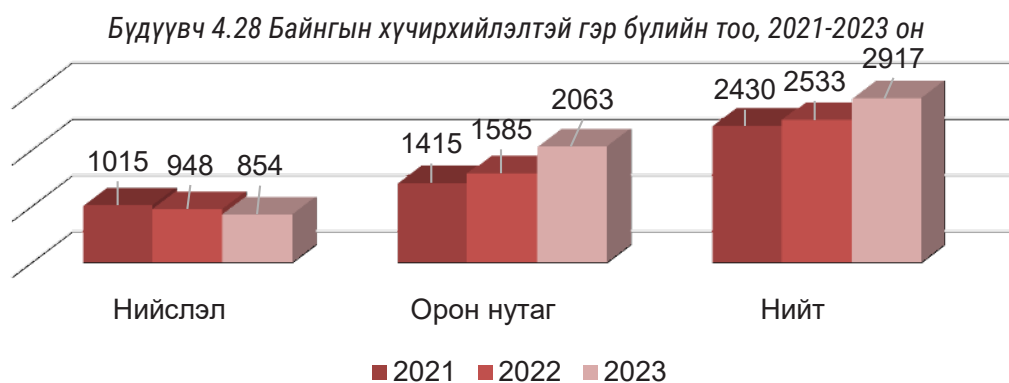
¹³⁵ ХНХЯ, ХНХСИ, "Монголын гэр бүлийн харилцааны хэв шинж, өөрчлөлт" судалгааны тайлан, УБ, 2019 он, 71 дэх тал.

Төрөөс архины хамааралтай иргэдийн зан үйлийг өөрчлөх, эмчилгээнд хамруулах ажлыг эрчимжүүлэх, тусламж үйлчилгээг сайжруулах, энэ чиглэлийн төрийн бус байгууллагад санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх, архи, согтууруулах ундаа үйлдвэрлэдэг, худалдан борлуулдаг, түүгээр үйлчилгээ үзүүлдэг цэгийн тоог тухайн нутаг дэвсгэрийн хүн амын тоонд нийцүүлэн цөөлөх ажлыг нийслэл, аймаг, сум, баг, хорооны хэмжээнд зохион байгуулах шаардлагатай байна.

Архины хамааралтай иргэдийг албадан эмчилгээнд хамруулж байгаа ч үр дүнгүй байх, давтан эмчилгээнд ирэх иргэд буурахгүй байна. Үүний шалтгаан нөхцөлийг судалж үр дүнтэй арга хэмжээг авах, архины хамааралд орсон этгээдийг эмийн эмчилгээнээс гадна ухамсар зан үйлийг өөрчлөх сэтгэл заслын эмчилгээтэй хослуулж хамруулах, энэ чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн бус байгууллагад санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх шаардлагатай байна.

Байнгын хүчирхийлэлтэй гэр бүл:

Комисст ирүүлсэн мэдээллээс үзэхэд байнгын хүчирхийлэлтэй гэр бүлийн тоо 2021-2023 оны хугацаанд улсын хэмжээнд 2190-2722 болж, 19.5 хувиар өссөн, үүнээс орон нутагт 1415-2063 болж 31.4 хувиар өссөн бол нийслэлд 1015-854 болж 15.8 хувиар буурсан байна.

Хүчирхийлэл нь зөвхөн хохирогчийн бие махбодын болон сэтгэцийн эрүүл мэнд, нийгэм эдийн засгийн бие даасан, аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлөөд зогсохгүй, тухайн хүчирхийлэлтэй гэр бүлийн бүх гишүүд, хүүхэд, залуучуудын бие махбод, эрүүл мэндийн хэвийн хөгжил, нийгэмших үйл явцад сөргөөр нөлөөлдөг. Гэр бүлийн хүчирхийллийн хор уршиг хүүхдийн хөгжил болон, амьдралд удаан хугацааны туршид нөлөөлдөг.

Тохиолдол 4.16

...Би гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас баривчлагдаад 18 хонож байна. Энд сургалтад хамрагдаж буй хэдий ч ойлгоод очиход эхнэр нөгөө хэрүүлээ өдөөд эхэлдэг. Эхнэрт ойлгуулж сургалтад хамруулах хэрэгтэй байна...

(ГБХ-ийн улмаас баривчлах шийтгэл авсан этгээдтэй хийсэн ярилцлагаас)

Гэр бүлийн хүчирхийллийн шалтгаан нөхцөлийг судалж, хүчирхийллийг бууруулах үр дүнтэй арга хэмжээ авах, гэр бүлийн онцлогт нийцсэн хариуцлагын механизмыг бий болгох шаардлагатай байна.

Малчин гэр бүл:

2020 оны Хүн ам, орон сууцны тооллогоор нийт 181050 малчин өрх байгаагийн 15-34 насны малчид 30 хувийг эзэлж байна.¹³⁶ 15-34 насны малчдын 65.3 хувь нь огт гэрлээгүй, 34.5 хувь нь гэрлэсэн, 0.1 хувь нь гэрлэлт цуцалсан, 0.1 хувь нь бэлэвсэн байна.

Манай улсын нийт хүн амын 19.4 хувь буюу тавны нэг нь малчин өрхөд амьдарч, ажиллах хүчний 26.7 хувь буюу дөрөвний нэгийг малчид бүрдүүлж, нийт өрхийн 25.8 хувийг малтай өрх, үүний 73.5 хувийг малчин өрх эзэлж байна.¹³⁷

ЖҮХ-оос хийсэн “Эрэгтэй, эмэгтэй залуу малчдын амьдрал ахуй дахь жендэрийн дүн шинжилгээ”-ний тайланд залуу малчин гэр бүлд гэр бүлийн харилцаанд үүсэж буй тулгамдсан асуудлуудаас 15.8 хувь нь гэр бүлийн маргаан зөрчил, үл ойлголцол, 10 хувь нь хоёр тусдаа амьдрах, 7.3 хувь нь хардалт, 5.1 хувь нь хадмуудын оролцоо, 3.6 хувь нь архидалт, 1.8 хувь нь салалт, 1.6 хувь нь гэр бүлийн хүчирхийлэл байна гэж үзжээ.

Мөн малчин гэр бүлүүд хүүхдийнхээ аюулгүй байдал, боловсрол анхаарч тусдаа амьдарч байгаа нь эерэг үр дагавар үүсгэж болох боловч нөгөөтэйгүүр, гэр бүл салах, үл итгэлцэл, хардалт үүсэх, өрхийн зардал өсөх, малчин эмэгтэйчүүдийн тоо буурах, гэр бүлээс гадуур харилцаатай орох зэрэг сөрөг үр дагаврыг бий болж байгааг дурджээ.

Тохиолдол 4.17¹³⁸

Нэг хүүхэд маань 5-р анги, дунд маань энэ жил 1-р ангид орох юм. Манай эхнэр хүүхдүүдтэйгээ төв дээр байдаг. Би хоёр гэрийн хооронд л явж байгаа учраас санхүү мөнгө хэцүү байна. Эхнэр сумын төвд хийх юм байхгүй найзуудтайгаа шоудаж бидний дунд хэрүүл тэмцэл гарах болсон.

(Малчинтай хийсэн ярилцлагаас)

¹³⁶ ҮСХ, 1212.mn

¹³⁷ МУЗГ-ын 2020 оны 34 дүгээр тогтоол, Монгол малчин үндэсний хөтөлбөр.

¹³⁸ ХЭҮК, “Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэр ба хүний эрхийн асуудал” судалгаа, дүн шинжилгээний тайлан, УБ, 2023 он, 34 дахь тал

Малчдын гэр бүл салалт, салалтын шалтгаан нөхцөл, ганц бие амьдарч буй талаарх нарийвчилсан статистик мэдээлэл, судалгаа байхгүй байна. Бусад судалгаануудад орон нутагт мал аж ахуй эрхлэхэд жендэрийн тэгш байдлын харьцаа алдагдаж, ганц бие малчин эрэгтэйчүүд олширсон талаар дурджээ. Үүний гол шалтгааныг охидыг хөвгүүдээс илүү боловсрол эзэмшүүлж гэрлэхэд боловсролын ялгаатай байдал нөлөөлөх, нөгөө талаар 6 настай хүүхдээ сургуульд ороход нь ээжүүд хамтдаа аймаг, сумын төвд амьдарч байгаатай холбоотойгоор гэр бүл салалт ихсэж буйтай холбон тайлбарласан байна.

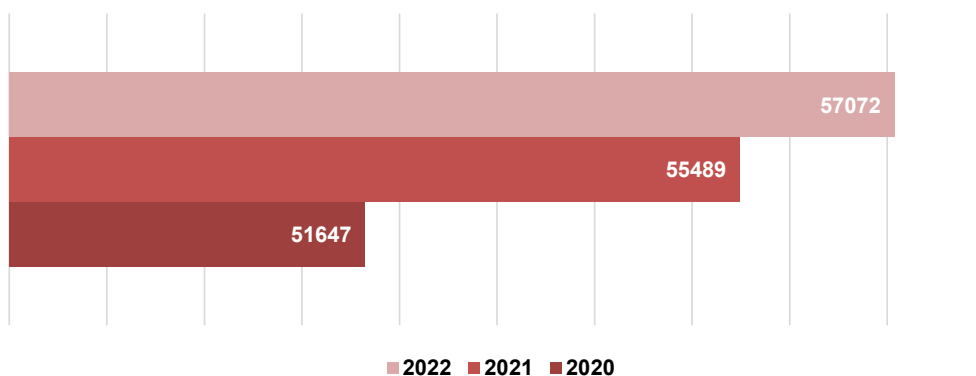
Тиймээс малчдын гэр бүл, ахуй амьдралтай холбоотой статистик тоо мэдээллийг нарийвчлан гаргаж, сургуулийн дотуур байрны хүрэлцээ үйлчилгээ, аюулгүй байдлыг сайжруулах, малчин гэр бүлийн онцлог, хэрэгцээнд тохирсон арга хэмжээ авах нь зүйтэй байна.

Олон хүүхэдтэй гэр бүл:

Эх, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай хуулиар олон хүүхэдтэй гэдэгт 3 ба түүнээс дээш хүүхэдтэй байхыг ойлгоно гэж заасан.

ҮСХ-ны 2022 оны нэгдсэн статистик эмхэтгэлд Монгол Улсад 18 хүртэлх насны 4 ба түүнээс дээш хүүхэдтэй өрх 2020 онд 51647, 2021 онд 55489, 2022 онд 57072 байна. Эндээс олон хүүхэдтэй өрх гэсэн тоон үзүүлэлтийг ҮСХ 4 ба түүнээс дээш гэсэн үзүүлэлтээр гаргаж байгаа нь хуульд заасан 3 ба түүнээс дээш гэсэн ойлголтод нийцэхгүй байна. Дээрх статистик үзүүлэлтээр олон хүүхэдтэй өрхийн тоо жил бүр өссөн дүнтэй байна.

Бүдүүвч 4.29 “4” ба түүнээс дээш хүүхэдтэй өрхийн тоо, 2021-2023 он

Гэр бүл, хүүхэд залуучуудын хөгжлийн газар- (хуучин нэрээр)-аас 2018 онд хийсэн “Монгол гэр бүлийн асуудал, хэрэгцээ үйлчилгээний хувилбар” судалгааны тайланд олон хүүхэдтэй гэр бүлд тулгамдаж буй асуудлыг тодруулахад судалгаанд оролцогчид эцэг эх асран хамгаалагч ажилгүй, орлогогүй байхыг 26.8 хувь, эхнэр, нөхрийн хоорондын хэрүүл, маргаан, үл

итгэлцлийг 23.1 хувь, эцэг эхийн ажлын ачаалал, амралтын өдөр ажиллаж, хүүхдээ орхигдуулдаг байдлыг 16.9 хувь, эцэг эх, асран хамгаалагч архины хамааралтай гэж 15.3 хувь, эхнэр, нөхрийн тэгш бус эрх мэдлийн харилцаа гэж 11.2 хувь нь үзжээ¹³⁹ Мөн дээрх судалгаанд олон хүүхэдтэй гэр бүлийн орлогын дийлэнх хувийг цалин, хүнсний талон, халамжийн тэтгэмж, хүүхдийн мөнгө буюу халамжийн чиглэлийн тусламж дэмжлэгээр бүрдүүлж байна.

Монгол Улсын Засгийн газраас 18 хүртэлх насны дөрөв ба түүнээс дээш хүүхэдтэй, өрх толгойлсон 45 нас хүрсэн эх, 50 насанд хүрсэн эцэгт сар бүл 325,000, 18 хүртэлх насны 3 болон түүнээс дээш хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт улирал бүр 550,000, нийгмийн халамжийн дэмжлэг, туслалцаа зайлшгүй шаардлагатай, дөрөв ба түүнээс дээш 18 хүртэлх насны хүүхэдтэй, гэр оронгүй, өрх толгойлсон эх, эцэгт 1 удаа 1,200,000, алдарт эхийн 1-р одонтой эхчүүдэд жил бүр 200,000, алдарт эхийн 2-р одонтой эхчүүдэд жил бүр 100,000, гурав ба түүнээс дээш ихэр хүүхэд төрүүлж эсэн мэнд өсгөж байгаа бол хүүхэд тус бүрд 1 удаа 3,0 сая төгрөгийн мөнгөн тэтгэмж, дэмжлэгийг үзүүлж байна.

Түүнчлэн гэр бүлийн олон хэв маягийг өөртөө шингээсэн гэр бүлүүд болох олон хүүхэдтэй ч хөгжлийн бэрхшээлтэй, архины хамааралтай, хүчирхийлэлтэй, өрх толгойлсон зэрэг давхар асуудлуудтай гэр бүлийн нөхцөл байдлыг тандах судалгаа хийж, тухайн гэр бүлд чиглэсэн нэгдсэн бодлого арга хэмжээ авах шаардлагатай байна.

Мөн эдгээр гэр бүлийн хэв маягуудаас гадна амьдралын онцлог шинж чанаруудад тулгуурласан ижил хүйстэн, дагавар хүүхэдтэй, сэтгэцийн өвчтэй, эдгэшгүй хүнд өвчтэй (хорт хавдар, ХДХВ/ДОХ...), хорих ангид хоригдож буй гишүүнтэй гэх мэт гэр бүлүүд онцлог ялгаатай тулгамдсан асуудал, ялгаатай хэрэгцээтэй байна.

Иймд гэр бүлийн хэв шинжийг судалж, онцлог ялгаатай байдлыг олж илрүүлж гэр бүлийг дэмжих, тогтвортой байдлыг бэхжүүлэх, гэр бүлд чиглэсэн нийгмийн үйлчилгээг боловсронгуй болгох, гэр бүлийн хөгжилд зарцуулах хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

¹³⁹ ГБХЗХГ, Дэлхийн зөн, SPDR, "Монгол гэр бүлийн асуудал, хэрэгцээ үйлчилгээний хувилбар" судалгааны тайлан, УБ, 2018 он, 34-35 дахь тал.

4.4 ДУГНЭЛТ

Төрөөс сүүлийн жилүүдэд гэр бүлийн хүрээнд гарч буй зөрчил, гэмт хэргийг бууруулах, нийгэмд үүсэж буй хүүхэд хамгааллын асуудлыг зохицуулах чиглэлээр Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль, Хүүхэд хамгааллын тухай хууль, Хөдөлмөрийн тухай хууль хуулиудыг шинэчлэн баталсан.

Үүний үр дүнд гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүүхэд хамгааллын асуудлаар олон нийтийн хандлагад эерэг өөрчлөлт гарч, иргэдийн нийгмийн хариуцлага нэмэгдэж буй хэдий ч нийгмийн үндсэн нэгж болсон гэр бүлийн үндсийг бэхжүүлэх, хөгжлийг дэмжих, зорилтот гэр бүлийг хамгаалахад нэн тэргүүнд анхаарах шаардлагатай асуудлууд үүссэн байна.

Юуны өмнө гэр бүлийн харилцаанд гарч буй өөрчлөлт, шинэчлэлтийн талаарх нөхцөл байдалд үндэслэн төрөөс гэр бүлийн талаар авч хэрэгжүүлж буй бодлого, арга хэмжээгээ орчин цагийн чиг хандлага, гэр бүлийн ялгаатай хэв шинж, онцлог хэрэгцээнд нийцүүлэн өөрчилж, хөдөлмөр эрхлэлт, эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгаалал, орон байр зэрэг гэр бүлийн хөгжил, хамгааллыг дэмжсэн арга хэмжээнүүдийг цогцоор тусгаж, салбар дундын уялдаа холбоог хангасан гэр бүлд чиглэсэн бодлого гаргаж, хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

2021-2023 онд нийт гэрлэлт 51,122 бүртгэгдсэн бол гэрлэлт цуцлалт 12,743 бүртгэгдсэнээс үзэхэд дунджаар 4 гэрлэлт тутмын нэг нь гэр бүл цуцлуулж үүний цаана бүтэн гэр бүлд, эцэг эхтэйгээ хамтдаа байх хүүхдийн эрх ашиг ноцтой зөрчигдсөөр байхад гэр бүл цуцлалтын шалтгаан нөхцөлийг нарийвчлан судалж, суурь шалтгааныг арилгахад чиглэсэн дорвитой ажил хийгдээгүй байна. Гэр бүл цуцлалтын 76 хувь нь таарамжгүй харилцаанаас үүдэлтэй гэх боловч хосуудад чиглэсэн зөвлөгөө мэдээлэл хангалтгүй, гэр бүлд чиглэсэн үйлчилгээ хангалтгүй, ялангуяа сэтгэл зүйчийн орон тоо хангалтгүй, үйлчилгээний хөлс хэт өндөр байна. Иймд гэр бүлийн бүтэц хэв маягийн талаарх статистик мэдээллийг дэлгэрэнгүй, нарийвчлалтай гаргаж зорилтот гэр бүлүүдэд чиглэсэн бодлого, үйлчилгээг тодорхойлох, бий болгож, хөгжүүлэх шаардлагатай байна.

Шүүхээр эцэг тогтоолгох, эцэг эх байх эрх хасах, хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах иргэний хэрэг маргааныг шийдвэрлэсэн тоон үзүүлэлт жил бүр өссөн, шүүхийн шийдвэр биелэгдэхгүй байгаа нь эцэг, эх, асран хамгаалагчийн хүүхдээ хүмүүжүүлэх, тэжээн тэтгэх хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлэхгүй, эцэг эхийн хамтын хариуцлага хүлээх асуудал сул байгаагаас хүүхдийн эрх ноцтой зөрчигдөж байгааг онцгой анхаарч Гэр бүлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг яаралтай шинэчлэн, УИХ-аар хэлэлцүүлж,

батлах шаардлагатай байна.

Нөгөө талаар гэр бүлийн харилцаанд нийгмийн тогтвортой биш байдал, цалин орлогын хомсдол, ажилгүйдэл, эдийн засгийн нөхцөл байдлаас шалтгаалсан олон асуудлууд хэвээр ч энэ талаар төрөөс авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ үр дүнгүй байна.

Мөн хүүхэд, залуучууд, эцэг эхэд гэр бүлийн боловсрол олгох үйл ажиллагаа бүх түвшинд хангалтгүй, ЕБС-ийн хөтөлбөрт энэ чиглэлээр системтэй сургалт тусгагдаагүй, эрүүл мэндийн хичээлээр гэр бүл төлөвлөлт, нөхөн үржихүй, эцэг эхийн үүрэг хариуцлагыг олгож буй гэх мэдээллийг холбогдох яам мэдээлсэн ч сургалтын агуулга, хөтөлбөр хангалтгүй, энэ чиглэлээр мэргэшсэн багш, боловсон хүчин байхгүй, цөөн цагтай байгаа нь ирээдүйд хариуцлагатай эцэг, эх байх төлөвшлийг бүрэн олгож чадахгүй байна.

Иймд гэр бүлийн боловсролыг бүх шатанд олгох төр ба иргэний нийгмийн оролцоо бүхий тогтолцоог тодорхой болгож, нэгдсэн арга зүйн удирдлагаар хангах үүргийг боловсролын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллагад хариуцуулах нь зүйтэй байна.

Өнөөг хүртэл гэр бүлийн амьдралд эмэгтэй, эрэгтэй хүмүүсийн гүйцэтгэх үүрэг, хүлээх хариуцлага, шийдвэр гаргалтын талаарх жендэрийн хэвшмэл ойлголт байсаар байгаа нь гэр бүлийн харилцаан дахь жендэрийн тэгш байдал алдагдахад нөлөөлж байна.

Сүүлийн жилүүдэд төрөөс гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх чиглэлээр нэлээдгүй арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж буй хэдий ч энэ төрлийн зөрчил, гэмт хэргийн тоо буурахгүй байна. Энэ нь тухайн хэрэг, зөрчил гарсан хойно биш гарахаас өмнөх урьдчилан сэргийлсэн бодлого, үйл ажиллагаа бүх түвшинд хангалтгүй байгааг харуулж байна. Нөгөө талаар хүчирхийлэл үйлдэгчид оногдуулж буй хариуцлагын механизмыг эргэн харж, зөрчлийн болон эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхийн өмнөх шатанд шүүхийн шийдвэрээр хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйлд нөлөөлөхөд чиглэсэн, гэр бүлийн өвөрмөц онцлогт тохирсон, шаталсан хариуцлагын механизмыг хуульчлах шаардлагатай байна.

2021-2022 онд өсвөр насны охидын жирэмслэлтийн хяналтын тоо, үр хөндөлт, бэлгийн замын халдварт өвчин жил бүр өсөх хандлагатай байна. Өсвөр насны охидын эрүүл мэнд, нөхөн үржихүйн асуудалд онцгой анхаарал хандуулж, тусгай арга хэмжээ авахыг илтгэлд дурдсан тоо баримтууд харуулж байна.

Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсэгт “Засгийн газар өрхийн аж ахуйн ба гэрийн хөлсгүй хөдөлмөрийн үнэлгээг үндэсний тооцооны өргөтгөсөн системд тусгах бодлого, арга

зүйг нэгдсэн удирдлагаар хангах үүрэг хүлээнэ” гэсэн хэдий ч өнөөг хүртэл дорвитой ажил хийгдээгүй гэрийн хөлсгүй хөдөлмөр, хүүхэд, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг асрах ажил эмэгтэйчүүдийн үүрэг хэвээр байна. Үүнээс улбаатай эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтэд жендэрийн ялгаа үүсэж, нийгмийн хөгжилд хувь нэмрээ адил тэгш оруулж чадахгүй байна. Иймд гэрийн хөлсгүй хөдөлмөрийг үнэлэх тогтолцоог бий болгож, асрахуйн даатгалын тогтолцооны эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх шаардлагатай байна.

Энэхүү илтгэлийг боловсруулах явцад Үндэсний Статистикийн хорооноос гаргаж буй хүн ам, орон сууцны тооллогын шалгуур үзүүлэлтийг эргэн харж, хууль тогтоомжтой нийцүүлэх шаардлага үүссэн байгааг энд дурдах нь зүйтэй байна.

САНАЛ

1. Гэр бүлийн боловсрол олгох, зорилтот гэр бүлийг дэмжих, орон байраар хангах, нийгмийн үйлчилгээг сайжруулах, хүчирхийлэл, ахуйн хүрээний сөрөг зан үйлээс хамгаалах асуудлыг тусгасан гэр бүлд чиглэсэн салбар дундын цогц бодлого батлах, санхүүжилтийг шийдвэрлэх;
2. Гэр бүл, хүүхдийн мэдээллийн нэгдсэн санг бий болгох;
3. Гэр бүлийн боловсрол олгох, хувь хүнийг төлөвшүүлэх агуулгыг албан, албан бус бүх шатны боловсролын хөтөлбөрт тусгах, төр ба иргэний нийгмийн оролцоо бүхий тогтолцоог тодорхой болгож, холбогдох байгууллагад хариуцуулах;
4. Өсвөр насныхны нөхөн үржихүй, эрүүл мэндийн асуудалд онцгой анхаарч, тэдний өвөрмөц хэрэгцээнд тулгуурласан урьдчилан сэргийлэх, тусламж, үйлчилгээний тусгай арга хэмжээ авах;
5. Ахмад настан, хүүхэд, байнгын хэвтрийн өвчтэй хүн, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг асрах үйлчилгээг даатгалын зарчмаар санхүүжүүлэх эрх зүйн орчинг бүрдүүлж, хэрэгжүүлэх;
6. Шүүхийн шийдвэрээр тогтоосон хүүхдийн тэтгэлгийг төлөхөөс зайлсхийсэн болон хүүхдээ тэжээн тэтгэх үүргээ биелүүлээгүй эцэг, эх, асран хамгаалагчдад хүлээлгэх хуулийн хариуцлагыг чангатгах, төлбөрийн чадваргүй тэтгэлэг төлөгчийн үүргийг нөхөн төлөгдөх нөхцөлтэй “Хүүхдийн тэтгэлгийн сан”-аас олгох боломжийг судлах.

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

АНУ	Америкийн Нэгдсэн Улс
АХБ	Азийн хөгжлийн банк
БНСУ	Бүгд Найрамдах Солонгос Улс
БНХАУ	Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс
ГБТ	Гэр бүл төлөвлөлт
ГБХ	Гэр бүлийн хүчирхийлэл
ГБХЗХГ	Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар
ДНБ	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн
ДЭМБ	Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага
ЕБС	Ерөнхий боловсролын сургууль
ЖҮХ	Жендэрийн үндэсний хороо
ЗТХ	Зөрчлийн тухай хууль
МУЗГ	Монгол Улсын Засгийн Газар
МУИС	Монгол Улсын Их Сургууль
НАМЭХ	Нийгмийн Ардчилал Монголын эмэгтэйчүүдийн холбоо
НБТК	Насны бүлэг дэх төрөлтийн коэффициент
НҮБ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага
НҮБХАС	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хүн Амын Сан
НҮТББ	Нийгэмд үйлчилдэг төрийн бус байгууллага
ОУХБ	Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллага
ПСХ	Монголын парламентын сэтгүүлчдийн холбоо
СӨБ	Сургуулийн өмнөх боловсрол
ТББ	Төрийн бус байгууллага
ТНК	Төрөлтийн таамаглал нь төрөлтийн нийлбэр коэффициент
ТХЗ	Тогтвортой Хөгжлийн Зорилго
УИХТГ	Улсын Их Хурлын Тамгын Газар
ҮСХ	Үндэсний статистикийн хороо
ФЭС	Фридрих Эбертийн Сан
ХБНГУ	Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс
ХГБХ	Хүүхэд гэр бүл хөгжлийн хэлтэс
ХГБХХЕГ	Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжил, хамгааллын ерөнхий газар
ХДХВ/ДОХ	Хүний Дархлал Хомсдолын Вирус/Дархлалын олдмол хомсдол
ХНХСИ	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын судалгааны институт
ХНХЯ	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам
ХЭҮК	Хүний эрхийн Үндэсний Комисс
ЦЕГ	Цагдаагийн ерөнхий газар
ШХА	Швейцарын Хамтын Ажиллагаа
ЭЗФ	Эдийн засгийн философи
ЭЗХАХБ	Эдийн Засгийн Хамтын Ажиллагаа ба Хөгжлийн Байгууллага
ЭМЯ	Эрүүл мэндийн яам
MNS	Стандарт, хэмжил зүй

ТЭМДЭГЛЭЛ

ТЭМДЭГЛЭЛ

ТЭМДЭГЛЭЛ

ISBN 978-9919-9007-7-9

